

**МІНІСТЕРСТВО ФІНАНСІВ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ ПОДАТКОВИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА
КАФЕДРА ТЕОРІЇ ТА ІСТОРІЇ ДЕРЖАВИ І ПРАВА**

**ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ
ДО ВСЕУКРАЇНСЬКОГО КРУГЛОГО СТОЛУ
«ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І
ГРОМАДЯНИНА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ»**

**15 травня 2024 року
м. Ірпінь**

УДК 342.7+355.1(477)(063)

З-41

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Косілова Ольга Іванівна – кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри теорії та історії держави і права ННІ права Державного податкового університету.

Любовець Дар'я Олегівна – здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня, 3 курсу ННІ права Державного податкового університету.

Рекомендовано до друку
Вченою радою Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету
протокол №5 від 30.10.2024 року.

Організаційний комітет круглого столу «Проблеми забезпечення прав і свобод людини і громадянина в умовах воєнного стану» не завжди поділяє думку учасників. Відповідальність за достовірність інформації несуть учасники та їх наукові керівники. У збірнику максимально точно збережена орфографія і пунктуація, які були запропоновані ними. Відповідальність за достовірність фактів, цитат, власних імен, географічних назв, назв підприємств, установ, організацій та іншої інформації несуть автори матеріалів. Переклади і передруки дозволяються лише за згодою авторів.

З-41

«Проблеми забезпечення прав і свобод людини і громадянина в умовах воєнного стану»: збірник матеріалів / за заг. ред. О. І. Косілової. 2024. 117 с.

У матеріалах представлено стислий виклад доповідей і повідомлень, поданих до круглого столу «Проблеми забезпечення прав і свобод людини і громадянина в умовах воєнного стану», який було організовано кафедрою теорії та історії держави і права ННІ права ДПУ 15 травня 2024 року у м. Ірпінь.

Університет ДПУ, 2024
Автори, 2024

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ

ГОЛОВА

Шевченко Анатолій Євгенійович

*Завідувач кафедри теорії та історії держави і права, д.ю.н., професор,
заслужений юрист України*

ЗАСТУПНИК ГОЛОВИ

Косілова Ольга Іванівна

*к.політ.наук, доцент, доцент кафедри теорії та історії
держави і права*

ЧЛЕНИ ОРГАНІЗАЦІЙНОГО КОМІТЕТУ

*к.і.н., доцент Камаралі С. Є, к.ю.н., доцент Мацелик М. О., к.ю.н., доцент
Старостюк А. В, к.ю.н., доцент Сіренко О. В., к.ю.н., ст .викладач
Санжаров В. А., д.ю.н., професор Кудін С.В., д.ю.н., професор Лоцихін О.М.,
к.ю.н.,доцент Костенко І.В., к.ю.н., доцент Шилінгов В.С., д.ю.н., доцент
Вітюк Д.Л.*

ЗМІСТ

Анохіна Я.В. Проблеми забезпечення прав і свобод людини і громадянина в умовах воєнного стану	6
Бак Н.С. Вплив агресії Російської Федерації на стан міжнародного та національного правопорядку	8
Бак С.С., Смиченко Н.А. Штучний інтелект як суб'єкт правовідносин	12
Барабан Н.С. Порухення прав жінок під час мобілізації	15
Батюк О.І. Конституційні гарантії прав і свобод в Україні у військовий час	18
Бодунова О.М. До поняття гарантії реалізації права на доступ до інформації щодо правотворчої діяльності	20
Вах Р.Ф. Особливості спеціального досудового розслідування щодо військовополонених.....	23
Вербіцький А.С. Порухення прав і свобод вразливих груп під час повномасштабного вторгнення.....	25
Веріженко О.С. Інформаційне забезпечення протидії економічній злочинності в Україні.....	28
Гавриленко Т.В. Юридичні особи приватного та публічного права: критерії поділу	31
Гайдак О.В. Право на справедливий суд у кримінальному провадженні: огляд рішень європейського суду з прав людини	34
Гуревичов О.М. Дотримання прав і свобод особи при застосуванні примусових поліцейських заходів	36
Дехтяр Б.С. Судовий контроль у механізмі забезпечення прав людини	38
Заболотний О.В. Протидія фінансуванню тероризму в Україні в умовах війни як складова забезпечення громадської безпеки.....	40
Запісочний В.О. Шахрайство, вчинене під приводом проповідування віровчень та виконання релігійних обрядів як спосіб порушення конституційних прав особи	43
Житарь Ю.І. «Учасник цивільного процесуального правовідношення» та «суб'єкт цивільного процесуального права»: проблеми розмежування	45
Качан Т.В. До поняття зловживання владою або службовим становищем у кримінальному праві	47
Коваленко А.О. Порухення прав і свобод людини та громадянина в діяльності ТЦК в умовах дії воєнного стану.....	50
Корчака С.П. Насильницьке зникнення як порушення прав людини та міжнародного права в умовах воєнного стану.....	53
Кравчук А.І. Злочинність у сфері господарської діяльності як посягання на конституційні права особи.....	55
Кримчанін Б.А. Порухення прав і свобод людини та громадянина на окупованих територіях України в умовах повномасштабного вторгнення	58
Ломенко В. Порухення прав внутрішньо переміщених осіб під час воєнного стану.....	62

Любовець Д.О. Цифрові права людини в умовах воєнного стану: цензура, дезінформація та контроль інформації.....	65
Лугін С.В., Добровольська Ю.В., Параниця С.П. Дотримання конституційних прав в умовах повномасштабного вторгнення рф в Україну	67
Маляр Я.А. Процесуальне виправлення помилкових висновків суду щодо суперечності правового акту конституції.....	69
Михайлюк М.М. Понятійний апарат, сутність та особливості забезпечення прав людини у сфері національної безпеки України.....	71
Мосьпак С.Д. Права і свободи громадян (в умовах воєнного стану)	74
Науменко В.В. Роль інструментів osint для виявлення та розслідування злочинів проти основ національної безпеки в умовах війни	76
Неборачко М.Е. Використання технологій дистанційного навчання як інструменту забезпечення права на освіту здобувачів ззо в умовах воєнного стану.....	78
Оверко І.І. Щодо змісту процесуальної діяльності судді під час підготовчого провадження щодо кримінальних проваджень на підставі угод	80
Олійник А.І. Проблеми забезпечення прав і свобод людини і громадянина в умовах воєнного стану.....	82
Омельчук Р.О. Історичний розвиток суду присяжних в міжнародному та національному праві.....	85
Петровець О.Ф. Перспективи удосконалення законодавства щодо протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації під час війни	88
Свінцицький А.В. Захист прав і законних інтересів особи під час кримінального провадження: зарубіжний досвід	90
Сегеда С.М. Реалізація спадкових прав в період воєнного стану	93
Темненко О.В. Дотримання прав особи при повідомленні про підозру у кримінальних правопорушеннях у фінансовій сфері.....	96
Уманець А.С. Пошкодження релігійних споруд чи культових будинків в умовах військової агресії як прояв порушення прав і свобод людини і громадянина	98
Філіпчук О.Г. Досвід Італії у запобіганні злочинності.....	100
Фінішин Р.С. Прокурор, як гарант дотримання конституційних прав особи у цивільному судочинстві	103
Цимбал О.В. Розслідування кримінальних правопорушень вчинених медичними працівниками в умовах воєнного стану: правові та етичні аспекти	
Чернецька О.В. Імплементация міжнародних норм щодо відповідальності за воєнні злочини: теоретичний аспект.....	108
Чумаков Д.Д. Роль дактилоскопічної експертизи під час розслідування злочинів проти власності	110
Шекун І.В. Щодо детермінантів привласнення майна у сфері службової діяльності в умовах російсько-української війни.....	112
Яцюк С.О. Дотримання прав і законних інтересів осіб при застосуванні запобіжних заходів	115

*Анохіна Яна Віталіївна,
здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету*

*Науковий керівник:
Вітюк Дарія Любомирівна,
д.ю.н., доцент, доцент кафедри
теорії та історії держави і права
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету*

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Війна, розпочата росією проти України 24 лютого 2022 року, стала переломним моментом для всього українського народу та вплинула на всі сфери суспільного життя. В цей час Україна вперше за роки своєї незалежності опинилася в умовах воєнного стану, правовий режим якого охопив всю її територію та став причиною обмеження прав і свобод людини і громадянина.

Права і свободи людини і громадянина є фундаментальними цінностями, які гарантують гідність, незалежність і розвиток кожного. Вони складають основу формування та соціалізації особистості, дозволяючи індивідам вільно висловлювати свої думки, переконання та ідеї, обирати життєві цілі та засоби їх досягнення.

Зазначимо, що з початку повномасштабного вторгнення російської федерації в Україну життя українського народу змінилося назавжди. Війна призвела до систематичних порушень прав людини. Тисячі мирних жителів були вбиті або поранені, мали місце насильницькі зникнення, катування, жорстоке поводження, ущемлення особистої гідності та сексуальне насильство, і це далеко не повний перелік порушень прав громадян України. Так, нажаль, російська федерація здійснює геноцид, військові злочини та злочини проти людяності в Маріуполі, Ізюмі, Ірпені, Бучі, Бородянці та інших містах України. Мирні міста і села, які не є військовими цілями, постійно піддаються нападам і бомбардуванням беззахисних будівель. Руйнування церков, культурно-освітніх, мистецьких та історичних пам'яток, лікарень та місць надання допомоги хворим і пораненим.

Враховуючи принциповість окресленої проблеми, її правове регулювання має здійснюватися на конституційно-правовому рівні. Відповідно до статті 3 Конституції України забезпечення прав людини покладається на державу. Водночас слід зазначити, що права людини є феноменом, який визначає спрямованість діяльності держави та її функціональне спрямування, а сама держава несе відповідальність за реалізацію та дотримання прав людини [1].

Сучасні теорії прав людини, сформовані в рамках європейської правової культури, передбачають, серед іншого, поділ права на абсолютні та відносні, виходячи з критерію можливостей чи неможливості обмеження права. При цьому абсолютними є, такі людські права, які не можуть бути обмежені ні за яких умов.

Відповідно до ч. 2 ст. 64 Конституції України, «в умовах воєнного або надзвичайного стану можуть установлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень. Не можуть бути обмежені права і свободи, передбачені статтями 24, 25, 27, 28, 29, 40, 47, 51, 52, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63 цієї Конституції» [1].

Аналіз розділу II Конституції України дозволяє виділити низку положень, які безпосередньо стосуються деталей правового регулювання в умовах воєнного стану.

По-перше, це положення про захист прав власності. Так, згідно зі статтею 41 Конституції України, відповідно до ч. 5 статті «Примусове відчуження такого майна з наступним повним відшкодуванням допускається лише у випадках війни та надзвичайної ситуації». Це об'єкти права приватної власності, виділені з мотивів суспільної необхідності. При цьому таке відчуження повинно здійснюватися відповідно до вимог законодавства та передбачати відшкодування вартості створеного та завершеного до фактичного відчуження приватного майна [1].

По-друге, це положення щодо можливості залучення особи до певного виду роботи. Так, згідно зі статтею 43 Конституції України, згідно з частиною 3 статті «не вважається примусовою праця або робота, яка здійснюється особою відповідно до закону про воєнний та надзвичайний стан».

Незважаючи на війну з росією, Україна послідовно проводить політику відновлення порушених прав людини. У лютому 2022 року Україна офіційно подала позов до Міжнародного суду ООН щодо притягнення до російської федерації звинувачення в геноциді. У червні 2022 року рф подала позов до Європейського суду з прав людини про військову агресію з порушенням міжнародного права. У липні 2022 року до Міжнародного суду ООН було подано меморандум, який містить докази порушення росією Конвенції про запобігання злочину геноциду та покарання за нього [2].

Підсумовуючи зазначене, можна зробити висновок, що воєнний стан слід розглядати як засіб відновлення умов, за яких люди можуть ефективно реалізувати свої права та свободи. Своєю чергою, держава повинна напрацювати ефективний механізм компенсації за зруйноване чи пошкоджене внаслідок обстрілів рф житло, інше нерухоме і рухоме майно.

Усі порушення прав людини мають бути задокументовані та усунені, а винні мають бути притягнуті до відповідальності за свої протиправні дії, геноцид, військові злочини та злочини проти людяності. Міжнародна спільнота має вжити всіх можливих заходів для припинення цього свавілля та порушення незалежності та територіальної цілісності нашої країни з боку агресора.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України: ЗУ від 28.06.1996 № 254к/96-ВР (редакція від 01.01.2020). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/%D0%B2%D1%80>
2. Толкачова, Ірина Анатоліївна. "Проблеми забезпечення прав людини в Україні в умовах війни." *Часопис Київського університету права* 2-4 (2022): 78-81. URL: <https://chasprava.com.ua/index.php/journal/article/view/917/853>
3. Салюк, Ірина Олегівна, and Денис Анатолійович Чижов. "ПРАВА ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ЗАГАЛЬНОПРАВОВИЙ ДИСКУРС." (2023). URL: <http://www.sulj.oduvs.od.ua/archive/2022/1-2/7.pdf>

*Бак Надія Сергіївна,
здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету*

*Науковий керівник:
Шилінгов Володимир Сергійович,
к.ю.н., професор кафедри
фінансового та податкового права
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету*

ВПЛИВ АГРЕСІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ НА СТАН МІЖНАРОДНОГО ТА НАЦІОНАЛЬНОГО ПРАВОПОРЯДКУ

Агресія Російської Федерації проти України, яка розпочалася у 2014 році з анексії Криму та подальшої військової окупації частини сходу України (Донецька та Луганська області), стала важливою подією в сучасній історії України та світу загалом. Цей конфлікт суттєво вплинув на стан правопорядку в Україні та спричинив численні виклики у відновленні правового порядку та забезпеченні прав і свобод громадян.

Війна поширилася на всю Україну з 24 лютого 2022 року. Було запроваджено воєнний стан на 90-денну загальну мобілізацію, з того часу він був продовжений кілька разів [1]. Агресія Російської Федерації проти України призвела до серйозних порушень правопорядку в Україні. Ця війна призвела до порушення фундаментальних принципів на яких базується правопорядок, таких як: суверенітет народу, природні та невід'ємні права людини, свобода, рівність, справедливість, законність.

Свобода – це природний стан людини, який являє собою можливість обирати власний шлях у житті, без обмежень з боку інших осіб або держави. Фізична свобода громадян України була порушена внаслідок окупації частини її території російськими військами. Мільйони людей були змушені покинути свої домівки, рятуючись від війни. Багато хто з них досі перебуває в статусі

внутрішньо переміщених осіб, не маючи можливості вільно пересуватися. Політична свобода також була суттєво обмежена.

В окупованому Криму та на частині Донбасу російські окупанти встановили режим, який має відверто антидемократичний, репресивний характер. Мешканці цих територій позбавлені будь-яких політичних прав і свобод, зокрема: права обирати, свободи пересування, свободи слова та ін. Рівність – це принцип, згідно з яким всі особи є рівними перед законом та мають однакові права та свободи. Агресія Росії проти України є грубим порушенням цього принципу. Росія вважає себе вищою за інші держави, тому «має право» на встановлення своєї влади на українській території. Цей принцип суперечить міжнародному праву, яке проголошує рівність усіх держав, незалежно від їхнього розміру, економічного чи військового потенціалу. Агресія Росії призвела до порушення політичної рівності українців. В окупованому Криму та на частині Донбасу російські окупанти встановили режим, який не відповідає демократичним принципам. Громадяни цих територій позбавлені можливості вільно обирати своїх представників до органів влади, брати участь у політичному житті країни.

Справедливість. Якщо порушена свобода та рівність, то безумовно відсутня і справедливість. Тому що справедливість – це адекватна оцінка того, що відповідає події чи вчинку. Якщо свобода та рівність обмежені, то справедлива оцінка неможлива. Війна призвела до безлічі людських жертв, руйнувань та страждань. Це є порушенням принципу справедливості, відповідно до якого усі люди мають право на життя, свободу та благополуччя. Наприклад, порушення права на життя може відбутися внаслідок терористичних актів або внаслідок незаконних затримань. Порушення права на свободу може відбутися внаслідок незаконних арештів або внаслідок тримання осіб у неволі без законних підстав. Порушення права на безпеку може відбутися внаслідок обстрілів мирних об'єктів або внаслідок мінування територій.

Законність. Війна призвела до зростання злочинності, зокрема терористичних актів, вбивств, розбоїв, грабежів та інших злочинів. Наприклад, терористичні акти є злочинами проти основ національної безпеки України, розбої та грабежі є злочинами проти власності.

Агресія РФ є також грубим та цинічним порушенням міжнародного правопорядку. Сучасна система міжнародного правопорядку побудована на принципах міжнародного права, які зафіксовані в Статуті ООН та в Заключному Акті НБСЄ 1975 р. Війна призвела до окупації частини території України російськими військами. Ця окупація є протиправною (нелегітимною і нелегальною), оскільки вона не відповідає міжнародному праву. Тому закони, які видаються російськими окупантами, також є неправовими. Відновлення правопорядку в Україні є одним з найважливіших завдань, які стоять перед українським суспільством. Це завдання можна вирішити лише за умови

подолання агресії Росії та відновлення суверенітету на територіальній цілісності України.

Міжнародний правопорядок. Агресія Росії порушила низку міжнародних договорів та конвенцій, які регулюють мирне співіснування держав. Зокрема, вона порушила Статут Організації Об'єднаних Націй, який забороняє застосування сили проти територіальної цілісності та політичної незалежності держави. Агресія Росії також порушила Женевські конвенції про захист жертв війни, які забороняють напади на цивільних осіб та цивільні об'єкти.

Агресія Росії призвела до посилення ролі сили у міжнародній системі та погіршення міжнародної безпеки. Вона показала, що навіть держави, які є членами Організації Об'єднаних Націй, можуть порушувати міжнародне право без відповідних наслідків. Саме тому перед світовим співтовариством постали проблеми не тільки зупинення агресора, але й створення нового ефективного механізму міжнародно-правової відповідальності, який має виконати міжнародну загально-превентивну функцію – з однієї сторони, та забезпечити притягнення до відповідальності міжнародних злочинців, повну компенсацію державою-агресором збитків, завданих потерпілій державі, юридичним та фізичним особам – з іншої сторони. Вирішення зазначених проблем потребує політичних зусиль як на рівні кожної держави – прийняття відповідних актів щодо застосування санкцій проти агресора, так і на міжнародному – формування узгодженої позиції «демократичного світу» щодо обмежень судового імунітету держави, дії якої кваліфікуються за ознаками агресії відповідно до Резолюції Генеральної Асамблеї ООН № 3314 від 14.12.1974 р. [2].

В умовах воєнного стану правова система держави продовжує функціонувати, і, зокрема, правоохоронні органи розслідують кримінальні злочини. Це злочини, за якими необхідно діяти тут і зараз, і нам необхідно вдосконалити допит, який є одним з основних інструментів отримання і фіксації інформації. Мова іде про воєнні злочини, злочини проти власності, вчинені “мародерами”, диверсії, державні зради [3].

Проведення референдумів на тимчасово окупованих територіях України Російською Федерацією має негативний вплив на правопорядок, завдяки чому вони відбуваються всупереч міжнародним стандартам та законодавству України. Референдуми на окупованих територіях є інструментом РФ для легалізації свого незаконного анексійного захоплення території України. Проведення референдумів на окупованих територіях призвело на порушення прав людини, зокрема права на свободу думки, совісті та віросповідання.

Для відновлення правопорядку на тимчасово окупованих територіях необхідно повернути контроль над ними в Україні та забезпечити дотримання міжнародних стандартів та законодавства України. Також необхідно провести реформи в правоохоронній системі та забезпечити безпеку та захист прав людини. Ці реформи повинні бути спрямовані на забезпечення верховенства права, справедливості та рівності громадян перед законом.

Агресія Російської Федерації проти України суттєво вплинула на стан правопорядку в Україні. Конфлікт призвів до низки правових викликів, зокрема необхідності створення механізмів переслідування винних в агресії. Війна призвела до збільшення кількості злочинів, зокрема терористичних актів, вбивств, розбоїв та крадіжок. Злочинність виросла через збройний конфлікт, що призвело до знищення інфраструктури та зменшення економічного розвитку країни. А також порушення прав людини, зокрема прав на життя, свободу та безпеку. Були допущені випадки знущань, побоїв та затримань без підстав. Своєю чергою війна призвела до збільшення кількості бездомних та безробітних людей, що збільшило кількість злочинів, а це своєю чергою призвело до зниження довіри, до правоохоронних органів, зокрема до поліції та судової системи. Результатом цього є збільшення кількості самосудів та порушення прав людини.[4;5]

Конфлікт також призвів до змін в українському законодавстві, зокрема криміналізації заперечення факту російської агресії проти України. Конфлікт завдав значних економічних втрат Росії та призвів до переміщення тисяч людей в межах України. Юридичні аспекти конфлікту є складними й включають питання, пов'язані із застосуванням військової сили, наданням зброї та іншими формами підтримки сепаратистським угрупованням, а також порушенням суверенітету та територіальної цілісності України.

Отже, агресія Російської Федерації мала серйозний вплив на стан правопорядку в Україні. Війна призвела до збільшення кількості злочинів, порушення прав людини, кризи міграції та зниження довіри до правоохоронних органів. Для відновлення стану правопорядку в Україні необхідно провести реформи в правоохоронній системі та забезпечити безпеку та захист прав людини. А для цього необхідно відновити міжнародний правопорядок та розробити механізми притягнення агресора до відповідальності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Воєнний стан в Україні: що потрібно знати про запровадження. URL: <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/suspilstvo/20231009-voennyj-stand-v-ukrayini-shho-potribno-znaty-pro-zaprovadzhennya/>.
2. Скриль С. А. Міжнародний правопорядок в умовах сучасних викликів // Всеукраїнська наукова конференція “Державно-правові засади формування безпекового середовища в Україні: сучасні виклики”. Одеса, 15 грудня 2023 р., с. 128.
3. Допити в умовах воєнного стану: особливості фіксації інформації та необхідність змін до законодавства. URL: <https://justtalk.com.ua/post/dopiti-v-umovah-voennogo-stanu-osoblivosti-fiksatsii-informatsii-ta-neobhidnist-zmin-do-zakonodavstva>.

4. Що втратила економіка РФ за рік агресії. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3674811-so-vtratila-ekonomika-rf-za-rik-agresii.html>.

5. Акт законодавства України про воєнний стан (документ ХН50А00А). URL: <https://ips.ligazakon.net/document/ХН50А00А>.

Бак Софія, Смиченко Назар
*здобувачі вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету*

Науковий керівник:
Шилінгов Володимир Сергійович,
*к.ю.н., професор кафедри
фінансового та податкового права
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету*

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК СУБ'ЄКТ ПРАВОВІДНОСИН

Штучний інтелект - одна з найактуальніших тем сьогодення, оскільки він змінив і змінює підхід до сфери людського життя, починаючи від правового поля і закінчуючи медичною галуззю. У зв'язку з інтенсивним розвитком роботизованих систем, питання штучного інтелекту та права на суб'єктність роботів починає обговорюватися в юриспруденції. Відомо також, що пропонується визначати штучний інтелект як квазіагента у цивільних відносинах, коли він здійснює самостійну діяльність.

У 21 столітті штучний інтелект (ШІ) стрімко розвивається і проникає в усі сфери нашого життя ШІ-системи вже використовуються в медицині, транспорті, освіті, фінансах та інших галузях, він може виконувати складні завдання, які раніше були не під силу лише людині. У зв'язку з цим виникає низка правових питань щодо статусу ШІ, як суб'єкта правовідносин: чи може ШІ повноцінно брати участь у правовідносинах? Чи має він такі ж права та обов'язки, як і людина? Ці питання є складними та не мають однозначних відповідей. З одного боку, системи штучного інтелекту не є живими організмами та не мають тих самих прав і свобод, що й люди. З іншого боку, системи штучного інтелекту можуть приймати самостійні рішення та вчиняти дії, які викликають юридичні наслідки.

Цей виступ містить огляд основних аргументів за і проти визнання ШІ суб'єктом правовідносин. У ньому також обговорюються можливі правові наслідки такого визнання. Аргументи на користь визнання ШІ суб'єктом правовідносин Існує кілька аргументів на користь визнання ШІ суб'єктом правовідносин: ШІ-системи можуть приймати самостійні рішення та вчиняти дії, які мають правові наслідки. Наприклад, AI-системи можуть приймати

рішення про купівлю чи продаж активів або вчинення злочинів. ШІ-системи можуть мати власні інтереси, які необхідно захищати. Наприклад, ШІ-система може бути зацікавлена в збереженні своєї інформації або захисті від шкідливих дій.

Визнання ШІ суб'єктом правовідносин може сприяти розвитку технологій. Визнання за системами ШІ певних прав може сприяти їхньому розвитку та впровадженню. Аргументи проти визнання ШІ суб'єктом право відносин. Існує кілька аргументів проти визнання ШІ суб'єктом правовідносин. ШІ-системи не є живими істотами, а отже, не мають тих самих прав і свобод, що й люди. Наприклад, ШІ-системи не можуть відчувати біль і страждання. Визнання його суб'єктами правовідносин може мати негативні наслідки. Наприклад, ШІ-системи можуть бути використані для маніпулювання людьми або вчинення злочинів. Також можливе визнання ШІ суб'єктом правовідносин може мати низку правових наслідків: ШІ-системи можуть набувати права власності. Наприклад, AI-системи можуть бути власниками об'єктів інтелектуальної власності або матеріальних активів. Системи штучного інтелекту можуть нести відповідальність за свої дії. Наприклад, ШІ-система може нести відповідальність за скоєні нею злочини.

Розвиток штучного інтелекту (ШІ) викликає значні зміни в різних областях, включаючи юриспруденцію. Оскільки штучний інтелект продовжує розвиватися, то все більш важливим стає розгляд його ролі, як об'єкта правовідносин. Основними методами, використовуваними в даному дослідженні, є аналіз нормативних документів. Однак використання ШІ в правових відносинах підіймати етичні та юридичні питання які необхідно вирішувати. Використання ШІ в якості суб'єкта правовідносин є складною областю. Матеріалом розв'язання цієї проблеми є тільки кіберполіція (кібернетика).

Згідно з темою, можна виокремити дві основні теорії про статус штучного інтелекту, як суб'єкта правовідносин. Перша теорія вважає, що ШІ є лише об'єктом правовідносин і не може мати правового статусу. Друга теорія вважає, що штучний інтелект може мати статус суб'єкта правовідносин.

Таким дискусіям значною мірою сприяло прийняття у 2017 році Європейським парламентом резолюції про норми цивільного права від 16.02.2017 (2015/2013(INL))., Зокрема, прийняті найдосконаліші автономні роботи мали статус «електронної особистості», відповідно за заподіяну ними шкоду. Вони приймають автономні рішення(самостійно без волі власника) і вступають у відносини з іншими особами [1]. Прийняття цієї постанови багато в чому було обумовлено необхідністю розв'язання проблеми компенсації штучно заподіяної шкоди. У зв'язку з введенням в експлуатацію безпілотних транспортних засобів, це питання набуло особливого значення [2,3]. Актуальність цієї теми обумовлена тим, що зростання можливостей в області застосування штучного інтелекту відкриває нові можливості для злочинців, які можуть використовувати штучний інтелект для здійснення кібератак.

Відповідно, що проблема створення штучного інтелекту та його використання є актуальною для сучасної спільноти, оскільки вона впливає на безпеку та конфіденційність людей [4].

Як бачимо, штучний інтелект сприймається як автономна система. Однак увага дослідників зосереджена не на її правовому статусі, а, як правило, на впливі такої системи на права людини при її використанні. Слід зазначити, що на сьогодні штучний інтелект не визнаний, як об'єкт правовідносин, а зокрема, і в Україні у прийнятій наприкінці 2020 року Концепції розвитку штучного інтелекту. Штучний інтелект визначається як «організована сукупність інформаційних технологій, із застосуванням якої можливо виконувати складні комплексні завдання шляхом використання системи наукових методів досліджень і алгоритмів обробки інформації, отриманої або самостійно створеної під час роботи, а також створювати та використовувати власні бази знань, моделі прийняття рішень, алгоритми роботи з інформацією та визначати способи досягнення поставлених завдань» [6].

Отже, на етапах розвитку систем штучного інтелекту довгий час активно обговорювалася можливість визначення для них специфічного правового статусу. Проте в останні роки спостерігається суттєва зміна у підходах до регулювання штучного інтелекту. Замість того, щоб акцентувати увагу на наданні правового статусу самим системам, тепер більше зусиль приділяється розгляду особистостей правового регулювання відносин, пов'язаних з використанням штучного інтелекту. В цьому контексті штучний інтелект розглядається як об'єкт правових відносин. Прийняття рекомендацій у ЄС у 2019-2020 роках, де акцент зроблено на впливі алгоритмічних систем на права людини та спрямовано на запобігання можливим загрозам, викликаним використанням ШІ, свідчить про те, що наразі не доцільно говорити про надання йому правового статусу, на цей час необхідно розв'язувати проблеми, пов'язані з його використанням у людській діяльності у якості об'єкта правовідносин.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. European Parliament resolution of 16 February 2017 with recommendations to the Commission on Civil Law Rules on Robotics (2015/2103(INL)). URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-8-2017-0051_EN.pdf.
2. Некіт К. Г. «Розумні речі» у складі інтернету речей. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/21572/Некіт%20К.%20Г.%20«Віртуальні%20речі»%20у%20складі%20Інтернету%20речей.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
3. Позова Д. Д. Правові аспекти наближення автоматичних пристроїв до здібностей людини. Часопис цивілістики, 2023, № 26, с. 79–83. Коваль М. Електронна особистість: навіщо ЄС обговорює права роботів. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/experts/2017/01/24/7060539/>.

4. Концепція розвитку штучного інтелекту в Україні. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-shvalennya-konceptiyi-rozvitku-shtuchnogo-intelektu-v-ukrayini-s21220>.

Барабан Ніка Сергіївна,
здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету

Науковий керівник:
Мацелик Михайло Олексійович,
к.ю.н, доцент, доцент кафедри
теорії та історії держави і права
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету

ПОРУШЕННЯ ПРАВ ЖІНОК ПІД ЧАС МОБІЛІЗАЦІЇ

Мобілізація 2022-2024 року, спричинена повномасштабним вторгненням Російської Федерації в Україну, зачепила не лише чоловіків, але й жінок. Жінки стали учасниками бойових дій, несли на собі тягар волонтерської роботи та забезпечення побутових потреб військових, а також брали активну участь у політичному та громадському житті країни.

Однак, мобілізація також призвела до низки порушень прав жінок. Ця теза буде досліджувати ці порушення, аналізуючи їхні причини, наслідки та можливі шляхи вирішення. Зокрема до порушених прав жінок відноситься дискримінація на робочому місці. Міноборони наказом від 7 лютого 2022 року № 35 [1] затвердило перелік спеціальностей або професій після одержання яких жінки беруться на військовий облік військовозобов'язаних. До них відносяться:

Хімія, хімічні технології та інженерія, біологія, телекомунікації та радіотехніка, науки про Землю, географія, фізика та астрономія, харчові технології, технологія виробництва і переробки продукції тваринництва, забезпечення військ, озброєння та військова техніка, технології легкої промисловості, фізична терапія, ерготерапія, медична та психологічна реабілітація, громадське здоров'я, фізична реабілітація, промислова фармація, санітарія і експертиза, стоматологія, медицина, медсестринство, фармація, технології медичної діагностики та лікування, біомедична інженерія, біотехнології та біоінженерія, ветеринарна медицина, ветеринарна гігієна, облік і оподаткування, маркетинг, менеджмент, підприємництво, економіка, фінанси, банківська справа та страхування та психологія, соціальна робота, соціальне забезпечення. Цей перелік досить довгий та невдовзі доповниться новими професіями та спеціальностями, такою є спеціальність 081 Право.

Багато жінок втратили роботу через небажання роботодавця наймати жінок, які можуть бути мобілізовані. Також жінкам, спеціальності яких відносяться до переліку тих ,які підлягають під мобілізацію, часто відмовляють у прийнятті на роботу через те, що відносяться до категорії потенційних мобілізованих осіб. Суттєвим порушенням жіночих прав є зниження заробітної плати та погіршення умов роботи. Деякі роботодавці використовують мобілізацію як привід зниження заробітної плати та погіршення умов праці, чим порушують статтю 41 та статтю 147 КЗпП [2].

Також важливим є питання матеріального забезпечення жінок, які мають неповнолітніх дітей та дітей дошкільного віку у той час, коли їхній чоловік несе військову службу. Коли жінка перебуває у відпустці для догляду за дитиною до досягнення нею 6-ти років, чоловік є єдиним годувальником сім'ї та людиною, яка повністю забезпечує потреби родини. У той час, коли чоловіка мобілізують, жінка залишається без матеріального забезпечення та без годувальника, що створює скрутне становище та ставить під загрозу повноцінне життя як молодій матері, так і неповнолітньої дитини. Як жінці ,яка перебуває у даній відпустці, забезпечити своє стабільне матеріальне становище та своєї дитини? Наразі це питання з відкритою відповіддю. Нерідкісними є випадки, коли багатодітний батько стає на захист нашої країни і навіть такий випадок створює для жінки складне становище та виникнення проблем для забезпечення сім'ї та її повноцінного існування.

Найбільшим порушенням прав жінок, на мою думку, є гендерно обумовлене насильство. У час, коли чоловіки більше двох років небувають удома, перебуваючи на військовій службі, жінки потерпають від насильства з боку суспільства, що є чи не найжахливішим у даній ситуації. Перебуваючи у постійному стресі та страху за своїх близьких, які боронять нашу країну від окупантів, жінки стикаються з такими проблемами. До таких наслідків призвели:

Зростання напруги та стресу в суспільстві: Війна призвела до зростання напруги та стресу в суспільстві, що може призводити до агресії та жорстокості. Відсутність чоловіків у сім'ях: Жінки, які залишилися без чоловіків, частіше стають жертвами насильства. Економічні труднощі: Мобілізація та війна призвели до погіршення економічного становища багатьох сімей, що може посилювати конфлікти та призводити до насильства. Недосконалість законодавства та правозастосування: В Україні все ще існує ряд проблем з реагуванням на гендерно обумовлене насильство, включаючи недосконалість законодавства та складність доступу до правосуддя для жертв.

Жінки частіше стикаються з гендерно обумовленого насильства під час мобілізації у вигляді сексуального насильства. Жінки, які перебувають у зоні бойових дій або в місцях перебування біженців, частіше стають жертвами сексуального насильства з боку військових або цивільних осіб. Питання про гендерно обумовлене насильство є дуже загостреним на даний час і потребує найскорішого вирішення.

Навіть у випадках, коли жінки та дівчата хочуть нести службу добровільно та готові до мобілізації, вони отримують відмову від територіальних центрів комплектації. ТЦК аргументують свої дії недостатнім рівнем бойової підготовки, психологічною неготовністю до деяких ситуацій, які можуть статися на фронті, що унеможлиблюють несення військової служби жінками. Такі дії порушують закон України “Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків” [3], та частину 12 статті 1 Закону України "Про військовий обов'язок і військову службу" [4], у яких зазначено, що жінки можуть проходити військову службу.

Дискримінація відбувається навіть тоді, коли жінка вже знаходиться на військовій службі. Неповага до осіб жіночої статі зі сторони чоловіків, яка аргументується ніби-то недосконалим виконанням службових обов'язків та завдань. Домагання зі сторони начальства до жінок з метою забезпечення зростанням кар'єрного росту або навіть з використанням шантажу для досягнення своїх цілей. Дискримінація навіть відбувається тоді, коли жінок розподіляють у певні роди військ. Наприклад: жінка має усі параметри та рекомендації служити у десантно-штурмових військах, а її направляють у штаб, для роботи з архівом або документами. Такі дії зовсім недоречні і є протиправними у той час, коли у військах бракує достойного кадрового забезпечення і ця ситуація потребує якнайшвидшого вирішення.

Питання порушення прав жінок під час мобілізації є актуальним для сьогодення. Це є складна і багатогранна тема для обговорення і вона є приводом для внесення змін до діючого законодавства, також ця тема є приводом для прийняття нових законів, які будуть спрямовані на забезпечення жіночих прав не тільки під час мобілізації, але й у післявоєнний період. Нашим завданням є поширення даних проблем та знаходження вирішень для них, щоб усі громадяни нашої країни мали рівні права, не зважаючи на ситуацію в країні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Наказ Міністерства Оборони України “Про затвердження Переліку спеціальностей та/або професій, споріднених з відповідними військово-обліковими спеціальностями, після одержання яких жінки беруться на військовий облік військовозобов'язаних та Переліку спеціальностей та/або професій, споріднених з відповідними військово-обліковими спеціальностями”. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/view/Re37684?an=4>.
2. Кодекс законів про працю України. Стаття 147. URL: <http://surl.li/tpntk>.
3. Закон України “Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків”. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text>.
4. Закон України “Про військовий обов'язок і військову службу”. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text>.

*Батюк Олена Ігорівна,
здобувач вищої освіти другого (магістерського) рівня
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету*

*Науковий керівник:
Камаралі Світлана Євгенівна,
к. іст. н, доцент, доцент кафедри
теорії та історії держави і права
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету*

КОНСТИТУЦІЙНІ ГАРАНТІЇ ПРАВ І СВОБОД В УКРАЇНІ У ВІЙСЬКОВИЙ ЧАС

Права і свободи людини і громадянина є фундаментальними цінностями, які гарантують гідність, автономію та розвиток кожної особи. Вони формують основу для становлення та соціалізації індивіда, дозволяючи останньому вільно виражати свої думки, переконання та ідеї, обирати життєві цілі і способи їх досягнення. Проблематика прав людини і громадянина в умовах воєнного стану є надзвичайно складною і багатоаспектною. Воєнний стан відображає такий стан суспільства, коли країна стикається з великими загрозами безпеці або переживає внутрішню чи зовнішню агресію. За таких умов виникає питання, як забезпечити безпеку нації, не порушуючи основні права та свободи людей [3].

В умовах військового конфлікту, права і свободи можуть піддаватися обмеженню задля національної безпеки та публічного порядку, але такі обмеження мають бути обґрунтовані, законні та відповідати міжнародним стандартам. Незважаючи на військовий стан, базові права як право на життя, право на фізичну і психічну недоторканість, мають залишатися непорушними. Важливо дотримуватись законів та міжнародних конвенцій навіть у складних умовах конфлікту.

Обмеження прав і свобод людини – це передбачений Конституцією та законами України режим тимчасового загального або конкретно індивідуального призупинення чи звуження обсягу визначених і гарантованих Основним Законом прав і свобод в інтересах забезпечення прав інших людей, а також забезпечення національної безпеки й оборони України [1].

Згідно з ст. 64 Основного Закону права людини «не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України. У ч. 2 ст. 64 Конституції України визначений перелік прав і свобод, які не можуть бути обмежені в умовах воєнного стану. До таких належать: право на рівність громадян перед законом незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних та інших ознак (ст. 24); право на громадянство та його зміну (ст. 25); право на життя (ст. 27); право на повагу

до гідності особи (ст. 28); право на свободу та особисту недоторканність (ст. 29); право на індивідуальні або колективні письмові звернення до органів державної влади та місцевого самоврядування (ст. 40); право на житло (ст. 47) та інші [2].

Закріплення переліку прав, які не підлягають обмеженню, навіть під час дії воєнного стану, є конституційною гарантією прав людини і громадянина. Це важливий аспект для забезпечення основних прав та свобод громадян у будь-який час. Саме повага до прав людини є запорукою державного авторитету на національному та міжнародному рівнях.

На прикладі України, ми можемо побачити важливість належного захисту прав внутрішньо переміщених осіб, які вимушено покинули свої домівки. Забезпечення їхніх прав на житло, медичне обслуговування, освіту є критично важливим.

Свобода слова залишається одним із фундаментальних викликів в умовах війни. Під час конфлікту ця свобода може бути обмежена, але надзвичайно важливо підтримувати доступ до незалежної та об'єктивної інформації. Зберігається необхідність у наявності вільних та незалежних медіа, що здатні стежити за діями влади та інформувати суспільство. Постає питання забезпечення права на доступ до інформації та боротьба з дезінформацією, яка може підірвати довіру і стабільність.

Міжнародні організації, такі як ЄС, ОБСЄ, та ООН, відіграють значущу роль у моніторингу стану прав людини в Україні, забезпечуючи таким чином ще один рівень захисту і контролю. Це важливий аспект міжнародної підтримки і забезпечення прозорості у захисті прав людини у військовий час.

В умовах війни, в Україні, питання прав і свобод набуває особливої актуальності та складності. Під час війни важливо зберігати основні права і свободи громадян, незважаючи на необхідність упровадження додаткових обмежень у вигляді комендантської години, мобілізації або цензури. Ключовим моментом є збалансування між національною безпекою та особистими свободами. Захист прав цивільного населення у військовий час є одним із найбільших викликів. Це включає захист від військових злочинів, забезпечення доступу до гуманітарної допомоги, медицини, продовольства та захисту від примусової евакуації.

Ставлення до прав і свобод у військовий час вимагає надзвичайної уваги до дотримання міжнародних норм і законів, захисту базових людських прав, і постійного моніторингу ситуації. Ціль полягає не лише в тому, щоб вижити в цих складних умовах, але й зберегти основи правової держави, що поважає права своїх громадян і захищає їх на вищому рівні.

Таким чином, в умовах військового конфлікту в Україні права та свободи людини знаходяться під постійним тиском. Проте, демократичні засади держави, міцність національної правової системи та міжнародна підтримка сприяють їхньому захисту і збереженню. Відповідальна робота уряду, щодо адаптації законодавства та відповідність його міжнародним

правовим нормам, демонструє зрілість та відданість принципам прав людини. Гармонізація національного законодавства з міжнародними стандартами та постійний діалог з громадянським суспільством мають критичне значення для збереження основ демократії та прав людини в країні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Гавриленко О.І. Дотримання конституційних прав та свобод в умовах воєнного стану.//Матеріали Регіональної науково-практичної конференції (ДДУВС, 27.06.2022)
2. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. No 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996, No 30, Ст. 141.
3. Маркович Х.М. Права і свободи людини в умовах воєнного стану: фокус пріоритетів.// № 4 (2023): Аналітично-порівняльне правознавство.- С. 61-67.

*Бодунова Олеся Миколаївна,
доктор юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри правничої лінгвістики
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету*

ДО ПОНЯТТЯ ГАРАНТІЙ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА НА ДОСТУП ДО ІНФОРМАЦІЇ ЩОДО ПРАВОТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Правотворча діяльність у теорії права — це процес створення, зміни, призупинення або скасування правових норм, який здійснюється уповноваженими суб'єктами, такими як державні органи та суб'єкти громадянського суспільства [1, с. 342]. Водночас на перше і найбільш загальне уявлення про правотворчу діяльність вказує сам термін «правотворча діяльність» – як на певний вид діяльності, що є формою інтелектуально-вольової активності людини, пов'язаної із правом, зокрема із творенням права.

Одним із ключових завдань правотворчої діяльності в Україні є адаптація національного законодавства до міжнародних стандартів. Це включає не лише врахування положень універсальних міжнародних конвенцій, договорів та актів, прийнятих впливовими міжнародними організаціями, такими як ООН, ЮНЕСКО, ЮНСІТРАЛ, але й дотримання принципів і стандартів *acquis communautaire* — нормативно-правової системи Європейського Союзу.

Варто зазначити, що останнім часом в Україні правотворчій діяльності приділяється все більше уваги. Після прийняття Закону України «Про правотворчу діяльність», який вперше законодавчо закріпив процес творення права в нашій державі, важливе місце мають гарантії на доступ до інформації

щодо правотворчої діяльності, які дозволяють зробити цей процес максимально прозорим. Саме тому видається доцільним, актуальним і своєчасним дослідження вищевказаних питань.

Під гарантіями розуміються законодавчо закріплені засоби захисту суб'єктивних прав громадян і організацій, способи їх реалізації, а також засоби забезпечення законності і охорони правопорядку, інтересів особи, суспільства і держави.

Гарантії забезпечення права на доступ до інформації щодо правотворчої діяльності – це система норм, принципів та вимог, які забезпечують процес дотримання прав та законних інтересів людини в сфері доступу до інформації щодо правотворчої діяльності. Метою гарантій є забезпечення найсприятливіших умов для реалізації конституційно закріпленого права людини на доступ до інформації. Закріплене Конституцією України від 28 червня 1996 року право на інформацію передбачено, насамперед, Законами України «Про звернення громадян» від 2 жовтня 1996 року № 393/96-ВР, «Про інформацію» від 2 жовтня 1992 року № 2657-ХІІ, «Про доступ до публічної інформації» від 13 січня 2011 року № 2939-VI та іншими нормативно-правовими актами. Закон України «Про інформацію» від 2 жовтня 1992 року № 2657-ХІІ встановлює, що кожен має право на вільне одержання, використання, поширення, зберігання та захист інформації, необхідної для реалізації своїх прав, свобод і законних інтересів [2].

Відповідно до статті 1 Закону України «Про інформацію» від 2 жовтня 1992 року № 2657-ХІІ, під інформацією розуміються будь-які відомості та/або дані, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді. Право на інформацію охороняється законом, а держава гарантує всім суб'єктам інформаційних відносин рівні права і можливості доступу до інформації. Це означає, що незалежно від ознак раси, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних або інших ознак суб'єкти інформаційних відносин мають рівні права на доступ до інформації [2].

Стаття 1 Закону України «Про звернення громадян» від 2 жовтня 1996 року № 393/96-ВР передбачає, що громадяни України мають право звернутися до органів державної влади, місцевого самоврядування, об'єднань громадян, підприємств, установ, організацій незалежно від форм власності, засобів масової інформації, посадових осіб відповідно до їх функціональних обов'язків із зауваженнями, скаргами та пропозиціями, що стосуються їх статутної діяльності, заявою або клопотанням щодо реалізації своїх соціально-економічних, політичних та особистих прав і законних інтересів та скаргою про їх порушення [3]. Відповідно до ст. 6 Закону України «Про правотворчу діяльність», право на доступ до інформації щодо правотворчої діяльності гарантується:

1) обов'язком суб'єктів правотворчої діяльності надавати та оприлюднювати інформацію щодо правотворчої діяльності в порядку, обсягах та строки (терміни), визначені законом [4]. Для забезпечення права на доступ до інформації щодо правотворчої діяльності усі суб'єкти правотворчої діяльності зобов'язані надавати та оприлюднювати інформацію щодо зазначеної діяльності в порядку, обсягах та строки (терміни), визначені законом. Це означає, що законодавством визначено порядок здійснення та забезпечення права кожного на доступ до інформації, яка знаходиться у володінні суб'єктів владних повноважень, інших розпорядників публічної інформації, визначених законом, та інформації, що становить суспільний інтерес (преамбула Закону України «Про доступ до публічної інформації»). Публічна інформація є відкритою, крім випадків, установлених законом. На практиці це означає, що насамперед діє презумпція, відповідно до якої вся публічна інформація вважається не секретною (відкритою), якщо інше не встановлено законом [5, с. 13].

Саме тому можна зробити висновок, що в основі такої презумпції відкритості публічної інформації лежить принцип прозорості та відкритості діяльності суб'єктів владних повноважень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Скакун О. Теорія держави та права : підручник. 2-ге вид. Київ : Алерта ; ЦУЛ, 2011. 520 с.

2. Закон України «Про інформацію» від 2 жовтня 1992 року № 2657-ХІІ. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-вр#Text>

Закон України «Про звернення громадян» від 2 жовтня 1996 року № 393/96-ВР. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393/96-вр#Text>

4. Закон України «Про правотворчу діяльність» від 24 серпня 2023 року № 3354-ІХ. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3354-20#Text>.

5. Бодунова О.М., Яцик Т.П. Особливості реалізації права на доступ до інформації щодо правотворчої діяльності (в контексті ст. 6 Закону України «Про правотворчу діяльність»). Ірпінський юридичний часопис. 2024. № 4(17). С. 11-18.

*Вах Ростислав Федорович,
здобувач ступеня доктора філософії
ПВНЗ «Європейський університет»*

ОСОБЛИВОСТІ СПЕЦІАЛЬНОГО ДОСУДОВО РОЗСЛІДУВАННЯ ЩОДО ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИХ

Відповідно до ст. 45(1) Додаткового протоколу до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року «особа, яка бере участь у воєнних діях і потрапляє під владу супротивної сторони, вважається військовополоненою й тому користується захистом Третьої конвенції, якщо вона претендує на статус військовополоненого, якщо видається, що вона має право на такий статус, або, якщо сторона, від якої вона залежить, вимагає для неї такого статусу шляхом повідомлення держави, що її затримує, або Держави-покровителя. У разі виникнення якогось сумніву в тому, чи має будь-яка така особа право на статус військовополоненого, вона продовжує зберігати такий статус і, отже, користуватися захистом Третьої конвенції і цього Протоколу доти, доки її статус не буде визначено компетентним судовим органом» [1].

На початок повномасштабного вторгнення росії на суверенну територію України Кримінальний процесуальний кодекс України, Інструкція про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України або ж Порядок тримання військовополонених не регламентували особливості кримінального провадження щодо військовополонених. Попри це, з моменту вторгнення в Україну розпочалася дія норм міжнародного гуманітарного права, де Женевські конвенції від 12 серпня 1949 року передбачають, що їхні норми застосовні «в усіх випадках оголошеної війни чи будь-якого іншого збройного конфлікту, що може виникнути між двома чи більше Високими Договірними Сторонами, навіть якщо стан війни не визнаний однією з них, а також в усіх випадках часткової або повної окупації території Високої Договірної Сторони, навіть якщо цій окупації не чиниться жодний збройний опір» [2-5]. Поряд із цим Третя Женевська конвенція встановлює додаткові процесуальні гарантії кримінального провадження щодо військовополонених (глава III частини VI) [2], реалізація яких має бути забезпечена Україною як правовою державою. Крім того додаткові питання виникали на практиці у зв'язку із тим, що військовополонені армії-окупанта були та залишаються обмінним фондом для повернення наших військових із полону у росії, а тому слід було унормувати питання забезпечення притягнення їх до кримінальної відповідальності за вчинені проти України злочинів.

З метою вирішення цих питань 28.07.2022 було прийнято Закон України «Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо врегулювання процедури обміну осіб як військовополонених» №2472-IX [7], яким, в тому

числі, було доповнено ч.2 ст.297¹ КПК України абзацом наступного змісту: «Спеціальне досудове розслідування здійснюється на підставі ухвали слідчого судді у кримінальному провадженні щодо злочину, вчиненого підозрюваним, стосовно якого уповноваженим органом прийнято рішення про передачу його для обміну як військовополоненого та такий обмін відбувся» [6; 7]. Системний аналіз положень ст. 297¹ КПК України свідчить про появу у цьому випадку окремої групи підстав для здійснення спеціального досудового розслідування, відмінних від вказаних в абз.1 ч. 1 ст. 297¹ КПК України, де, по-перше, вичерпно передбачено перелік злочинів, при підозрі у вчиненні яких може бути розпочато спеціальне досудове розслідування, а по-друге, обов'язковою умовою надання слідчим суддею дозволу на здійснення спеціального досудового розслідування є переховування підозрюваного від органів слідства та суду на тимчасово окупованій території України, на території держави, визнаної Верховною Радою державою-агресором, з метою ухилення від кримінальної відповідальності та/або оголошення підозрюваного у міжнародний розшук, якщо він знаходиться не території іншої країни [6]. Зауважимо, що такі зміни, хоча і дозволили вирішити питання процесуального порядку притягнення до кримінальної відповідальності військовополонених, щодо яких відбувся обмін, проте продовжують обговорюватися серед правників з метою удосконалення існуючого порядку, а також для узгодження із завданнями відповідно особливого порядку досудового розслідування, що стане предметом наших подальших досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text
2. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими (Третя конвенція) від 12 серпня 1949 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text
3. Конвенція про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях (Перша конвенція) від 12 серпня 1949 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_151#Text
4. Конвенція про поліпшення долі поранених, хворих та осіб, які зазнали корабельної аварії, зі складу збройних сил на морі (Друга конвенція) від 12 серпня 1949 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_152#Text
5. Конвенція про захист цивільного населення під час війни (Четверта конвенція) від 12 серпня 1949 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text
6. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
7. Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо врегулювання

процедури обміну осіб як військовополонених: Закон України від 28.07.2022 р. №2472-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2472-20#Text>

Вербіцький Андрій Сергійович
здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету

Науковий керівник:
Старостюк Алла Вікторівна
к.ю.н., доцент, доцент кафедри
теорії та історії держави і права
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету

ПОРУШЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ВРАЗЛИВИХ ГРУП ПІД ЧАС ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ

24 лютого 2022 року Російська Федерація розпочала повномасштабне вторгнення в Україну, що стало ескалацією попередньої війни, яка розпочалася з анексії Росією Криму у 2014 році та війни на Донбасі. Ця війна мала руйнівний вплив на Україну та її народ, спричинивши широкомасштабні людські страждання та гуманітарну кризу. Вразливі групи населення в Україні, такі як люди з інвалідністю, люди похилого віку, діти, вагітні жінки, по різному постраждали від наслідків воєнних дій РФ. Їм важче евакуюватися з зон бойових дій, вони частіше стикаються з насильством і їм бракує доступу до основних послуг та гуманітарної допомоги.

В рамках дослідження було проаналізовано, які права людей з інвалідністю, дітей, жінок та інших вразливих груп було порушено і які досі порушуються в умовах воєнного стану. Дослідження проводилося методом аналізу документів та новин. Основні висновки дослідження свідчать про те, що в умовах воєнного стану права вразливих груп суттєво порушуються.

Порушення права на життя та здоров'я, що за ст. 27 КУ є невід'ємними, сюди входять вбивства мирного населення, включаючи дітей, людей похилого віку та осіб з інвалідністю, також обстріли житлових районів, лікарень, шкіл та інших цивільних об'єктів та застосування заборонених видів зброї, таких як касетні боеприпаси та хімічна зброя (2015 році російські військові вдалися до застосування хімічних гранат К-51 під час боїв за термінали Донецького аеропорту).

З 24 лютого 2022 року, коли Росія розпочала повномасштабне вторгнення в Україну, до 15 лютого 2024 року було зафіксовано щонайменше 30 457 втрат серед цивільного населення, з них 10 582 загиблих, повідомляє Управління Верховного комісара ООН з прав людини (УВКПЛ). Ці цифри, ймовірно, неповні, особливо в місцях, де на початку війни точилися запеклі

бої, таких як Маріуполь, Лисичанськ, Попасна та Сєверодонецьк. За даними ООН, серед загиблих 5017 чоловіків, 2093 жінки, 311 хлопчиків та 248 дівчаток. Стать 28 дітей та 1885 дорослих наразі не встановлено. Серед 19 875 поранених 585 хлопчиків і 422 дівчинки, а також 291 дитина, стать яких поки що не вдалося встановити. "Цифри втрат серед цивільних осіб були особливо великими в перші кілька місяців після збройного нападу: щомісяця гинули та отримували поранення тисячі цивільних осіб. Хоча протягом 2022-2023 років ці цифри поступово зменшилися, вони залишилися високими - зокрема, у 2023 році в середньому за місяць загинули 163 цивільні особи, 547 були поранені", - йдеться у звіті [1].

Порушення права на свободу та безпеку особи, зокрема тортури та жорстоке поводження, викрадення людей та сексуальне насильство, що порушує ст. 27 КУ та передбачено ст. 146 Кримінального кодексу України і ст. 153 Кримінального кодексу України. Станом на 22 квітня 2024 року, українські прокурори та слідчі зафіксували 274 факти сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом (СНПК), скоєного російськими військовими під час війни.

Заступниця генпрокурора Вікторія Літвінова повідомила, що 40 російським військовослужбовцям вже оголошено про підозру у скоєнні цих злочинів. 17 обвинувальних актів щодо 25 осіб вже направлено до суду. Двох обвинувачених вже засуджено до 12 та 10 років позбавлення волі.

Більшість випадків СНПК зафіксовано у Херсонській (близько 80 осіб), Донецькій (73 особи) та Київській (53 особи) областях. Постраждали 177 жінок, 97 чоловіків та 13 неповнолітніх [2].

На нашу думку найбільш жахливими діями російських військових є сексуальне насильство в сторону неповнолітніх:

З лютого 2022 року по 24 лютого 2024 року в Україні було задокументовано вже 13 випадків сексуального насильства над дітьми з боку російських військових. Йдеться лише про випадки, які вдалося офіційно зареєструвати та щодо яких ведеться розслідування. Про це повідомляє в своєму дослідженні німецька організація, яка допомагає дітям Kindernothilfe (у пер. на українську -- швидка допомога дітям). Там зазначають, що наймолодшій дитині, яка стала жертвою окупантів було лише чотири роки. Організація вимагає покарати російських злочинців. Крім того, у Kindernothilfe підкреслюють, що російські військові використовують сексуальне насильство над дітьми, як тактику під час ведення війни. Це потрібно їм, щоб тероризувати та підкорити цивільне населення.

«Глибоко огидно і неприпустимо, що безневинні діти використовуються як знаряддя у війні. Те, що використовується така варварська тактика, є ганьбою для людства. Винні мусять бути притягнуті до відповідальності», - заявив генеральний директор Kindernothilfe Карстен Монтаг. Автори дослідження також наголошують, що реальних випадків насильства, ймовірно, набагато більше, ніж в офіційній статистиці. Для повної

картини бракує даних з українських прифронтових та окупованих територій [3].

Порушення права на власність та житло, які гарантуються ст. 30 та ст. 47 КУ та передбачено ст. 162 Кримінального кодексу України. Під час дослідження цього питання було виявлено, що російські окупанти почали на власний розсуд розпоряджатися майном українців, які вимушені були втікати із захоплених територій. Самовільне привласнення житла росіяни називають "націоналізацією" і почали заселяти у покинуті українцями квартири російських військових або цивільних, які приїхали у міста працювати.

"Нещодавно так звана народна рада лнр ухвалила закон, який "регулює" передачу у держвласність квартири, які сподобалися окупантам. А ще створили реєстр такого житла. У цей перелік внесено не одну тисячу покинутих помешкань", — зазначають у ЦНС [4].

Порушення права на освіту за ст. 53 КУ, який включає в себе руйнування шкіл та інших навчальних закладів, що робить недоступність освіти для дітей.

Унаслідок повномасштабної війни з Росією пошкоджень зазнала кожна сьома школа в Україні. Про це розповів заступник міністра освіти та науки Євген Кудрявець під час форуму "Україна. Рік 2024". "Понад 3,5 тисячі закладів освіти зазнали тих чи інших руйнувань, майже 400 повністю зруйновані. Майже 14 млрд доларів потрібно для відновлення освітньої інфраструктури за останніми оцінками Світового банку", – сказав Кудрявець [5].

Нами було проведено дослідження механізмів допомоги вразливим групам населення під час повномасштабного вторгнення, сюди входять прийняття законів та постанов, спрямованих на захист прав вразливих груп: наприклад, Закон України "Про внесення змін до деяких законів України щодо захисту соціальних, трудових та інших прав фізичних осіб, у тому числі під час воєнного стану, та спрощення обліку робочих місць для осіб з інвалідністю" від 12.03.2023 р. № 2107-IX [6].

Цей закон покликаний захистити права людей під час воєнного стану (збереження робочих місць, виплата зарплати, соціальні виплати, допомога з працевлаштуванням) та спростити облік робочих місць для людей з інвалідністю (зменшення звітності, електронний облік, зменшення штрафів). Закон набрав чинності 18.03.2023 р. та діє протягом воєнного стану та 90 днів після його закінчення.

Також створення координаційних органів та робочих груп з питань захисту прав вразливих груп: наприклад, Координаційний центр з питань забезпечення життєдіяльності осіб з інвалідністю в умовах воєнного стану при Міністерстві соціальної політики України. Зокрема забезпечення доступу до гуманітарної допомоги: наприклад, програма "Допомога вдома" Кабінету Міністрів України, яка передбачає надання продуктивних наборів та інших товарів першої необхідності вразливим групам населення. Ще одним але не менш важливим є евакуація людей з небезпечних зон наприклад, програма

"Україна без сиріт", яка передбачає евакуацію дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, з зон бойових дій.

Наразі, висновок Російського вторгнення в Україну залишається невизначеним. Десять років збройного конфлікту з яких два роки жорстоких боїв, не принесли перемоги жодній зі сторін. Україна мужньо обороняється, завдаючи ударів по агресору, але все ще потребує підтримки західних держав. Росія має значні ресурси, але зазнає втрат і відчуває тиск санкцій. Переговори тривають, але без суттєвого прогресу. Можливі сценарії: затяжна війна, перемога України або мирне врегулювання. Майбутнє залежить від багатьох факторів, і передбачити його остаточно неможливо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Війна в Україні забрала життя щонайменше 10,58 тис. цивільних, ще 19,88 тис. поранено URL: <https://interfax.com.ua/news/general/969555.html> (дата звернення 24.04.24).
2. В Україні оголосили 40 військовим РФ підозру у сексуальному насильстві під час війни URL: <http://surl.li/tharj> (дата звернення 22.04.24).
3. Еліна Прокопчук. «Найменшій жертві – чотири роки» URL: <https://mrpl.city/news/view/najmenshij-zhertvi-chotiri-roki-skilki-ditej-za-chas-vijni-zvaltuvali-rosiyani> (дата звернення 23.04.24).
4. Іванна Капустянська. Окупанти привласнюють житло українців на ТОТ URL: https://lb.ua/society/2024/04/10/607832_okupanti_privlasnyuyut_zhitlo.html (дата звернення 22.04.24).
5. Таня Матяш. В Україні внаслідок війни вщент зруйновані 400 закладів освіти URL: https://lb.ua/society/2024/02/25/600372_ukraini_vnaslidok_viyni_vshchent.html (дата звернення 24.04.24).
6. Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо захисту соціальних, трудових та інших прав фізичних осіб, у тому числі під час воєнного стану, та спрощення обліку робочих місць для осіб з інвалідністю» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2682-20#Text> (дата звернення 22.04.24).

*Веріженко Олександр Станіславович,
здобувач ступеня доктора філософії
ПВНЗ «Європейський університет»*

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОТИДІЇ ЕКОНОМІЧНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ

Неможливо сформулювати та реалізувати ефективну державну кримінальну політику в сфері запобігання та протидії економічній злочинності без гармонізації відповідних, чітко визначених механізмів. При цьому, як

стверджує Д. Грицишен, кожен крок обов'язково із визначених механізмів реалізації політики має бути узгоджений із іншими механізмами [1, с. 112].

Так, одним з ключових моментів забезпечення протидії економічній злочинності в Україні, на нашу думку, є її інформаційне забезпечення. Адже саме виникнення й розвиток інформаційних технологій в свій час привели до появи докорінно нових видів суспільно-небезпечних діянь – економічної злочинності з використанням інформаційних технологій.

Кримінальні правопорушення у сфері економіки з використанням інформаційних технологій становлять небезпеку для будь-якої організації, яка задіює у своїй діяльності інформаційні засоби та відповідне програмне забезпечення. Складність протидії економічній злочинності полягає у тому, що механізм вчинення злочинів, пов'язаних з інформаційними технологіями, нерідко прихований від потерпілих, якими є законні користувачі комп'ютерних систем і власники комп'ютерної інформації. Крім того, і факти витоку інформації можуть бути приховані за допомогою тих самих електронних засобів ще до того, як факт незаконного втручання в роботу системи буде встановлено [2, с. 42].

Варто погодитись з науковцями, які виділяють такі взаємопов'язані компоненти інформаційного забезпечення: 1) інформаційні системи різних конфігурацій та призначення, у межах яких здійснюється збір, накопичення, системна обробка, збереження й видача споживачу необхідної інформації; 2) аналітична робота, що полягає у здійсненні комплексу організаційних заходів і методичних прийомів щодо обробки й синтезу наявної оперативної та іншої інформації; 3) управлінська діяльність, яка забезпечує прийняття необхідних рішень щодо стратегії й тактики протидії злочинності.

При цьому, основні проблеми інформаційно-аналітичного забезпечення діяльності правоохоронних органів полягають у: 1) відсутності налагодженої системи правового та організаційно-технічного забезпечення законних інтересів громадян, держави та суспільства в галузі інформаційної безпеки; 2) обмежених можливостях бюджетного фінансування робіт зі створення правової, організаційної та технічної бази інформаційної безпеки; 3) недостатньому усвідомленні можливих політичних, економічних, моральних та юридичних наслідків комп'ютерних злочинів; 4) слабкості координації дій у боротьбі з комп'ютерними злочинами правоохоронних органів, органів суду, прокуратури та невідповідністю їх кадрового складу до ефективної профілактики, виявлення та розслідування таких діянь; 5) значним відставанням вітчизняної індустрії розроблення, впровадження засобів і технологій інформатизації та інформаційної безпеки від розвинутих країн світу [2, с. 45].

Вирішення зазначених проблем, на думку Д. П. Тишлек, є можливим лише шляхом вирішення таких основних дослідницьких завдань: визначити інформаційно-телекомунікаційні технології як засоби оперативно-розшукової діяльності; з'ясувати стан та визначити напрями удосконалення правового регулювання використання кримінальною поліцією інформаційно-

телекомунікаційних технологій під час протидії економічним злочинам; з'ясувати структурно-функціональне забезпечення використання інформаційно-телекомунікаційних технологій під час протидії економічним злочинам; дослідити організацію роботи з негласними працівниками кримінальної поліції щодо протидії економічним злочинам з використанням інформаційно-телекомунікаційних технологій; дослідити організацію проведення кримінальною поліцією заходів ініціативного (оперативного) пошуку, оперативно-розшукових заходів та негласних слідчих (розшукових) дій з використанням інформаційно-телекомунікаційних технологій під час протидії економічним злочинам; розробити пропозиції по удосконаленню організації діяльності підрозділів кримінальної поліції щодо протидії економічним злочинам з використанням інформаційно-телекомунікаційних технологій [3, с. 351].

Отже, актуальність інформаційного забезпечення діяльності правоохоронного органу в сфері протидії економічній злочинності сьогодні не викликає сумніву. Тому вітчизняні науковці активно працюють у цьому напрямі, проте практичні працівники часто не можуть дотримуватись їхніх наукових рекомендацій за відсутності можливості використання новітніх інформаційних технологій, а також у результаті непроведення будь-якого контролю за практикою використання сучасних комп'ютерних технологій у сфері протидії економічній злочинності. Наразі необхідно здійснювати постійний контроль за працівниками правоохоронних органів з метою перевірки вмій і навичок користування автоматизованими електронними базами даних, які потенційно становлять цінність у сфері протидії економічній злочинності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЕРЕЛ

1. Грицишен Д. Методологічні положення формування та реалізації державної кримінальної політики в сфері запобігання та протидії економічній злочинності. *Аспекти публічного управління*. 2020. Т. 8, № 6. С. 98-114.
2. Рогозін С. М., Дрозд О. Ю. Сутність інформаційного забезпечення діяльності правоохоронних органів у сфері протидії економічній злочинності. *Митна справа*. 2013. № 5(1). С. 42-47.
3. Тишлек Д. П. Використання інформаційно-телекомунікаційних технологій під час протидії економічним злочинам: проблеми теорії та практики. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2017. № 1. С. 349-353.

ЮРИДИЧНІ ОСОБИ ПРИВАТНОГО ТА ПУБЛІЧНОГО ПРАВА: КРИТЕРІЙ ПОДІЛУ

У національному законодавстві поняття «юридична особа» як правова категорія є чітко сформульованою та юридично визначеною. Значна кількість нормативно-правових актів містить тлумачення цього терміну.

Але прийнято орієнтуватись саме на визначення закріплене саме в Цивільному кодексі (далі ЦК) України. Отже, відповідно до статті 80 ЦК України, «юридичною особою» є організація, створена та зареєстрована у визначеному законом порядку, яка наділена цивільною право- та дієздатністю та може бути суб'єктом в цивільному обороті. Цивільний кодекс містить поділ юридичних осіб на юридичних осіб приватного права та юридичних осіб публічного права (ч. 2 ст. 81 ЦК України).

Поділ юридичних осіб на юридичні особи приватного та публічного права, віддзеркалює поділ права на публічне та приватне та призначенням юридичної особи, як учасника цивільного обороту та визначає публічну чи приватну функцію виконує та чи інша юридична особа[2]. Традиційно диференціюючи юридичних осіб застосовують такий критерій як мета їх діяльності. Так, основною ознакою, що характеризує юридичні особи публічного права є публічно-правова мета їх діяльності: реалізація публічних інтересів, завдань, функцій держави та територіальної громади, які визначених в Конституції України та інших нормативно-правових актах.

Виходячи з аналізу ч. 2 ст. 81 ЦК України, ми можемо зробити висновок, що у національному законодавстві поділ юридичних осіб на юридичних осіб публічного і приватного права відбувається за порядком їх створення. Відповідно до ст. 87 ЦК України юридична особа приватного права створюється на підставі установчих документів. Юридична особа публічного права створюється відповідно до розпорядчого акту Президента України, органів державної влади чи органу місцевого самоврядування. Тому, головною відмінністю між відповідними юридичними особами є правова природа акту на підставі якого вони виникають.

Ми розділяємо думку тих науковців які вважають, що даний критерій поділу юридичних осіб не є єдиним. Юридичні особи публічного права, крім правової природи акту на підставі якого вони створюється мають публічний характер цілей, та наявність у неї владних повноважень; публічно-правову мету діяльності, обумовлену державними інтересами, визнаними державою і забезпечені правом інтереси соціальної спільноти, виконання яких слугує неодмінною умовою і гарантією її існування і розвитку [3, с. 7-8]; публічний характер завдань і функцій, а правове становище публічних юридичних осіб, не є предметом цивільно-правового регулювання [4, с. 215–216].

На думку Р. Майданика наділення юридичної особи публічними функціями або надання статусу юридичної особи державним органам не змінює сутності юридичної особи, яка передбачає майнову відокремленість [2].

Відповідно до ч. 1 ст. 83 ЦК України організаційно-правовими формами юридичних осіб є товариства, установи та інші форми, встановлені законом. Зазначимо, що дана стаття нерозривно пов'язана з ч. 3 ст. 81 ЦК України, де визначено порядок створення, організаційно-правові форми, правовий статус юридичних осіб приватного права. Важаємо дещо помилковим буде віднести державні та комунальні установи до юридичних осіб публічного права за організаційно-правовою формою до «установ» (ч. 3 ст. 83 ЦК України), так як указана організаційно-правова форма встановлена для юридичних осіб приватного права.

Окремо зупинимось на проблемних питаннях розподілу юридичних осіб, створених державою та органами місцевого самоврядування між юридичними особами приватного та публічного права. Так, відповідно до ст. 83 ЦК України єдиним правовим критерієм поділу юридичних осіб на юридичних осіб приватного та публічного права є порядок їх створення. Відповідно до змісту ч. 2 ст. 81 ЦК України юридичні особи публічного права створюються розпорядчим актом Президента України, органу державної влади або органу місцевого самоврядування. Згідно зі статтями 167–169 ЦК України указані суб'єкти цивільних правовідносин, в межах наданих ним повноважень, можуть створювати як юридичні особи публічного права (державні підприємства, навчальні заклади, комунальні підприємства, спільні комунальні підприємства тощо), у випадках та в порядку встановлених Конституцією України та законом, так і юридичні особи приватного права (підприємницькі товариства тощо) та брати участь в її діяльності на загальних підставах, якщо інше не передбачено законом. Звертаємо увагу на те, що у ЦК України не міститься вичерпного переліку організаційно-правових форм юридичних осіб як публічного так і приватного права, які можуть створюватися органами державної влади та органами місцевого самоврядування.

В юридичній літературі ми зустрічаємо думку, що на практиці викликає складнощі застосування вище наведених положень ч. 2 ст. 81 ЦК України, оскільки юридичною формою рішень державного органу є саме акт, тобто офіційний письмовий документ, який породжує певні правові наслідки, спрямований на регулювання тих чи інших суспільних відносин і носить обов'язковий характер для суб'єктів цих відносин: держава завжди створює юридичні особи публічного та приватного права лише на підставі акту державного органу [5, с. 42]. Тому можемо зробити висновок, що наявність розпорядчого акту, передбаченого статтею 81 ЦК України, є недостатньою.

С. М. Грудницький вважає, що системний аналіз статей 81 та 167 ЦК України, у контексті доктрини поділу юридичних осіб на юридичних осіб приватного права і юридичних осіб публічного права, дозволяє припустити, що у абзаці 2 ч. 1 ст. 81 ЦК України законодавець мав на увазі, що юридичні особи приватного права створюються обов'язково на підставі статуту, а для юридичних осіб публічного права створення на підставі статуту, не передбачено, при цьому юридичні особи

публічного права завжди створюються розпорядчим актом державного органу або органу місцевого самоврядування, а для юридичних осіб приватного права створення розпорядчим актом – це лише один із можливих шляхів створення юридичної особи, який при цьому не є визначальним, оскільки визначальним критерієм для юридичних осіб приватного права є саме затвердження установчого документа як організаційного акту, що регулює правовий статус юридичної особи у внутрішніх і зовнішніх відносинах» [5, с. 42].

Отже, юридичні особи приватного права створюються виключно на підставі установчих документів, які мають організаційний характер та визначають організаційно-правові відносини відповідних суб'єктів господарювання. Проте, наявність установчих документів, на підставі яких створюється юридична особа приватного права органами державної влади і місцевого самоврядування, не виключає необхідності прийняття ними розпорядчого акту, яким вирішується питання створення юридичної особи приватного права на початковому етапі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЕРЕЛ:

1. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 40. Ст. 356.

2. Майданик Р. Юридичні особи публічного права в Україні: поняття, моделі регулювання. Юридична Україна. URL:<http://www.pravnik.info/urukrain/1549-yuridichni-osobi-publichnogo-prava-v-ukrani-ponyattya-modeli-regulyuvannya.html>.

3. Борисова В. І. До проблеми участі публічних юридичних осіб в цивільних правовідносинах: Матер. Міжнар. наук.-практ. конф. «Трансформація відносин в Україні: організаційно-правові та економічні проблеми». О.: ОНУ МОНУ ; Астропринт, 2003.

4. Кузнецова Н. С. Концептуальні засади інституту юридичної особлив новому цивільному законодавстві: Матер. VIII регіональної наук.-практ. конф. «Проблеми VIII регіональної науково-практичної конференції «Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні». Л., 2002.

5. Грудницька С. М. Проблема віднесення державних підприємства їх об'єднань до юридичних осіб приватного чи публічного права. Форум права. 2017. № 2. С. 41–51. URL:http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2017_2_9 (дата звернення 01.12.2019).

*Гайдак Олександр Володимирович,
здобувач ступеня доктора філософії
Приватного вищого навчального закладу
«Європейський університет»*

ПРАВО НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУД У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ: ОГЛЯД РІШЕНЬ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

Доступ до правосуддя є ключовою складовою демократичної правової системи, адже без цього права всі інші права можуть залишатися лише декларативними. Основна мета цього права — забезпечити юридичний захист особи у випадку порушення її прав та свобод. Це право є також засобом реалізації інших прав, адже воно дозволяє відновити порушені права через судові та інші правові механізми.

Відповідно до міжнародних стандартів право на правосуддя включає в себе два елементи: право на справедливий суд, яке передбачене ст. 6 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та ст. 47 Хартії основних прав Європейського Союзу і право на ефективний засіб правового захисту (ст. 13 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та ст. 47 Хартії основних прав Європейського Союзу). Стаття 6 Європейської конвенції з прав людини гарантує право на справедливий суд, включаючи доступ до судового розгляду. Стаття 8 Загальної декларації прав людини проголошує право на ефективний захист з боку компетентних національних трибуналів. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права (стаття 14) також містить положення, які гарантують рівність усіх перед судом.

В умовах євроінтеграції Україна приділяє увагу вдосконаленню механізмів доступу до правосуддя, зокрема шляхом реформування судової системи, розширення доступу до безоплатної правової допомоги, використання цифрових технологій для подання документів до суду та участі у судових засіданнях.

Право на справедливий суд є основою верховенства права та демократичного суспільства. Воно забезпечує практичну можливість реалізації прав, гарантованих законодавством і міжнародними договорами. Обмеження цього права (наприклад, через підвищені судові збори або недоступність юридичної допомоги) порушує фундаментальні принципи справедливості й може призвести до безкарності порушників. Саме тому з огляду на реалії сьогодення в Україні доцільно проаналізувати прикладні аспекти реалізації права на справедливий суд у кримінальному провадженні в контексті аналізу рішень ЄСПЛ.

У рішенні Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) у справі «Голдер проти Об'єднаного Королівства» (1975) було вперше чітко зазначено, що право на доступ до правосуддя є невід'ємною складовою права на справедливий суд. Суд акцентував увагу на тому, що доступ до правосуддя не лише передбачає

право на ефективний судовий розгляд в рамках вже розпочатої справи, але й право на відкриття нового судового провадження, якщо це необхідно для захисту прав особи [1].

У справі «Голдер проти Об'єднаного Королівства» суд вказав, що право на доступ до правосуддя не обмежується лише процедурними питаннями, пов'язаними з розглядом справи в межах наявного процесу, а включає і можливість ініціювати нове провадження для захисту порушених прав. Це означає, що право на доступ до правосуддя охоплює не лише стадію судового розгляду, але й саму можливість доступу до суду для початку нового процесу [1].

У справі «Уейт і Кеннеді проти Німеччини» ЄСПЛ ще більше уточнив своє розуміння права на доступ до правосуддя, зазначивши, що право на остаточне судове рішення у справі передбачає також право на відкриття нового провадження. Це тлумачення підтверджує, що доступ до правосуддя не обмежується лише завершенням процесу, але також включає можливість його ініціації, що є основою права на справедливий суд [2].

Отже, рішення ЄСПЛ у справі «Голдер» і «Уейт і Кеннеді» підкреслюють важливість повного доступу до правосуддя, що включає як можливість початку нового провадження, так і отримання остаточного рішення у справі. Це дозволяє суду формувати більш широке розуміння справедливого судового процесу, в рамках якого доступ до правосуддя стає фундаментальним правом людини.

В Україні, як показує практика, існують проблеми, пов'язані з забезпеченням ефективного доступу до правосуддя, що часто зумовлює порушення прав громадян на справедливий та оперативний судовий розгляд. Справа «Тодоров проти України» демонструє, як бюрократія та неорганізованість органів влади можуть призводити до порушення права на розумні строки судового розгляду (ст. 6 Європейської конвенції з прав людини).

Для забезпечення ефективного доступу до правосуддя Україна повинна орієнтуватися на міжнародні стандарти та рекомендації, зокрема:

1. Рекомендації Ради Європи. Стандарти передбачають швидке та якісне вирішення справ, а також забезпечення належних умов для фізичного й фінансового доступу до правосуддя.

2. Рішення Європейського суду з прав людини. Україна зобов'язана виконувати рішення ЄСПЛ, що також стимулює до покращення національної судової системи.

Забезпечення належних умов для доступу до правосуддя має бути одним із пріоритетів для реформування судової системи в Україні. Це дозволить не тільки дотримуватись міжнародних стандартів прав людини, а й створить умови для ефективного, справедливого і публічного судового розгляду, що є одним з основних принципів правової держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Голдер проти Об'єднаного Королівства: Рішення Європейського суду з прав людини від 21.02.1975. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/ru/980_086.

2. Уейт і Кеннеді проти Німеччини: Рішення Європейського суду з прав людини від 18.02.1999 Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_394.

*Гуревічов Олег Миколайович,
здобувач вищої освіти третього
(освітньо-наукового) рівня
ПВНЗ «Європейський університет»*

ДОТРИМАННЯ ПРАВ І СВОБОД ОСОБИ ПРИ ЗАСТОСУВАННІ ПРИМУСОВИХ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ЗАХОДІВ

Одним із ключових завдань демократичної правової держави є забезпечення стійкого публічного порядку, захищеного законом. Загроза громадській безпеці виникає тоді, коли окремі особи порушують загальний правопорядок чи права інших, діючи всупереч загальноприйнятим правовим і законодавчим нормам. Запобігання таким загрозам і підтримка публічного порядку належить до основних обов'язків поліції.

Для забезпечення прав і свобод людини і громадянина, захисту суспільних інтересів і держави, протидії злочинності, а також підтримання громадської безпеки і правопорядку, поліція має право застосовувати поліцейські заходи в межах своїх повноважень. Крім того, для виконання своїх функцій поліція реагує на правопорушення відповідно до положень Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінального процесуального кодексу України, а також реалізує інші заходи, передбачені законодавством, у встановленому законом порядку.

Згідно зі статтею 29 Закону України «Про Національну поліцію», поліцейський захід – це дія або комплекс дій превентивного чи примусового характеру, які обмежують окремі права і свободи людини та здійснюються відповідно до закону для забезпечення виконання повноважень поліції [1]. Поліцейські заходи застосовуються лише за умови, що відсутні альтернативні або ефективніші способи досягнення цілей поліції, а їх застосування завдає найменшої можливої шкоди як особі, до якої вони спрямовані, так і іншим людям.

Поліцейські заходи повинні відповідати принципу пропорційності: шкода, заподіяна правам, свободам, або інтересам суспільства чи держави, не повинна перевищувати вигоди, отриманої від їх застосування. Водночас вони мають бути ефективними, забезпечуючи досягнення поставлених завдань.

Таким чином, для виконання своїх функцій поліція у межах своїх повноважень використовує як превентивні, так і примусові заходи [1].

Сьогодні тема використання вогнепальної зброї працівниками поліції набуває особливої актуальності. Це пов'язано з погіршенням криміногенної ситуації в країні, збільшенням кількості насильницьких злочинів із застосуванням вогнепальної зброї, а також зростанням рівня протидії з боку злочинців. Зазначимо, що поліцейські можуть використовувати вогнепальну зброю лише за визначених законом підстав і виключно у виняткових ситуаціях. Відповідно до ст. 47 Закону України «Про Національну поліцію», застосування вогнепальної зброї дозволяється лише для завдання необхідної та достатньої шкоди, спрямованої на негайне відвернення чи припинення збройного нападу [1].

Таким чином, використання вогнепальної зброї має бути обґрунтованим (виходячи з виняткових підстав) і необхідним (у випадках, коли інші заходи примусу виявилися неефективними).

Це зумовлює потребу в якісній підготовці майбутніх поліцейських і створенні умов для їх професійного розвитку. Важливим є розширення можливостей навчання через міжнародні спеціалізовані заклади з використанням державного фінансування та грантів від вітчизняних і міжнародних організацій. Крім того, необхідно забезпечити працівників поліції доступом до системного підвищення кваліфікації, що дозволить удосконалювати їх навички в роботі з вогнепальною зброєю, спеціальними засобами, технікою та рукопашним боєм протягом усього періоду служби.

Ми погоджуємося з позицією О. М. Бандурки, що заходи адміністративного припинення спеціального призначення є сукупністю виняткових, надзвичайних засобів адміністративно-правового впливу [2]. Їх використання є виключною прерогативою правоохоронних органів, що відрізняє їх від заходів припинення загального призначення, доступних для застосування багатьма суб'єктами адміністративно-правової охорони. Особливістю застосування поліцейських заходів примусу, порівняно з іншими органами державної влади, є те, що їхня основна мета — реалізація внутрішніх функцій держави, спрямованих на забезпечення дотримання законодавства громадянами, попередження правопорушень і відновлення громадського порядку та безпеки.

Оскільки діяльність поліції орієнтована на задоволення потреб громадян шляхом підтримання законності та охорони суспільних відносин, ми також підтримуємо ту позицію, що поєднання легітимної влади та застосування примусових заходів є ефективним засобом управління суспільством і реалізації нормативних вимог.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про Національну поліцію: Закон України від 2 липня 2015 року № 580-VII. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 40-41. Ст. 379.

2. Бандурка О. М. Заходи адміністративного припинення в діяльності міліції: дис.канд.юрид.наук. Харків, 1994. 151с.

*Дехтяр Богдан Сергійович,
здобувач вищої освіти третього
(освітньо-наукового) рівня
ПВНЗ «Європейський університет»*

СУДОВИЙ КОНТРОЛЬ У МЕХАНІЗМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ

У статті 3 Конституції України визначено основний принцип правової демократичної соціальної держави, згідно з яким людина, її життя, здоров'я, честь, гідність, недоторканість і безпека є найвищою соціальною цінністю. Утвердження та забезпечення прав і свобод людини є основним обов'язком держави. Тобто, держава повинна не лише визнавати, але й гарантувати дотримання прав людини та громадянина, а також сприяти їх реалізації. Основні з цих прав закріплені в розділі II Конституції України, що є частиною виконання правозахисної функції держави [1].

Право на свободу та особисту недоторканість є основоположним правом людини, однак воно не є абсолютним. Визначені законом випадки, коли для досягнення легітимної мети та з урахуванням принципу пропорційності, це право може бути обмежено під час кримінального провадження. Такі обмеження, зокрема через застосування тримання під вартою як запобіжного заходу, можуть бути застосовані лише у тих випадках, коли інші запобіжні заходи не здатні ефективно вирішити завдання кримінального провадження. Крім того, слід зазначити, що використання запобіжних заходів у кримінальному провадженні, і зокрема тримання під вартою як найжорстокішого з них, завжди було і залишається однією з найспірніших і складних тем. Це пов'язано з тим, що тримання під вартою супроводжується застосуванням примусу, що обмежує права людини [2, с. 208].

Варто підкреслити, що «судовий контроль за досудовим розслідуванням - це законодавчо визначена, неупереджена діяльність, яка проводиться за наявності процесуальної підстави в межах, встановлених законом, спеціальним суб'єктом - слідчим суддею, з метою перевірки дотримання прав, свобод і інтересів осіб у кримінальному провадженні» [3, с. 452]. Окрім того, законодавець у п. 18 ч. 1 ст. 3 КПК України визначив: «слідчий суддя - суддя суду першої інстанції, до повноважень якого належить здійснення судового контролю за дотриманням прав, свобод і інтересів осіб у кримінальному провадженні відповідно до цього Кодексу» [4].

Під час досудового розслідування на слідчого суддю покладаються особливі повноваження щодо нагляду та оцінки процесуальної діяльності учасників кримінального провадження, а також контролю за дотриманням

конституційних прав та свобод підозрюваного (обвинуваченого). Саме слідчий суддя має об'єктивно оцінити представлені докази на підтримку клопотання про застосування заходу забезпечення або перевірити законність та допустимість тих чи інших доказів, які пізніше будуть досліджені в судовому порядку. В таких умовах слідчий суддя завжди перебуває під непрямим «підсвідомим» впливом учасників досудового слідства, і лише його неупереджений погляд на факти дозволяє досягти справедливого результату. Забезпечення контролю за дотриманням прав, свобод та законних інтересів осіб, які беруть участь у досудовому слідстві, накладає на слідчого суддю обов'язок спостереження за діями, насамперед, правоохоронних органів, які виконують владні функції. Проте не слід забувати, що поняття прихильності та завчасного «переходу» на чийсь бік суперечить основним принципам правосуддя та кримінального процесу в цілому. Слідчий суддя є гарантом законності, і його безсторонність сприяє встановленню істини та рівноправності на досудовому слідстві, що безпосередньо впливає на процес судового розгляду [3, с. 454–455]. Значення судового контролю полягає в тому, що завдяки діяльності слідчого судді забезпечується невідкладний судовий захист прав, свобод та інтересів учасників кримінального провадження, а також створюються належні умови для реалізації принципу змагальності під час досудового розслідування.

Суд, який здійснює контроль за дотриманням прав і свобод особи під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження, зобов'язаний виконувати вимоги законодавства, щоб бути їх гарантом. Це питання розглядається науковцями з різних точок зору. Зокрема, І.І. Заболотний вважає, що сучасний судовий контроль у механізмі забезпечення прав людини під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження, як і КПК України загалом, побудований на найпрогресивніших положеннях, визначених міжнародним співтовариством, що робить його надзвичайно потужним інструментом у забезпеченні принципу верховенства права [5, с. 303]. У свою чергу, В.В. Городовенко зазначає, що слідчий суддя в кримінальному провадженні фактично виступає гарантом дотримання і захисту прав, свобод та інтересів підозрюваних і обвинувачених осіб, а також є об'єктивною, незалежною та неупередженою фігурою, яка приймає самостійні рішення [6, с. 22].

Отож, сукупність всього вище сказаного забезпечує об'єктивність, незалежність і неупередженість суду при застосуванні запобіжних заходів у кримінальному провадженні, виступаючи гарантом прав і свобод особи під час усього кримінального процесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України : Закон від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

2. Колодчин Д.В. Генезис кримінального процесуального інституту тримання під вартою. *Право і суспільство*. 2017. № 2. С. 207–211.
3. Фаринник В.І. Застосування заходів забезпечення кримінального провадження: теорія та практика : монографія. Київ : Алерта, 2017. 548 с.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. *Голос України*. 2012. 19 травня. № 90–91.
5. Заболотний І.І. Судовий контроль у механізмі забезпечення прав людини під час застосування запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою. *Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского*. 2013. № 2–2. Том 26 (65). С. 300–304.
6. Городовенко В.В. Слідчий суддя як суб'єкт надання дозволу на проведення негласних слідчих (розшукових) дій. *Кримінальний процесуальний кодекс України: перші проблеми та здобутки* : матер. кругл. столу (м. Запоріжжя, 20 листоп. 2013 р.). Запоріжжя, 2013. С. 20–22.

*Заболотний Олександр Володимирович,
здобувач третього рівня вищої освіти
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету*

*Науковий керівник:
Омельчук Любов Василівна
к.ю.н., доцент, доцент кафедри
кримінального права та процесу
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету*

ПРОТИДІЯ ФІНАНСУВАННЮ ТЕРОРИЗМУ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВІЙНИ ЯК СКЛADOVA ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГРОМАДСЬКОЇ БЕЗПЕКИ

Загарбницька війна росії проти України є прикладом сучасних воєн, які поєднують у собі не лише ведення фактичних воєнних дій згідно Женевських конвенцій, яких країна-агресор не дотримується, а й також постійне застосування інструментів інформаційної війни проти України, забезпечення та здійснення терористичної діяльності проти цивільного населення, об'єктів інфраструктури тощо. Однією із небезпечних форм тероризму є фінансування тероризму, що згідно ст. 258-5 КК України передбачає «надання, збір чи зберігання будь-яких активів прямо чи опосередковано з метою їх використання або усвідомленням можливості того, що їх буде використано повністю або частково для будь-яких цілей окремим терористом чи терористичною групою (організацією), або для організації, підготовки або вчинення терористичного акту, втягнення у вчинення терористичного акту, публічних закликів до вчинення терористичного акту, створення

терористичної групи (організації), сприяння вчиненню терористичного акту, навчання тероризму, перетинання державного кордону України з терористичною метою, провадження будь-якої іншої терористичної діяльності, а також спроби вчинення таких дій». За даними Офісу Генерального прокурора, в Україні за період 2022 року було обліковано 197 кримінальних провадження щодо фізичних та юридичних осіб за ст. 258-5 КК України, з яких на кінець звітного періоду незакінченими залишилися 89 проваджень, за період 2023 року – 201 кримінальне провадження щодо фізичних та юридичних осіб, з яких на кінець звітного періоду незакінченими залишилися 87 проваджень. При цьому кількість завершених кримінальних проваджень переданням до суду обвинувальних актів за кожен із звітних періодів не перевищує 10 проваджень, з яких ще менше завершуються обвинувальними вироками, що вказує на складність виявлення та фіксації доказової інформації щодо причетності відповідних осіб до фінансування тероризму, який переважно має транснаціональний характер, часто пов'язаний із використанням злочинцями криптоактивів, неможливості фактичної поширення юрисдикції правоохоронних органів України на тимчасово окуповані території тощо, що ускладнює доказування у таких провадженнях.

Варто зауважити що складність розслідування цієї категорії злочинів терористичної спрямованості пов'язана із потребою підтримання системної взаємодії та взаємного обміну інформацією як із компетентними міжнародними організаціями, уповноваженими органами держав, так і між національними органами, які реалізують діяльність із виявлення незаконно отриманих доходів та запобігання фінансуванню тероризму, зокрема, Державною службою фінансового моніторингу України, що спільно із правоохоронними органами здійснює заходи, направлені на попередження та протидію фінансуванню терористичної та колабораційної діяльності, виявлення фінансових операцій, пов'язаних з військовою агресією з боку РФ та РБ проти України, протидію фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення тощо. Так, відповідно до Звіту Державної служби фінансового моніторингу України за 2023 рік Службою до правоохоронних органів направлено 267 матеріалів, пов'язаних з фінансуванням тероризму/сепаратизму та військовою агресією з боку РФ та РБ проти України, з яких безпосередньо 33 матеріали стосувалися фінансових операцій або їх учасників, стосовно яких існують підозри у тероризмі/сепаратизмі та його фінансуванні (у тому числі фінансування незаконних збройних формувань на тимчасово окупованих територіях України). Цінною для формування якісної методики розслідування фінансування тероризму в умовах війни є узагальне інформація, яка стосується основних інструментів реалізації об'єктивної сторони цього злочину, серед яких: використання готівкових коштів; використання платіжних систем; внесення готівки на іноземні рахунки; використання електронних грошей та системи миттєвих переказів; надання/повернення фінансової допомоги; купівля-продаж дорогоцінних металів; операції за участю осіб, зареєстрованих на окупованих територіях, у

тому числі з використанням еквайрингу; використання суб'єктів, зареєстрованих в «офшорних» зонах; операції з криптовалютою; завищення/заниження вартості товарів/робіт/послуг; здійснення транзитних операцій; придбання корпоративних прав; переведення активів на бізнес-партнерів; використання підставних осіб; приховування бенефіціарних власників; формування фіктивного податкового кредиту; використання суб'єктів господарювання з ознаками фіктивності; використання соціально-вразливих верств населення; використання компаній – оболонки (нерезиденти); перерахування коштів за кордон; переказ коштів за послуги, вартість яких важко оцінити; переказ/отримання коштів на/від підконтрольних осіб; благодійні внески (пожертви); проведення безтоварних операцій; підміна (заміна) номенклатури товарів; використання фіктивних контрактів; використання суб'єктів господарювання – посередників (транзитерів); використання транзитно-конвертаційних груп.

Розуміння типових інструментів вчинення фінансування тероризму є необхідною умовою для оперативних працівників та слідчих, що дозволить забезпечити якісніше планування та проведення слідчих (розшукових) дій, а також виступає невід'ємною потребою для розробки ефективних заходів попередження та протидії застосуванню таких способів вчинення цього злочину.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Звіт Державної служби фінансового моніторингу України за 2023 рік. URL: <https://fiu.gov.ua/assets/userfiles/0350/zvity/zvit2023ukr.pdf>

2. Кримінальний кодекс України: від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n1694>

3. Про результати розслідування кримінальних проваджень про кримінальні правопорушення щодо легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, фінансування тероризму, розповсюдження зброї масового знищення: звіти Офісу Генерального прокурора за 2022, 2023 р. URL: duvannya-kriminalnih-provadjzen-pro-kriminalni-pravoporushennya-shodo-legalizaciyi-vidmivannya-majna-oderzhanogo-zlochinnim-shlyahom-finansuvannya-terorizmu-rozpovsyudzhennya-zbroyi-masovogo-znishennya

*Записочний Володимир Олегович,
здобувач вищої освіти третього
(освітньо-наукового) рівня
навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету*

ШАХРАЙСТВО, ВЧИНЕНЕ ПІД ПРИВОДОМ ПРОПОВІДУВАННЯ ВІРОВЧЕНЬ ТА ВИКОНАННЯ РЕЛІГІЙНИХ ОБРЯДІВ ЯК СПОСІБ ПОРУШЕННЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ ОСОБИ

Зміни в державному устрої, що відбулися у 90-х роках ХХ століття, стали основою для послаблення впливу державних регуляторів на різні сфери суспільного життя та інтеграції України у глобальний релігійний контекст. Це призвело до поширення нових і нетрадиційних релігійних течій, які значно урізноманітнили конфесійну карту країни. Релігія, як потужний інструмент впливу на громадську свідомість і поведінку, через свій вплив на емоції та думки людей має не лише значний антикриміногенний, а й криміногенний потенціал.

Ці глибокі зміни у соціально-економічних відносинах призвели до суттєвих змін у структурі злочинності, а також сприяли її зростанню, що проявляється у розширенні меж і змінах якісних характеристик, які знаходять своє відображення в нових формах і способах кримінальних правопорушень. Одним з таких проявів є шахрайство, зокрема ті випадки, що відбуваються під виглядом релігійних проповідей та обрядів.

Наприкінці 80-х – на початку 90-х років, після падіння залізної завіси, в Україну почали прибувати численні проповідники з-за кордону. Не відставали й місцеві духовні лідери та гуру. Після переслідувань православної та греко-католицької церков комуністичною владою у свідомості громадян сформувався значний кредит довіри до всього, що стосувалося релігії та духовності. Одним із перших, хто підважив цю довіру, була Марина Цвігун, відома також як голова Великого Білого Братства Марія Деві Христос. Цей рух мав есхатологічний характер і проповідував покаєння перед кінцем світу [1].

Після цього зріс попит на релігієзнавчі експертизи та виникли перші дискусії щодо можливості шахрайства в релігійній сфері. В 90-ті роки сформувався стереотип, що новітні релігійні рухи часто є бізнес-структурами, де шахраї використовують релігію для обману людей, паразитуючи на їхній вірі [1]. Проблема полягає в тому, що визначити, чи є певне вчення шахрайством, надзвичайно складно. Мало ймовірно, що новий месія відкрито зізнається в тому, що свідомо обманює своїх послідовників з метою отримання фінансової вигоди [1].

Специфічною рисою шахрайства в криміналістичному контексті, яка суттєво відрізняє його від інших кримінальних правопорушень проти власності, є різноманітність форм і методів, якими це кримінальне правопорушення може проявлятися. У більшості випадків обстановка, в якій

вчиняється кримінальне правопорушення, та обставини, що супроводжують дії злочинця, схожі на правові відносини, що не мають кримінального характеру, що ускладнює моментальну реакцію потерпілого і може призвести до втрати слідової інформації. Переконавання потерпілого в добровільності його дій призводить до латентності таких кримінальних правопорушень [2, с. 273].

Подібно до посягань на конституційні права, під виглядом проповідування релігійних вчень чи виконання релігійних обрядів виникає проблема відповідальності за посягання на майно осіб, які стали об'єктом спрямованого впливу під час проповідування чи ритуальних обрядів через обман або зловживання довірою. Такі неправомірні дії передбачені ст. 190 КК України та кваліфікуються як шахрайство, що включає заволодіння чужим майном або отримання права на майно шляхом обману чи зловживання довірою [3, с. 147].

Типові та поширені способи скоєння шахрайства під виглядом проповідування релігійних вчень і виконання ритуальних обрядів включають:

1. Продаж адептам певних продуктів або духовних послуг, що є умовою вступу, участі чи доступу до діяльності релігійної організації.
2. Використання релігії для здобуття влади в бізнесі (отримання можливості керувати підприємницькою діяльністю та розпоряджатися прибутками на свою користь).
3. Постійні матеріальні побори з завербованих адептів.
4. Створення структур у вигляді фінансових пірамід і забезпечення їх функціонування через залучення матеріальних коштів від адептів.

Практичне значення отримання інформації про типові способи скоєння кримінального правопорушення полягає в ефективному застосуванні певних алгоритмів дій під час розслідування кримінальних проваджень, що можуть бути представлені у такій послідовності: «від слідової інформації, отриманої з місця кримінального правопорушення, до встановлення способу його скоєння; від способу кримінального правопорушення – до встановлення особи злочинця». Аналізуючи способи шахрайства під виглядом проповідування релігійних вчень і виконання ритуальних обрядів, можна зробити висновок, що його специфіка полягає не лише в активній участі злочинця в процесі його вчинення, а й в активній участі потерпілого, без якого шахрайство було б неможливим. Тісний зв'язок між злочинцем і потерпілим, які часто є членами однієї релігійної організації, спричиняє не лише взаємозв'язок між цими елементами криміналістичної характеристики, що дозволяє ефективно використовувати таку інформацію в процесі розслідування, а й впливає на поведінку адепта (адептів), що в підсумку призводить до повної психологічної залежності адепта від злочинця (керівника релігійної організації).

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Горевой Д.О. Шахрайство в релігії: міф чи реальність? 20 липня 2017 р. Rellab : вебсайт. URL: <http://rellab.org.ua/shahraistvovreligii-mif-chy-realnist/> .

2. Курята Л.Л. Криміналістичні засади розслідування шахрайства. *Підприємництво, господарство і право*. Київ, 2018. С. 272–275.

3. Курята Л.Л. Криміналістична характеристика розслідування шахрайства, вчиненого під приводом проповідування віровчень та виконання релігійних обрядів та її значення для розслідування. *Науковий вісник публічного та приватного права*. Випуск 1–2. Київ, 2016. С. 145–148.

*Житарь Юрій Іванович,
здобувач ступеня доктора філософії
ПВНЗ «Європейський університет»*

«УЧАСНИК ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВОВІДНОШЕННЯ» ТА «СУБ'ЄКТ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА»: ПРОБЛЕМИ РОЗМЕЖУВАННЯ

Захист майнових та особистих немайнових прав, свобод та законних інтересів осіб є однією з найважливіших функцій сучасної правової держави. Людиноцентризм України, як сучасної держави передбачає визначення «людини», як основної цінності у правовій системі. Зазначене автором, повною мірою відображає сфери діяльності судової влади в Україні.

Загальноприйнятою є позиція щодо більш широкого тлумачення категорії «суб'єкта права» порівняно із категорією «учасники правовідношення». Так, Ю. К. Толстой розрізняє три рівні впливу національного права: дозволяє перебувати у правовому обігу; сфера вчинення певних дій, спрямованих на виникнення відповідних правовідносин, але у випадку відсутності самих правовідносин; сфера визначених правовідносин між суб'єктами [1, с. 4]. Виходячи з такого підходу категорія «суб'єкт права» визначається родовою в порівнянні з категорією «учасник правовідношення», та більш широкою, що поглинає її.

Огляд досліджень що містять результати вивчення проблемних питань учасників цивільного процесу дозволяє стверджувати, що мають місце прогалини в нормативно-правовому регулюванні щодо: участі кількох представників у справі, відсутнє чітке визначення «представництва» в чинному Цивільному процесуальному кодексі України від 18.03.2004 р. № 1618-IV (далі – ЦПК України) [2], суб'єкти права на участь у справі через представника, участь представників в окремих видах проваджень у суді першої інстанції тощо [3, с. 29, 55]. Не зважаючи на внесені зміни до ЦПК України починаючи з кінця 2017 року та по теперішній час, вище згадані проблеми не втрачають актуальність та потребують належного врегулювання.

Під час застосування норм цивільного процесуального права, ці та інші проблемні питання, що виникають, говорять про необхідність продовжувати науковий пошук з метою формування дефініцій визначення «учасників цивільного процесу» та удосконалення нормативного визначення положень щодо них. За останній період часу, правники рідко проводили в своїх наукових

дослідженнях аналітичний аналіз загальних положень щодо «учасників цивільного процесу». В більшості наукових робіт, автори торкалися лише окремих аспектів в рамках конкретної тематики.

Зауважимо, що правова категорія «суб'єкт права» може досліджуватися лише у контексті правовідносин, які ним створені і в межах яких він відбувається. Проте, ми звернули увагу на те, що необхідно враховувати взаємозв'язок між соціальним наповненням та юридичною формою морфологічної побудови правової конструкції поняття «суб'єкт права», що має прояв через її гуманістичноорієнтовані елементи, які базуються на концепції людиноцентризму і проявляють свою чергу у характерних проявах динаміки відповідних процесуальних явищ. За аналогією можна те ж сказати про суб'єкт цивільного процесуального права. Тому ми робимо висновок про взаємозалежність, тісний зв'язок і взаємний вплив між категоріями «суб'єкт права» та «суб'єкт цивільного процесуального права», які у широкому розумінні співвідносяться як «загальне і особливе» [3, с. 35–37].

Конституція України закріплює тезу щодо визнання людини найвищою соціальною цінністю та визначає курс на зближення національного права із європейськими правовими цінностями та визначає розвиток відповідних підходів в наукових дослідженнях.

В зв'язку з цим Р.А. Майданик запропонував змістити акценти на забезпечення саме на права людини, розвиток їх гарантій в напрямку забезпечення реальної можливості їх реалізації [4, с. 163]. Такі напрямки удосконалення національної правової системи зумовлюють актуальність постановки завдань сучасної парадигми в правовій доктрині та відповідний розвиток методологічних підходів. На думку А.О. Фальковського, парадигма праворозуміння в правовій доктрині України, слід розглядати як аксіологічну. Зауважимо, що аксіологічна парадигма вирізняється найбільш загальною світоглядно-теоретичною моделлю, в основі якої лежить широкий спектр ціннісних підходів та широко визнається у сучасному науковому спорі. Погоджуємось з думкою, що аксіологічна парадигма передбачає звернення до ціннісної проблематики в розкритті будь-якого явища, що підлягає дослідженню. Щодо другого значення, то аксіологічною парадигмою вважають певний тип праворозуміння, вона носить нормативно-ціннісний характер [3, с. 44–45; 5, с. 12].

Отже, зауважимо, що зміст категорії «суб'єкт цивільного процесуального права» виходить за межі участі особи у конкретних процесуальних правовідносинах. Сучасна національна парадигма праворозуміння суб'єкта цивільного процесуального права базується на концепції людиноцентризму, що впливає з необхідності проникнення природно-правових підходів у доктрину цивільного процесуального права України. Це зумовлено сприйняттям суб'єкта цивільного процесуального права України як багатоаспектного явища, що у підсумку виокремлює соціально-правову цінність суб'єкта на якій тримаються усі цивільних процесуальних правовідносин [3, с. 44–45].

Вище згадане, також, відповідає загальноконституційному підходу щодо забезпечення прав та свобод людини як пріоритетного напрямку розвитку діяльності держави та викликає необхідність розбудови гарантій реалізації прав, свобод та законних інтересів суб'єктів цивільного процесуального права, а не учасників цивільного процесуального правовідношення.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Рябченко Ю. Ю. Окремі питання розмежування категорій «суб'єкт цивільного процесуального права» та «учасник цивільного процесуального правовідношення»: Матеріали міжнародної науково-практичної «Цивільне право і процес: витоки, здобутки та перспективи розвитку», Видавничий дім «Гельветика», 2020. С. 136-139
2. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-IV. Офіційний вісник України. 2004. № 16 (07.05.2004). Ст. 1088 (із змінами).
3. Рябченко Ю. Ю. Суб'єкт цивільного процесуального права у сучасній парадигмі права: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.03. Харківський національний університет ім. В. Н. Каразіна. Х., 2018. 450 с.
4. Правова система України: історія, стан та перспективи: у 5 т. Х. : Право, 2008. Т. 3: Цивільно-правові науки. Приватне право / за ред. Н. С. Кузнецової. 640 с.
5. Фальковський А. О. Аксіологічний підхід в методології сучасної юриспруденції: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.12. Нац. університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2011. 19 с.
6. Актуальні проблеми приватного права: навчальний посібник / кол. авт. : І. В. Чеховська, Ю. Ю. Рябченко, В. А. Миколаєць та ін.; Державний податковий університет. – Ірпінь, 2024. – 306 с. https://scholar.google.com.ua/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=Nn3UbgsAAAAJ&citation_for_view=Nn3UbgsAAAAJ:XiVPGOgt02cC

*Качан Тетяна Валеріївна,
здобувачка третього рівня вищої освіти
Державного податкового університету*

ДО ПОНЯТТЯ ЗЛОВЖИВАННЯ ВЛАДОЮ АБО СЛУЖБОВИМ СТАНОВИЩЕМ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ

Займаючи високу посаду на державній службі, підприємстві чи іншій установі, людина отримує важелі впливу. Досить часто це стає основою для зловживань владою чи службовим становищем. Це зумовлено декількома причинами. Так, посади з великою владою відкривають можливості для використання ресурсів в особистих чи вузькогрупових інтересах. Непрозорість прийняття рішень або дій сприяє зловживанням, оскільки суспільство або компетентні органи не завжди можуть їх відстежити. Окрім цього, існує слабкість механізмів перевірки, аудиту та моніторингу рішень

службовців. Ця проблема особливо актуальна для країн, які перебувають у процесі реформування державної служби та посилення антикорупційного контролю [1].

Відповідно до Кримінального кодексу України, зловживання владою або службовим становищем полягає в умисному, що має на меті одержання будь-якої неправомірної вигоди для самої себе чи іншої фізичної або юридичної особи, використанні службовою особою влади чи службового становища всупереч інтересам служби, якщо воно завдало істотної шкоди охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб [2].

Дія цієї статті поширюється на всіх без винятку службових осіб, які здійснюють організаційно-розпорядчі чи адміністративно-господарські обов'язки незалежно від того, є вони представниками влади, виконують службові обов'язки в державному апараті, в органах місцевого самоврядування або на окремих підприємствах, в установах та організаціях. Не має також значення службове становище особи (звання, ранг, чин, кваліфікаційний клас), відомча чи галузева належність органу, сфера його діяльності, характер та обсяг повноважень або форма власності, на підставі якої створені та функціонують підприємства, установи й організації.

Варто зазначити, що зловживання владою і зловживання службовим становищем є різними термінами.

Зловживання владою — це умисне використання посадовою особою своїх службових повноважень всупереч інтересам служби з метою отримання матеріальної або нематеріальної вигоди для себе чи третіх осіб та завдання шкоди інтересам держави, громадян або юридичних осіб.

Яскравим прикладом є справа екснардепа Олександра Пресмана. Він отримав 928 890 грн незаконної компенсації за користування готельним номером ДП «Готельного комплексу «Національний», маючи при цьому власне житло у Києві. Цей приклад чітко ілюструє проблему недобросовісного використання державних ресурсів і системи компенсацій, передбачених для забезпечення діяльності народних депутатів. Олександр Пресман скористався правом на компенсацію вартості житла, яке надається депутатам, які не мають власного помешкання в Києві. Однак, як виявилось, він мав власне житло в столиці, а компенсація йому не належала [3].

Зловживання службовим становищем — це умисне використання службовою особою своїх повноважень та можливостей всупереч інтересам служби з метою отримання особистої вигоди або вигоди для інших осіб, що завдає шкоди державі, юридичним або фізичним особам.

Прикладом замаху на зловживання службовим становищем є справа Віталія Куця, голови Требухівської сільської ради. ВАКС визнав його винним у наданні дозволів на розробку проєктів землеустрою стосовно понад 8 га державних земель, які могли незаконно перейти у приватну власність. За це його позбавили волі на 3 роки та права обіймати певні посади, а також наклали штраф 8500 грн.

Справа Віталія Куця є класичним прикладом замаху на зловживання службовим становищем, оскільки він використав свої повноваження для надання дозволів на розробку проєктів землеустрою, що стосуються значної кількості земель державної власності. Це могло призвести до їх незаконного переходу в приватну власність, що, в свою чергу, завдало б шкоди державним інтересам і порушило б принципи законності та справедливості у земельних відносинах. Віталій Куць, використовуючи своє становище голови сільської ради, без належних правових підстав надав дозволи на розробку проєктів землеустрою, що могло призвести до незаконного розпорядження державними землями. ВАКС визнав Куця винним у вчиненні замаху на зловживання службовим становищем, що включає й надання незаконних дозволів. Йому було призначено покарання у вигляді позбавлення волі на 3 роки та штрафу, що є певним сигналом про важливість дотримання законності у земельних відносинах. Окрім штрафу, Віталій Куць був позбавлений права обіймати певні посади, що є додатковим покаранням, яке обмежує його можливості працювати на посаді, що може сприяти запобіганню подібних правопорушень у майбутньому.

Цей випадок підкреслює важливість контролю за діяльністю органів місцевого самоврядування та посадових осіб, які можуть зловживати своїм становищем, що негативно позначається на суспільстві та законності.

Кримінальна відповідальність за зловживання владою або службовим становищем передбачена в багатьох країнах, зокрема в Україні це регулюється ст. 364 Кримінального кодексу України. Згідно з цією статтею, посадові особи, які зловживають своїми повноваженнями, можуть бути притягнуті до кримінальної відповідальності та отримати покарання у вигляді штрафу, обмеження волі або позбавлення волі залежно від тяжкості порушення.

Зловживання владою чи службовим становищем є серйозною загрозою для демократичних інститутів і верховенства права, оскільки підриває довіру громадян до державних органів та руйнує правопорядок.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кримінальна відповідальність за ст.364 КК України. URL: <https://go-advocate.com/kryminalna-vidpovidalnist-za-st-364-kk-ukrajiny/>.
2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
3. ВАКС оголосив вирок у справі колишнього народного депутата України VIII скликання: офіційний сайт Вищого антикорупційного суду. URL: <https://hcac.court.gov.ua/hcac/pres-centr/news/1153277>.

Коваленко Андрій Олегович
здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету

Камаралі Світлана Євгенівна,
к. іст. н, доцент, доцент кафедри
теорії та історії держави і права
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету

ПОРУШЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА В ДІЯЛЬНОСТІ ТЦК В УМОВАХ ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

Збройна агресія Російської Федерації проти України 24 лютого 2022 року змусила вжити рішучих заходів для захисту суверенітету та територіальної цілісності держави. Одним із таких заходів стало введення воєнного стану на всій території України або в окремих її місцевостях. В умовах воєнного стану держава наділяється повноваженнями, необхідними для відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки. Це, зокрема, може передбачати тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина.

Однак важливо, щоб такі обмеження здійснювалися в чітко визначених межах, з дотриманням принципів верховенства права, законності та пропорційності. На жаль, практика діяльності територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки (ТЦК та СП) в умовах воєнного стану свідчить про численні порушення прав і свобод людини та громадянина.

Одним із найпоширеніших порушень є незаконне примусове затримання громадян та їх доставлення до ТЦК та СП. Такі дії суперечать статті 28 Конституції України, яка гарантує право на свободу та особисту недоторканність [2]. Нерідко працівники ТЦК та СП зупиняють громадян на вулицях, у транспорті, на блокпостах, без будь-яких законних підстав, вимагають пред'явити документи, а у разі їх відсутності - доставляють до найближчого ТЦК та СП [1].

Важливо зазначити, що законодавство України не передбачає права працівників ТЦК та СП на зупинку та затримання громадян. Для здійснення таких дій уповноважені лише правоохоронні органи [3]. Громадянам, які перебувають на військовому обліку, може бути заборонено змінювати місце проживання або перебування без дозволу військового комісара. Це обмеження суперечить статті 33 Конституції України, яка гарантує право на свободу пересування [4]. На практиці такі заборони часто застосовуються безпідставно, що призводить до порушення прав громадян на вільне пересування, на роботу, навчання, ведення бізнесу тощо.

У громадян може примусово відчужуватися майно, необхідне для потреб держави, без належної компенсації. Це порушує право на приватну власність, гарантоване статтею 41 Конституції України [5]. Відповідно до законодавства України, відчуження майна в умовах воєнного стану може здійснюватися лише за умови попереднього повного його відшкодування. Однак на практиці часто спостерігаються випадки, коли компенсація не виплачується або її розмір не відповідає ринковій вартості майна.

До суспільно корисних робіт можуть залучатися особи, які не підлягають мобілізації. Це суперечить статті 44 Конституції України, яка забороняє примусову працю [6]. На практиці до таких робіт часто залучаються без згоди людей, не беручи до уваги їх стан здоров'я, сімейні обставини тощо.

Дії працівників ТЦК та СП часто суперечать нормам Женевських конвенцій, Європейської конвенції з прав людини та інших міжнародних договорів, ратифікованих Україною. Це, зокрема, стосується поведження з військовополоненими, цивільними особами, насильницького викрадення людей, тортур та жорстокого поведження з людьми. Такі дії є не лише злочинами проти людяності, але й грубим порушенням міжнародного гуманітарного права [3].

Порушення прав і свобод людини та громадянина в діяльності ТЦК та СП має ряд негативних наслідків, як для самих громадян, так і для держави загалом:

- Підрив довіри до держави та правоохоронних органів. Незаконні дії працівників ТЦК та СП призводять до відчуття беззаконня та безкарності, підривають довіру громадян до держави та правоохоронних органів.
- Зниження рівня правової свідомості. Коли держава сама порушує власні закони, це веде до зниження рівня правової свідомості громадян та неповаги до права загалом.
- Порушення прав людини на міжнародному рівні. Україна, як держава-учасниця міжнародних договорів з прав людини, зобов'язана їх дотримуватися. Порушення цих зобов'язань може призвести до міжнародного осуду та застосування санкцій.
- Демотивація населення до захисту держави. Якщо держава не поважає права своїх громадян, то вони не будуть мотивовані її захищати. Це може негативно вплинути на обороноздатність країни.

Для усунення порушень прав і свобод людини та громадянина в діяльності ТЦК та СП необхідно вжити ряд заходів:

- Законодавче забезпечення. Потрібно привести законодавство України про військовий обов'язок і військову службу у відповідність до Конституції України та міжнародних правових норм. Зокрема, необхідно чітко визначити повноваження працівників ТЦК та СП, встановити

процедуру вручення повісток, врегулювати питання обмеження прав і свобод людини та громадянина в умовах воєнного стану.

– Підвищення професійного рівня працівників ТЦК та СП. Необхідно провести навчання працівників ТЦК та СП щодо прав людини, законодавства про військовий обов'язок і військову службу та міжнародного гуманітарного права.

– Забезпечення ефективного громадського контролю. Важливо створити механізми громадського контролю за діяльністю ТЦК та СП. До такого контролю можуть бути залучені представники громадських організацій, правозахисники та адвокати.

– Зміцнення інституту Омбудсмана. Омбудсман (Уповноважений Верховної Ради України з прав людини) є важливим інструментом захисту прав людини. Необхідно забезпечити ефективну роботу цього інституту, посилити його повноваження щодо реагування на порушення прав людини з боку ТЦК та СП.

– Інформаційно-просвітницька робота. Необхідно проводити інформаційно-просвітницьку роботу серед населення щодо їх прав і свобод, процедури вручення повісток та можливостей оскарження дій працівників ТЦК та СП.

Підсумовуючи слід сказати, що порушення прав і свобод людини та громадянина в діяльності ТЦК та СП є серйозною проблемою, яка потребує комплексного вирішення. Для її подолання необхідно вжити заходів законодавчого, організаційного та правозахисного характеру. Захист прав і свобод людини та громадянина є фундаментом демократичної держави. Тільки дотримуючись цього принципу, Україна зможе ефективно захищати свою незалежність та територіальну цілісність.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Боярчук Т. "Порушує норми української Конституції", – омбудсмен про мобілізаційний закон. LB.ua. URL: https://lb.ua/pravo/2024/01/17/594192_porushuie_normi_ukrainskoi.html (дата звернення: 13.05.2024). Європейська Конвенція з прав людини: Електронний ресурс – https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#n525

2. Конституція України : від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 13.05.2024).

3. Про затвердження Положення про територіальні центри комплектування та соціальної підтримки : Постанова Каб. Міністрів України від 23.02.2022 р. № 154 : станом на 15 лют. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/154-2022-п> (дата звернення: 13.05.2024).

4. Зміна місця проживання чи реєстрації військовозобов'язаними в період воєнного часу. Кам'янська міська територіальна громада. URL: <https://kammiskrada.gov.ua/news/1702290948/> (дата звернення: 13.05.2024).

5. Третьяков М. Примусове відчуження майна під час війни. LIGA ZAKON. URL: https://biz.ligazakon.net/analytics/213655_primusove-vidchuzhennya-mayna-pd-chas-vyni (дата звернення: 13.05.2024).

6. Суспільно корисні роботи в умовах воєнного стану – Східне міжрегіональне управління. Східне міжрегіональне управління Державної служби України з питань праці. URL: <https://smu.dsp.gov.ua/news/suspilno-korysni-roboty-v-umovakh-voiennoho-stanu-2/> (дата звернення: 13.05.2024).

*Корчака Сергій Петрович,
здобувач вищої освіти третього
(освітньо-наукового) рівня
ПВНЗ «Європейський університет»*

НАСИЛЬНИЦЬКЕ ЗНИКНЕННЯ ЯК ПОРУШЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ ТА МІЖНАРОДНОГО ПРАВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Міжнародне право кваліфікує насильницьке зникнення як злочин проти людяності, а особи, причетні до таких дій, можуть бути притягнуті до відповідальності перед міжнародними судами та трибуналами.

Стаття 2 Міжнародної конвенції про захист усіх осіб від насильницьких зникнень від 20 грудня 2006 року визначає насильницьке зникнення як арешт, затримання, викрадення або позбавлення волі в будь-якій іншій формі представниками держави чи особами або групами осіб, які діють за дозволом, підтримкою чи згодою держави, із подальшою відмовою визнати факт позбавлення волі або приховуванням інформації про долю чи місцезнаходження зниклої особи, внаслідок чого ця особа залишається без захисту закону [1].

14 серпня 2015 року Україна приєдналася до цієї Конвенції, а 12 липня 2018 року Кримінальний кодекс України було доповнено статтею 146-1 «Насильницьке зникнення». Частина 1 цієї статті передбачає відповідальність за арешт, затримання, викрадення або інше позбавлення волі особи в будь-якій формі, вчинене представником держави, зокрема іноземної, із подальшою відмовою визнати факт такого арешту, затримання, викрадення чи позбавлення волі або приховуванням інформації про долю чи місце перебування такої особи [2].

Варто також зазначити, що у підпункті і) частини 2 статті 7 Римського Статуту Міжнародного Кримінального Суду «насильницьке зникнення осіб» визначається як арешт, затримання або викрадення осіб державою чи політичною організацією або за їх дозволом, підтримкою чи мовчазною

згодою, з подальшою відмовою визнати таке позбавлення волі або надати інформацію про долю чи місце перебування цих осіб з метою залишити їх без законного захисту на тривалий період часу [3]. Таким чином, наведені визначення на міжнародному та національному рівнях вказують на різні інтерпретації «насильницького зникнення». Однак, є спільні ознаки: по-перше, арешт, затримання чи викрадення осіб (позбавлення волі в будь-якій іншій формі); по-друге, вчинення цих дій представниками влади (державою чи політичною організацією або з їхнього дозволу); по-третє, приховування даних про долю або місце перебування зниклої особи, що залишає її без захисту закону. На нашу думку, саме зазначена у Римському Статуті ознака «з метою залишити їх без законного захисту на тривалий період часу» має суттєве значення. Не можна оминати й практику Європейського Суду з прав людини. Як зазначає Є. Войтович, «ЄСПЛ визначає насильницьке зникнення як особливо тяжку форму незаконного позбавлення волі. ЄСПЛ неодноразово підкреслював, що «невизнане позбавлення особи волі є повним запереченням усіх гарантій і найжорстокішим порушенням ст. 5... Ст. 5 слід розглядати як таку, що зобов'язує держави вжити необхідних заходів для попередження ризику насильницького зникнення та проводити негайне і ефективно розслідування кожного випадку, коли після затримання особа більше не з'являється». Відсутність інформації про дату, час, місце затримання, а також причини затримання вважаються такими, що несумісні зі ст. 5 Європейської конвенції 1950 року. Крім того, у таких випадках держави порушують положення цієї статті, оскільки не проводять розслідування зникнення особи. Однак у випадках, коли недостатньо доказів про участь державних агентів за підтримки держави у викраденні особи, ЄСПЛ не визнає порушення ст. 5 [4, с. 283-284].

Повномасштабне вторгнення РФ на територію України 24 лютого 2022 року супроводжується численними актами насильства проти цивільного населення. За оцінками Моніторингової місії ООН з прав людини в Україні, станом на 1 червня 2023 року, внаслідок війни загинуло майже 9000 цивільних осіб, а понад 15000 отримали поранення. Однак реальні цифри можуть бути значно вищими, оскільки фахівці ООН не мали доступу до деяких районів, де точилися активні бойові дії [5]. Зокрема, у травні 2023 року Міністерство внутрішніх справ України повідомило про реєстрацію 101543 випадків безвісти зниклих громадян, більшість з яких вдалося знайти. На початок травня 2023 року безвісти зниклими вважаються 23760 українців [6]. Повномасштабне вторгнення РФ також вплинуло на кваліфікацію цього кримінального правопорушення. Так, станом на 20 червня 2023 року Офіс Генерального прокурора України зареєстрував 91679 воєнних злочинів за статтею 438 Кримінального кодексу України (Порушення законів і звичаїв війни) [7]. Однак, визначити, скільки з цих зареєстрованих епізодів стосуються насильницьких зникнень або свавільних затримань цивільних осіб, зокрема активістів, неможливо. Це пояснюється тим, що стаття 146-1 Кримінального кодексу України «Насильницьке зникнення» стосується загально-

кримінальних злочинів, а насильницькі зникнення в контексті збройного конфлікту підпадають під статтю 438 КК України, і статистика щодо розмежування цих складів злочину не ведеться.

Таким чином, для підвищення ефективності кримінально-правового захисту від насильницьких зникнень необхідно внести зміни до статті 146-1 Кримінального кодексу України, зокрема доповнивши частину 1 цієї статті фразою «протягом тривалого часу». Внесення уточнення щодо часу арешту, затримання, викрадення чи позбавлення волі людини в будь-якій іншій формі допоможе уникнути деяких труднощів при кваліфікації цих кримінальних діянь.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Міжнародна конвенція про захист усіх осіб від насильницьких зникнень від 20 грудня 2006 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text

2. Кримінальний кодекс України від 05 квітня 2001 року. Редакція від 28 квітня 2023 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

3. Римський Статут Міжнародного Кримінального Суду. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text

4. Войтович Є. М. Поняття насильницького зникнення людини. *Актуальні питання криміналістики: Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф.* (Київ, 20 груд. 2019 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2019. С. 282-285.

5. Місія ООН з прав людини засуджує жертви серед дітей у війні в Україні / Організація Об'єднаних націй. Україна, 01.06.2023. URL: <http://surl.li/ijfck>

6. Черновол К. Рахунок іде на десятки тисяч: в МВС назвали кількість зниклих безвісти українців. URL: <https://www.unian.ua/society/viyna-v-ukrajini-v-mvs-nazvali-kilkist-zniklih-bezvisti-ukrajinciv-12243663.html>

15. Офіційний сайт Офісу Генерального прокурора України. URL: <https://www.gp.gov.ua/>

*Кравчук Андрій Іванович,
здобувач вищої освіти третього
(освітньо-наукового) рівня
навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету*

ЗЛОЧИННІСТЬ У СФЕРІ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ПОСЯГАННЯ НА КОНСТИТУЦІЙНІ ПРАВА ОСОБИ

В Україні були проведені масштабні інноваційні перетворення, спрямовані на перехід до ринкової економіки та розвиток підприємництва. Метою цих змін було створення соціально-орієнтованої економіки, яка передбачає рівність учасників економічних відносин, свободу ухвалення

рішень щодо поведінки на ринку товарів і послуг, недопущення свавільного втручання у справи суб'єктів господарювання, а також вільний доступ до ринку і можливість виходу з нього за самостійним рішенням кожного підприємця.

Складнощі реформування цих процесів в сучасних умовах України переважно зумовлені війною в державі, у якій ці зміни формувалися. Перехід до ринкової економіки, що розпочався наприкінці 1980-х років, відбувався у складних політичних та економічних умовах [1, с. 21]. У той час в Україні не існувало науково обґрунтованої концепції переходу до нових господарських відносин, старі соціалістичні планові моделі швидко руйнувалися, з'являлися нові суб'єкти ринкових відносин, а точки зору щодо стратегії і тактики переходу від планового господарства до ринкового значно розходилися.

У цих умовах було здійснено багато протиправних дій: з боку державних чиновників, які проголосили принцип дозволу на все, що не заборонено законом, а також з боку суб'єктів ринкових відносин – перших підприємців, таких як цеховики, торговці та комерсанти. Методологія аналізу законного та незаконного господарювання все ще формується, а емпіричний матеріал, присвячений цій темі, часто є розрізненим, поверхневим і навіть упередженим [1, с. 21–22].

Процес господарювання є ключовою основою існування та стабільного розвитку будь-якої країни. Формування стійкої системи господарсько-правових відносин, здатної протистояти внутрішнім і зовнішнім загрозам економічній безпеці, є одним із пріоритетних завдань держави. Забезпечення безпеки у господарському секторі можливе лише за умови чіткого визначення меж такого соціального явища, як злочинність у сфері господарської діяльності.

Є. Л. Стрельцов трактує господарське кримінальне правопорушення як умисне або необережне суспільно небезпечне діяння, вчинене приватною або службовою особою в ході господарської діяльності, яке завдає істотної шкоди цій діяльності. Аналогічний підхід використовується для визначення кримінальних правопорушень у сфері підприємництва [2].

Враховуючи відсутність у сучасній Україні цілісної системи господарювання, зроблено висновок, що родовим об'єктом кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності слід вважати нормальну (легальну) господарську діяльність, яка прирівнюється до підприємництва [3].

Водночас, залежно від безпосереднього об'єкта, кримінальні правопорушення у сфері господарської діяльності поділяються одеським науковцем Є. Л. Стрельцовим на чотири групи: 1) кримінальні правопорушення у сфері підприємництва; 2) кримінальні правопорушення у сфері послуг; 3) кримінальні правопорушення у фінансово-кредитній сфері; 4) кримінальні правопорушення у сфері сільського господарства [2].

Характерними ознаками кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності, як об'єкта кримінологічного дослідження, виступає сукупність спеціалізованої наукової інформації, яка включає такі елементи: 1)

соціальна обумовленість встановлення та підтримання кримінальної відповідальності за конкретний вид правопорушень; 2) суспільна небезпечність певного типу кримінальних правопорушень; 3) протиправність діяння та його місце в системі нормативно визначених заборон відповідної суспільно небезпечної поведінки; 4) склад конкретного виду кримінальних правопорушень; 5) суспільно небезпечні наслідки та інші обставини, які супроводжують вчинення правопорушень, але виходять за межі складу конкретного виду кримінальних правопорушень; 6) характеристики особи правопорушника.

Кримінально-правове та кримінологічне забезпечення господарської діяльності спрямоване як на запобігання вчиненню кримінальних правопорушень суб'єктами господарювання, так і на захист їх самих від можливих протиправних посягань. У цьому контексті кримінологічна наука має значно ширші теоретико-методологічні можливості порівняно з іншими юридичними науками. Це пояснюється тим, що кримінологія поєднує знання з різних галузей (не лише правових) з метою захисту господарсько-правових відносин держави, окремих галузей економіки, юридичних і фізичних осіб від злочинних посягань.

Реалізація конституційних гарантій передбачає дві ключові можливості:

1. Формування механізмів, способів і систем господарсько-правового регулювання.

2. Чітке визначення меж регулювання господарської діяльності.

До таких можливостей належать: єдність економічного простору в межах країни, галузі чи на міжнародному рівні; створення стабільної національної правової бази для функціонування єдиної системи господарювання; раціональне використання різних форм власності в господарській діяльності; збалансоване залучення державних, регіональних і місцевих фінансів; оптимальне функціонування господарських механізмів на різних рівнях; єдність регулювання якості підприємницької діяльності; стабільна й ефективна система оподаткування підприємництва; формування єдиної цінової політики; захист природного середовища; забезпечення зайнятості населення, безпеки та оборони країни; свобода господарської діяльності, заснована на принципах розумної конкуренції тощо.

Необхідно постійно проводити моніторинг суспільних відносин у сфері господарювання для виявлення причин і особливостей криміногенного впливу, а також нових загроз і ризиків. Це дозволить розробляти ефективні заходи захисту конституційних прав суб'єктів господарювання, економічних відносин, зокрема засобами кримінально-правового регулювання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Крижановський О. М. Кримінологічні засади формування та реалізації стратегії запобігання злочинам у сфері господарської діяльності: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Дніпро. 203 с.

2. Стрельцов Є. Л. Економічна злочинність в Україні: курс лекцій. Одеса: АТ БАХВА, 1997. 572 с.

3. Дудоров О. О. Злочини у сфері господарської діяльності: кримінально-правова характеристика: монографія. Київ : Юридична практика, 2003. 924с.

Кримчанин Богдан Андрійович
здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету

Науковий керівник:
Старостюк Алла Вікторівна
к.ю.н., доцент, доцент кафедри
теорії та історії держави і права
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету

ПОРУШЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ТА ГРОМАДЯНИНА НА ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ УКРАЇНИ В УМОВАХ ПОВНОМАСШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ

В умовах повномасштабного вторгнення Російської Федерації на територію України весь цивілізований світ та, безпосередньо, українські громадяни та інші особи, що в силу різноманітних причин, перебували або продовжують перебувати на окупованих територіях України, стали свідками невинного та неприйнятого надзорського поводження з людиною, мета якого залякати особу та, разом з тим, заподіяти їй сильні фізичні та/або психічні страждання. Безліч документальних та інших свідчень підтверджують це.

Числові результати досліджень та аналізу фактів жорстокого поводження з людиною, які є у відкритому доступі, свідчать, що за весь час повномасштабного вторгнення цифра загиблих в наслідок насильницької та/або іншої фізичної смерті за приблизними розрахунками станом на 16.07.2023, може сягати близько 9 287 осіб, серед яких 537 – діти. У звіті моніторинговій комісії ООН станом 07.07.2023 зафіксовано, що серед дорослих жертв, стать яких була відома, чоловіки становили 61%, а жінки - 39%. Серед дітей, стать яких була відома, хлопчики становили 57,2%, а дівчатка - 42,8%. [2]. Слід зазначити, що така статистика втрат серед цивільного населення є приблизною. В силу різноманітних умов, зокрема, мінливого розвитку подій, достеменно не неможливо визначити точну кількість загиблих мирних осіб.

Нами було проведено дослідження з приводу порушення прав і свобод людини та громадянина на тимчасово окупованих територіях України, непохитність яких гарантується особі державою

різноманітними законодавчими актами та законодавством в цілому, зокрема, Конституцією України, а саме її другим розділом. Так згідно з ст. 28 ч. 2 Конституції України ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню або покаранню. Відомо, що після деокупації Київщини, лише в місті Буча було знайдено за приблизними розрахунками 461 осіб, що загинули в наслідок жорстоко поводження з ними. Деяких з них було знайдено під час екскавації так званих «братських могил» та в спеціальних місцях, що використовувалися російськими військовими для допитів та розстрілів, більшість – у власних подвір'ях або будинках [1]. Такий період окупації міста, що тривав з 03.03.22 по 31.03. 22, отримав назву «Бучанська різанина».

Крім того, у ст. 30 ч. 1 Конституції України зафіксовано, що кожному гарантується недоторканість житла. Документально засвідчено, що особи, котрі перебувають на тимчасово окупованих територіях України або вже залишили їх, стикаються з проблемою, коли російські військові насильницьким способом відбирають їх нерухоме майно. Після так званої «націоналізації» такі помешкання переходять у власність окупантів та їх сімей або, власне, до інших російських громадян. На нашу думку, такі дії свідчать про бажання країни агресорки змінити етнічний склад українського населення власними громадянами для їх осілості на українських територіях, щоб у майбутньому приєднати українські землі до складу РФ.

Також чинне законодавство регламентує положення щодо свободи пересування та вільного вибору місця проживання, зокрема, воно зазначено в ст. 33 ч.1 Конституції України. С початком повномасштабного вторгнення майже усі жителі окупованих територій України зазнали примусового переселення на територію РФ з боку російської влади. Більшість депортованих – діти, що, в силу різних обставин, залишилися без батьків. Діти, що зазнали насильницької еміграції, на території Російської держави піддаються русифікації та, як правило, відправляються до «літніх таборів» або сиротинців. Відомі випадки, коли деяких з дітей були всиновлені російськими сім'ями. Практика викрадення українських дітей російською владою безсумнівно підтверджує істинність намірів стерти їхню національну ідентичність та, головним чином, викоринити українське минуле.

Серед численних випадків нехтування правами та свободами людини і громадянина на окупованих територіях України, також, порушене питання про свободу слова та інформації, важливість якого зазначено в ст. 34 Конституції України. Відсутність незалежних засобів масової інформації, складнощі комунікації між українською владою і громадянами України, власне, ізоляція більшість окупованих територій створюють сприятливий ґрунт для поширення на них ворожої пропаганди, мета якої, головним чином, полягає в викривленні реальності та формуванні загостреного прояву ворожості у населення окупованих регіонів до чинної влади України, українських збройних сил та України як держави в цілому.

Поза тим, щоденні ракетні удари країни агресорки по цивільній та критичній інфраструктурі як на вільних, так і на окупованих територіях України, зокрема, підрив дамби Каховської ГЕС, авіаційний удар по дамбі в Кривому Розі, порушують загальні принципи законодавства України, власне, право на безпечне для життя і здоров'я довкілля, що зафіксоване в ст. 50 ч. 1 Конституції України.

Важливо зазначити, що від армії Російської Федерації потерпають не лише цивільні особи, а й військовополонені Збройних Сил України. Яскравим прикладом виступає терористичний акт, здійснений у ніч з 28 на 29 липня 2022 року російськими окупаційними військами в селищі Молодіжному Оленівської селищної ради на території колишньої виправної колонії, що спрямований проти українських військовополонених.

Разом з цим, застосування забороненої зброї та використання неприйнятних методів ведення війни російським військовим командуванням, зокрема, використання сльозогінного газу CS, фосфорних бомб, касетних боєприпасів, різноманітних хімічних гранат, які можуть завдати надмірних ушкоджень або надмірних страждань, тощо суперечить не лише Конституції України та, безпосередньо, Женевським Конвенціям – міжнародному договору, сторонами якого є як і Росія, так і Україна.

До того ж, Міністерство оборони Російської Федерації практикує насильницьке залучення до Збройних Сил Російської Федерації громадян України на окупованих територіях. Така мобілізація цивільного населення є незаконною та грубо порушує чинне законодавство України, зокрема, ст. 43 її першу та третю частини Конституції України.

З іншого боку, неможливо ігнорувати зневажливе ставлення російської армії до полонених українських захисників. Відкриті інформаційні джерела національних та іноземних ЗМІ констатують про збільшення смертності серед полонених українських військових не лише на полі бою, а також й у полоні внаслідок фізичного калітства. Також варто зазначити про недостатнє постачання продовольства та медичного забезпечення. Безперечно, таке ставлення до полонених українських військовослужбовців суперечить національному законодавству та ряду міжнародних домовленостей.

Опублікований звіт ОБСЄ станом на 2024 рік повідомляє, що, крім вже зазначених нами порушень прав і свобод людини і громадянина російською владою на окупованих територіях, мають місце й незаконні арешти цивільних осіб. Слід зазначити, що така практика вже застосовувалася в окупованому Криму та на територіях, підконтрольних угрупованням так званих «ДНР» та «ЛНР», згодом поширилася на всі регіони, які потрапили під російську окупацію[4]. Такі дії є не правомірними. Особи, котрі були незаконно затримані, та, як наслідок, перебувають в місцях тимчасового обмеження волі на незаконних підставах, повинні бути якомога швидше амністовані та відправлені на підконтрольну Україні територію.

З-поміж вже зазначених злочинів російських окупаційних військ, скоєних на тимчасово окупованих територіях, варто згадати про масові

випадки сексуального насильства, до використання якого прибігають військові РФ. Від початку повномасштабного вторгнення українські прокурори станом на 23.04.2024 зафіксували 290 випадків сексуального насильства (щодо чоловіків - 102, жінок - 188, з яких 15 були неповнолітніми, у тому числі 14 дівчат і одного хлопчика) [3]. Такі дії військовослужбовців РФ свідчать, що насильство у будь-якому його прояві є інструментом заподіяння шкоди українцям як нації. Російським злочинним діянням немає меж та виправдання, вони не мають логічного, а тим більше стратегічного пояснення.

Важко оцінити вплив російської агресії на повсякденне життя українців на окупованих територіях. Компетентна оцінка моральних та фізичних збитків завданих за весь час повномасштабного вторгнення є неточною та, на жаль, не надає достовірних результатів щодо порушення прав і свобод. В силу динамічного розгортання подій достеменно оцінити кількість скоєних злочинів військовослужбовцями РФ на окупованих територіях України не можливо. Проте загальний аналіз цієї делікатної теми дає зрозуміти, що протиправним діянням російських військових немає меж. З огляду на ворожість у висловах російського лідера В. Путіна можна зробити висновок, що російська армія й надалі буде використовувати насильницькі методи для досягнення поставлених цілей. Вочевидь, така тема потребує подальшого та більш детального розслідування і таким чином фіксування російських невинуватених та незаконних вчинків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Валентина Летяк. Немає точної кількості жертв у Бучі: у поліції нагадали про сотні зниклих безвісти. URL: <http://surl.li/tnqaaq> (дата звернення: 25.04.2024).
2. Олена Ярема. Звіт ООН: серед підтверджених цивільних жертв війни в Україні більшість — чоловіки та хлопчики. URL: <http://surl.li/tnqfv> (дата звернення: 23.04.2024).
3. Офіс Генерального прокурора. Андрій Костін: Сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом, є найбільш замовчуваним злочином. URL: <http://surl.li/tnqv1> (дата звернення: 29.04.2024).
4. Сергій Куприков. ОБСЄ: Російська влада затримала тисячі мирних українців. URL: <http://surl.li/tnqco> (дата звернення: 25.04.2024).

Вікторія Ломенко
здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету

Науковий керівник:
Ірина Костенко,
кандидат юридичних наук, доцент,
Державний податковий університет

ПОРУШЕННЯ ПРАВ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Гібридна війна Росії проти України 2014 р. стала трагедією для місцевого населення і змусила сотні тисяч людей вимушено переїжджати, залишаючи рідні домівки, майно, роботу, бізнес. Тоді вперше Україна зіткнулася з необхідністю захищати своїх громадян, вимушених переселенців, які постраждали внаслідок цих подій. Далі повномасштабна війна, яка розпочалася 24 лютого 2022 року, і забрала тисячі життів цивільних людей, зруйнувала цілі міста. Понад 11 млн. українців були змушені переселитися в більш безпечні області країни чи виїхати за кордон від Європи до Австралії. В усьому світі були створені програми допомоги українцям, які опинилися за кордоном. Їм надавали безкоштовне житло, соціальні виплати, гуманітарну допомогу. Метою нашого невеличкого дослідження є розглянути як власно Україна побудувала свою політику стосовно власних громадян, а на сьогодні їх нараховується 4,9 млн. осіб, які не дивлячись на окупацію своїх міст і сіл, втрату своїх близьких, житла та майна, постійні обстріли і небезпеку, не покинули країну, залишилися жити і працювати наближаючи перемогу. І головне з якими проблемами стикаються ВПО, які права цих опалених війною людей порушуються. Сприяння інтеграції ВПО, усунення перешкод у реалізації їх прав та основоположних свобод, забезпечення їм повного доступу до адміністративних, соціальних, культурних послуг, та роботи, а також створення нормальних умов для життя внутрішньо переміщених осіб у приймаючих територіальних громадах є найбільш актуальними питаннями на сьогодні.

20 жовтня 2014 року було прийнято Закон № 1706-VII «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», згідно з 1 ст. якого внутрішньо переміщеною особою (ВПО) «вважається громадянин України, іноземець або особа без громадянства, яка перебуває на території України на законних підставах та має право на постійне проживання в Україні, яку змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру» [1].

Відповідно до п.6 ст.8 цитованого закону місцеві державні адміністрації в межах своїх повноважень забезпечують надання у тимчасове користування

внутрішньо переміщеним особам житлового приміщення або соціального житла, придатного для проживання, за умови оплати зазначеними особами вартості житлово-комунальних послуг.

Прикладом недотримання прав ВПО на житло є звернення малозабезпеченої багатодітної сім'ї внутрішньо переміщених осіб, яка звернулася з заявою про надання тимчасового житла та отримала відмову із мотивацією відсутності фонду тимчасового житла у громаді. Відповідно до частини 1 статті 9 Закону "Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб" «малозабезпеченим багатодітним сім'ям ВПО надається право на забезпечення органами державної виконавчої влади, органами місцевого самоврядування та суб'єктами приватного права можливості безоплатного тимчасового проживання протягом 6-ти місяців з моменту взяття на облік» [1]. Відповідно до законодавства відсутність фонду тимчасового житла у громаді не є законним підґрунтям для відмови у взятті на облік малозабезпеченої багатодітної сім'ї ВПО.

Згідно з частиною 1 статті 9 Закону України "Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб", внутрішньо переміщені особи (ВПО) мають право на отримання гуманітарної та благодійної допомоги [1]. Однак, на жаль, ми стикаємося з численними випадками порушення цього права, коли ВПО отримують прострочені продукти харчування, ліки або інші товари. Ці серйозні порушення, оскільки приводять до негативних наслідків для здоров'я та життя внутрішньо переміщених осіб. Прострочені продукти харчування можуть призвести до отруєнь та інших захворювань, а отримання прострочених ліків може загрожувати життю людей, оскільки вони втрачають ефективність та безпеку після закінчення терміну придатності.

Порушення прав внутрішньо переміщених осіб у сфері соціального захисту є також дуже серйозною проблемою, порушення якої можна побачити на прикладі чисельних судових рішень, коли ВПО, права яких порушені змушені звертатися до суду для захисту своїх прав. Звернення до суду у більшості випадків було через відмову у призначенні та виплаті допомоги на проживання (№640/20627/22) [2]; відмови взяття на облік внутрішньо переміщених осіб (№160/29924/23) [3]; та відмові у призначенні допомоги на проживання ВПО з інвалідністю (№420/1421/24)[4].

Звертаю увагу на Постанову Кабінету Міністрів України «Деякі питання виплати допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам» від 20 березня 2022 р. [5] та «Деякі питання соціальної підтримки внутрішньо переміщених осіб та інших вразливих категорій осіб» від 26 січня 2024 р, [6] щодо виплат допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам (ВПО) та особам з інвалідністю, які змінили місце проживання. Згідно цього рішення, розмір допомоги складає 2000 грн для ВПО та 3000 грн. для осіб з інвалідністю, якщо середньомісячний дохід на одного отримувача в сім'ї менше 9 444 грн. Приклад такої ситуації - людина, яка має статус ВПО та орендує житло за 15.000 - 20.000 грн із заробітною платою трохи більше 9 444 грн. на одну людину. До цього ще додаються витрати на комунальні послуги

(середня сума - 1.500 - 3.000 грн.), харчування, одяг, ліки, проїзд та засоби гігієни. Коштів соціальної підтримки явно недостатньо для забезпечення базових потреб. Необхідно переглянути критерії призначення допомоги так, щоб вони враховували всі аспекти фінансового стану та потреб внутрішньо переміщеної особи. Держава повинна з'ясувати реальну потребу у виплаті допомоги ВПО (іноді вона надається далеко не бідним людям) а іноді сума допомоги залишає людину за межею бідності.

Якщо права внутрішньо переміщених осіб були порушені, то вони можуть звернутися по допомогу на урядову гарячу лінію за номером 15-45, до поліції, до Уповноваженого Верховної Ради з прав людини, до органів місцевого самоврядування, суду. Крім того, кожна внутрішньо переміщена особа має право на безоплатну юридичну допомогу від держави [7].

Отже незважаючи на прийняті державою закони та нормативні акти, які повинні гарантувати права внутрішньо переміщеним особам, фактична реалізація цих прав залишається недостатньою. ВПО стикаються з різними видами порушень, включаючи відмову у наданні соціального житла, призначення допомоги, видачу прострочених продуктів та ліків з гуманітарної допомоги. Розмір та умови надання допомоги потребують перегляду. Інциденти, коли ВПО змушені звертатися до суду через відмову у призначенні допомоги, вказують на систематичні проблеми надання соціального захисту. Забезпечення якісної та своєчасної допомоги постраждалим від війни людям є важливою складовою соціального захисту внутрішньо переміщених осіб.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Закон України Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб від 20.10.2014 №1706 VII *Відомості Верховної Ради*, 2015, № 1, ст.1
2. Рішення Київського окружного адміністративного суду по справі №640/20627/22 від 26 грудня 2023 року URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115939859>
3. Рішення Дніпропетровського окружного адміністративного суду по справі №160/29924/23 від 19 січня 2024 року URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116455251>
4. Рішення Одеського окружного адміністративного суду по справі №420/1421/24 від 01 квітня 2024 року URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118042106>
5. Постанова Кабінету Міністрів України від 20 березня 2022 р. № 332 «Деякі питання виплати допомоги на проживання внутрішньо переміщеним особам» *Офіційний вісник України*, 2022 р., № 26, ст. 1418; 2023 р., № 69, ст. 3990
6. Постанова Кабінету Міністрів України від 26 січня 2024 р. №94 «Деякі питання соціальної підтримки внутрішньо переміщених осіб та інших

вразливих категорій осіб» *Офіційний вісник України*, 2024 р., № 17, ст. 68; ст. 1098

7. ДІЯ. Що робити якщо права ВПО порушені? URL:<https://bf.diiia.gov.ua/articles/shcho-robyty-iakshcho-prava-vpo-porusheni>

*Любовець Дар'я Олегівна,
здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
3 курсу, групи ПБ-22-2
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету*

*Науковий керівник:
Бак Віра Ігорівна,
к.ю.н., доцент кафедри
міжнародного права та права ЄС
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету*

ЦИФРОВІ ПРАВА ЛЮДИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ЦЕНзуРА, ДЕЗІНФОРМАЦІЯ ТА КОНТРОЛЬ ІНФОРМАЦІЇ

Цифрові права людини – це сукупність прав, що гарантують громадянам свободу доступу до інформації, її поширення, а також захист від неправдивих чи маніпулятивних відомостей у цифровому середовищі. Вони стали ключовими в епоху цифрових технологій, адже більшість інформації сьогодні обробляється, передається та зберігається через інтернет, соціальні мережі та інші електронні платформи. Проте в умовах воєнного стану, коли безпека країни та її народу стає пріоритетом, цифрові права можуть бути обмежені для захисту національних інтересів. Одним із найбільших викликів у цій ситуації є боротьба з дезінформацією та контроль інформації.

Свобода слова є основоположним правом людини, що забезпечує можливість вільно висловлювати свої думки, отримувати та поширювати інформацію. Усі держави, зокрема й Україна, повинні забезпечувати права людини на свободу слова, відповідно до своїх конституційних та міжнародних зобов'язань. Конституція України гарантує кожному громадянину право на свободу думки і слова (ст. 34) [1]. Це право не є абсолютним, адже Конституція також встановлює можливість його обмеження в умовах воєнного стану або надзвичайного стану, зокрема через загрозу національній безпеці чи охорону громадського порядку.

Міжнародні угоди, такі як Європейська конвенція з прав людини та Загальна декларація прав людини, також закріплюють принцип свободи вираження поглядів, водночас надаючи право державам обмежувати це право в умовах, що можуть загрожувати державній безпеці, порядку або здоров'ю

населення. Європейська конвенція (ст. 10) [2] дозволяє обмежувати свободу слова, якщо це необхідно для захисту державної безпеки, територіальної цілісності чи громадського порядку, але такі обмеження повинні бути пропорційними і не надмірними. Закон України "Про правовий режим воєнного стану" дозволяє уряду та органам місцевого самоврядування вводити обмеження на свободу слова та діяльність засобів масової інформації, якщо це необхідно для захисту країни [3]. В умовах воєнного стану держава може запроваджувати цензуру, контролювати медіа, обмежувати доступ до певних інформаційних ресурсів, блокувати пропаганду ворога та іншу ворожу інформацію. Однак це право повинно здійснюватися відповідно до принципів законності та пропорційності.

Цензура в умовах воєнного стану, незважаючи на свою негативну репутацію, може бути виправданою, якщо вона сприяє захисту національної безпеки і не порушує основних прав людини. Але державне втручання в інформаційний простір повинно відповідати принципу пропорційності, що означає, що обмеження свободи слова мають бути застосовані лише тоді, коли це дійсно необхідно і в мінімально можливих обсягах.

У цьому контексті важливо зазначити, що надмірне або безконтрольне втручання в інформаційний простір може створити нові загрози. Однією з таких загроз є дезінформація, яка в умовах війни набуває особливої небезпеки. Дезінформація це свідоме поширення хибної інформації з метою маніпуляції громадською думкою, послаблення морального духу населення або навіть підризу стабільності в країні. У сучасному світі дезінформація поширюється швидко завдяки соціальним мережам, де кожен користувач може стати каналом для розповсюдження фальшивих новин.

Особливо в умовах воєнного стану, коли кожен крок держави та суспільства може стати предметом маніпуляцій, важливо, щоб інформаційний простір перебував під контролем, щоб уникнути хаосу. Дезінформація може включати фальшиві повідомлення про воєнні дії, перебільшення чи спотворення фактів, що може призвести до паніки, втрати довіри до уряду та міжнародних партнерів, або навіть послаблення обороноздатності країни. З точки зору прав людини, в умовах воєнного стану боротьба з дезінформацією є важливою, але складною задачею. Обмеження на поширення певної інформації може стати необхідним для підтримки національної безпеки та громадського порядку.

Отже, встановлення вимог щодо обмеження цифрових прав у часи війни не повинні бути надмірними або необґрунтованими. Водночас, контроль за інформацією не повинен спричиняти порушень фундаментальних прав людини. Люди мають право на свободу думки і вираження, право отримувати та поширювати інформацію, яка не суперечить законодавчим вимогам щодо захисту державної безпеки. Пропорційне застосування цих обмежень, відсутність надмірного втручання в особисте життя громадян та забезпечення можливості для вільного обговорення є ключовими аспектами, які повинні бути враховані.

Таким чином, цифрові права людини в умовах воєнного стану – це складний баланс між необхідністю захисту національної безпеки та гарантуванням основних прав громадян. Контроль над інформацією, боротьба з дезінформацією та захист від загроз у цифровому середовищі є важливими заходами для підтримки стабільності в країні. Однак, ці заходи повинні бути чітко визначені в законодавстві та застосовуватися тільки в межах, що відповідають міжнародним стандартам і принципам прав людини.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України. Відомості ВРУ. 1996. №30. Ст.141 URL: <http://www.zakon.rada.gov.ua/>
2. Європейська конвенція з прав людини з поправками, внесеними відповідно до положень Протоколів № 11, 14 та 15 з Протоколами № 1, 4, 6, 7, 12, 13 та 16 / URL: https://www.echr.coe.int/documents/convention_ukr.pdf
3. Про правовий режим воєнного стану. Закон України № 389-VIII від 12.05.2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>

*Лугін Сергій Васильович,
здобувач вищої освіти першого
(бакалаврського) рівня
навчально-наукового інституту
економічної безпеки та митної справи
Державного податкового університету*
Параниця Сергій Павлович
*к.ю.н., доцент, завідувач кафедри правоохоронної діяльності
навчально-наукового інституту
економічної безпеки та митної справи
Державного податкового університету*

*Добровольська Юлія Володимирівна,
здобувач вищої освіти першого
(бакалаврського) рівня
навчально-наукового інституту
економічної безпеки та митної справи
Державного податкового університету*

ДОТРИМАННЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ В УМОВАХ ПОВНОМАШТАБНОГО ВТОРГНЕННЯ РФ В УКРАЇНУ

Повномасштабна агресія РФ проти України в лютому 2022 року є ще одним наочним підтвердженням її ігнорування міжнародного гуманітарного права та прав людини, що привертає особливу увагу українських правоохоронних органів і міжнародних організацій. Українська влада звернулася до міжнародних судових інстанцій із численними позовами проти

рф та її керівників, звинувачуючи їх у порушеннях прав людини та міжнародного гуманітарного права.

Міжнародне гуманітарне право є системою міжнародно визнаних правових норм і принципів, що застосовуються під час збройних конфліктів. Воно встановлює права та обов'язки суб'єктів міжнародного права щодо заборони або обмеження використання певних засобів і методів ведення бойових дій, забезпечення захисту жертв конфлікту та визначення відповідальності за порушення цих норм [1, с. 111].

Міжнародні правові документи, такі як Загальна декларація прав людини (1948), Європейська конвенція з прав людини (1950) та Міжнародний пакт про громадянські і політичні права (1966), значно зміцнили розуміння того, що всі люди мають природні й невід'ємні права як у мирний, так і у воєнний час.

Формування та розвиток міжнародного гуманітарного права відбувалися завдяки зусиллям багатьох держав і були значно зміцнені після Другої світової війни, зокрема через прийняття Женевських і Гаазьких конвенцій та протоколів до них. Після Другої світової війни міжнародне гуманітарне право стало ще сильніше, подібно до норм у сфері захисту прав людини.

Норми міжнародного гуманітарного права не замінюють положення права прав людини, але мають пріоритет під час збройних конфліктів, оскільки є більш специфічними і адаптованими до ситуацій війни. Міжнародне гуманітарне право захищає ті ж самі права людини, що і право прав людини, але в умовах збройного конфлікту воно є більш ефективним і має превентивний характер [2, с. 36].

У 2019 році рф вийшла з Протоколу I до Женевських конвенцій. Цей вихід перешкодив роботі Міжнародного гуманітарного комітету зі встановлення фактів злочинів, скоєних в Україні. Однак часткове виведення росії з Женевських конвенцій не означає, що вона не несе відповідальності за порушення міжнародного гуманітарного права та воєнні злочини, скоєні під час війни в Україні [2, с. 37].

Збройний конфлікт, що триває, спричинив численні порушення прав людини як серед цивільного населення, так і серед військовослужбовців, зокрема прав на життя, свободу та особисту недоторканність. Сам факт російського вторгнення в Україну є порушенням Статуту ООН і кваліфікується як злочин агресії за визначенням Міжнародного кримінального суду.

Міжнародне право розробило механізми захисту законних прав і інтересів держав, що підтверджує охоронну функцію міжнародного права. Ця функція не підкріплюється матеріальною силою, а реалізується через впливових міжнародних акторів і є фактично міжнародною політикою, яка здійснюється іншими засобами [3, с. 56].

За словами багатьох експертів у галузі міжнародного гуманітарного та кримінального права, існують всі підстави вважати, що воєнні злочини, скоєні рф в останні десятиліття, носили систематичний і невипадковий характер.

Оскільки ці злочини не мають терміну давності, рано чи пізно вони безсумнівно стануть предметом міжнародного судового розгляду, а винні особи будуть притягнуті до відповідальності. Притягнення винних до відповідальності є обов'язком нашої країни відповідно до міжнародного гуманітарного права.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Діденко, О. А. Міжнародне гуманітарне право в найближчому майбутньому. Сучасні світові тенденції розвитку науки та інформаційних технологій, 2024, 121 с.

2. Пашковський, М. Чи захищає міжнародне гуманітарне право лише цивільних осіб, які знаходяться під владою сторони противника?. Collection of scientific papers «ΛΟΓΟΣ», 2022, September 16, 2022; Boston, USA: 35-38.

3. Катеренчук, І. С. Міжнародне гуманітарне право під час воєнного стану. 2022.

*Маляр Ян Анатолійович,
здобувач вищої освіти третього
(освітньо-наукового) рівня
ПВНЗ «Європейський університет»*

ПРОЦЕСУАЛЬНЕ ВИПРАВЛЕННЯ ПОМИЛКОВИХ ВИСНОВКІВ СУДУ ЩОДО СУПЕРЕЧНОСТІ ПРАВОВОГО АКТА КОНСТИТУЦІЇ

Досліджуючи способи процесуального виправлення помилкових висновків суду щодо суперечності правового акта Конституції, варто сказати, що самим оптимальним способом є перегляд провадження в апеляційній інстанції, а у певних випадках - касаційний перегляд рішення по справі, коли це ініціює суб'єкт провадження, що має докази помилки суду попередньої інстанції.

Існує чимало випадків, які демонструють ефективність оскарження судового рішення як способу уникнення помилкових висновків суду попередньої інстанції щодо невідповідності правового акта Конституції. Однак трапляються ситуації, коли подібний висновок робить касаційна інстанція або коли процесуальне законодавство обмежує можливість подання скарги до касаційного суду. У таких випадках процесуальні кодекси передбачають, що після ухвалення рішення у справі суд має звернутися до Верховного Суду, аби той визначив можливість звернення до Конституційного Суду щодо конституційності відповідного закону чи іншого правового акта. Якщо Конституційний Суд визнає акт, який суд не застосував через його суперечність Конституції, конституційним, сторони у справі можуть подати заяву про перегляд справи за винятковими обставинами.

Станом на листопад 2022 року статистика звернень судів до Верховного Суду щодо перевірки правових актів на відповідність Конституції виглядала наступним чином: у цивільному судочинстві – п'ять випадків; в адміністративному – дев'ятнадцять; у господарському – шість. Усього три звернення стосувалися адміністративних справ, тоді як у кримінальних провадженнях подібних звернень не зафіксовано. Це частково пояснюється тим, що адміністративний та кримінальний процесуальні кодекси не містять чітких механізмів для таких звернень або для прямого застосування Конституції як акта прямої дії. Кримінальний процесуальний кодекс, натомість, закріплює лише загальні принципи без конкретного механізму застосування Конституції. Наприклад, у ньому зазначено, що всі учасники кримінального провадження повинні дотримуватися вимог Конституції, а стаття 2 визнає Конституцію частиною кримінального процесуального законодавства.

У науковій літературі запропоновано кілька пояснень, чому законодавець не передбачив механізму прямого застосування Конституції у кримінальному провадженні:

а) Немає необхідності ускладнювати текст Кримінального процесуального кодексу, оскільки норми Конституції мають пряму дію, а суд не може притягнути особу до відповідальності на основі неконституційного закону;

б) Суд не повинен оцінювати якість кримінального закону, щоб уникнути ризику свавільних рішень;

в) Законодавець не приділив достатньо уваги цьому питанню [2, с. 105].

Перше припущення видається недостатньо обґрунтованим, оскільки побоювання щодо «перенавантаження тексту» не завадили включенню аналогічних положень до інших процесуальних кодексів. Додання кількох норм до статей КПК навряд чи вплинуло б на його структуру чи лаконічність. Більше того, навіть якщо принцип прямої дії Конституції виглядає очевидним, його закріплення в законодавстві, як це зроблено в інших кодексах, залишається важливим.

Щодо можливого ризику свавільності суддівських рішень, це занепокоєння може бути пов'язане з традиційно низьким рівнем довіри до судової системи, що підтверджують соціологічні дослідження. Враховуючи важливість і чутливість кримінального права, законодавець, ймовірно, намагався уникнути запровадження механізму прямого застосування Конституції в цій сфері. Однак, зважаючи на те, що обвинувальний вирок має найсерйозніші наслідки для прав і свобод особи порівняно з іншими видами провадження, відсутність механізму прямої дії Конституції в кримінальному процесі виглядає особливо недопустимою у ситуаціях, коли це дійсно необхідно.

Необхідність прямого застосування положень Конституції під час розгляду кримінальних проваджень підтверджується положеннями частини першої статті 3 Кримінального кодексу України, яка зазначає, що

кримінальний закон базується на Конституції та загальновизнаних принципах і нормах міжнародного права. Тому цілком логічно, що Верховний Суд прагне застосовувати Конституцію безпосередньо в кримінальних провадженнях, часто спираючись на правові позиції, сформульовані Конституційним Судом. Це також пов'язано з тим, що КПК загалом узгоджується з Конституцією, відображаючи її норми, чого не можна сказати про Кодекс України про адміністративні правопорушення.

Підводячи підсумок, варто зазначити, що сучасний механізм безпосереднього застосування Конституції як акта прямої дії є складним і структурованим процесом, що включає ряд запобіжників проти судових помилок та можливого зловживання судовою владою. Проте, на даний момент, існує потреба вдосконалення процесуального закріплення цього механізму через нерегульовані законодавством питання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України: ЗУ від 28.06.1996 № 254к/96-ВР (редакція від 01.01.2020). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>

2. Різник С. Перевірка судами загальної юрисдикції конституційності законів як проміжна форма конституційного контролю (у контексті права особи на конституційну скаргу). *Право України*. №12/2018. С. 105.

*Михайлюк Максим Михайлович,
здобувач вищої освіти третього
(освітньо-наукового) рівня
навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету*

ПОНЯТІЙНИЙ АПАРАТ, СУТНІСТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ЛЮДИНИ У СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Актуальність даної теми обумовлена тим, що питання забезпечення прав людини в контексті національної безпеки України у період суспільно-політичних змін 2020–2025 років набувають нового значення. Процеси глобалізації, розвиток інформаційного суспільства, пандемія Covid-19 і війна в Україні формують необхідність перегляду підходів до концепції прав людини. Відповідно, питання національної безпеки та необхідність забезпечення прав людини отримують нову актуальність, що зумовлює потребу в їх переосмисленні.

Розглядаючи це питання, необхідно визначити поняття національної безпеки. Національна безпека України – це стан захищеності життєво важливих інтересів людини, суспільства та держави, що базується на двох основних системах: системі національної безпеки та системі забезпечення

національної безпеки [1]. Система національної безпеки є відкритою, динамічною соціальною системою, основною метою якої є створення умов для реалізації національних інтересів, забезпечення цілісності суспільства і держави. Діяльність суспільства, держави та громадян щодо захисту національних інтересів здійснюється в різних сферах, кількість яких залежить від конкретно-історичних умов розвитку країни, типу викликів і небезпек, що перед нею стоять, а також досвіду охоронної діяльності. В українському законодавстві сфери забезпечення національної безпеки включають внутрішньополітичну, зовнішньополітичну, військову, соціальну, гуманітарну, економічну, науково-технічну, інформаційну, екологічну, а також сфери державної безпеки, цивільний захист населення та охорону державного кордону. Отже, національна безпека України – це захист державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів від реальних і потенційних загроз.

В сучасному світі пріоритетом політики національної безпеки України визначено створення належних умов для стабільного розвитку особи, суспільства і держави та водночас забезпечення високого рівня захисту національних інтересів. В умовах війни українська держава має переглянути всі виклики та загрози та прийняти нову стратегію національної безпеки [2].

Інформаційна безпека є ключовим елементом національної безпеки та вважається пріоритетною функцією держави. Вона забезпечує громадянам доступ до якісної інформації та можливість вільного доступу до різних джерел, а також контролює поширення дезінформації, сприяє збереженню цілісності суспільства, охороняє суверенітет інформації та протидіє негативно-психологічному впливу. Водночас, інформаційна безпека захищає національний інформаційний простір через правові механізми. М. Т. Гаврильців визначає інформаційну безпеку як складне, системне та багаторівневе явище, на яке впливають як зовнішні, так і внутрішні фактори, серед яких: 1) політична ситуація у світі; 2) наявність потенційних загроз; 3) рівень розвитку інформаційно-комунікаційної діяльності в країні; 4) внутрішньополітична ситуація. Крім того, інформаційна безпека є динамічною та цілісною соціальною системою, що включає підсистеми безпеки особистості, держави та суспільства. Взаємозалежна інформаційна єдність цих компонентів є ключовим фактором для захисту життєво важливих інтересів людини, суспільства та держави, а також для забезпечення їх конкурентоспроможного та поступального розвитку [3].

Громадяни мають певні невід'ємні права, які не можуть бути у них відібрані. Обмеження свободи можливе лише згідно з законом і лише в окремих випадках, коли національна безпека має перевагу через наявні загрози. Таким чином, основні права забезпечують свободу як перед державою, так і в межах взаємодії з іншими громадянами. В правовій державі важливо зберігати баланс між правами і свободами людини та їх обмеженнями, зокрема для забезпечення національної безпеки країни. Д. А.

Чижов відзначає, що основою правозахисного механізму є система органів державної влади всіх рівнів, що мають необхідні матеріальні та організаційні ресурси для впливу на суспільні відносини у сфері безпеки людини, а також на інші установи та громадські об'єднання, що забезпечують свою безпеку [4]. Отже, в особливих або ризикованих ситуаціях виникає потреба обмеження прав людини для захисту національних інтересів держави. Таким чином, однією з ключових рис правової держави є повага до прав людини, їх визнання та незмінність з боку держави, забезпечення їх реалізації, а також виконання державою своїх обов'язків щодо захисту прав і свобод людини, створення умов для розвитку свободи та саморозвитку кожного індивіда, при спільній відповідальності держави та особи.

Отож, з початком російської агресії проти України ситуація безпеки змінилася значною мірою, що призвело до змін у структурі забезпечення прав людини в контексті національної безпеки, де пріоритетом стало захист життя та благополуччя суспільства. Сьогодні в Україні відбулися суттєві структурні зміни, спричинені руйнуванням попередньої системи цінностей, внаслідок чого права другого та третього покоління можуть бути обмежені в ім'я захисту права на життя. Соціальні зміни не лише призвели до трансформації політичних, економічних та культурних інститутів, але й стали джерелом нестабільності, що викликало розмивання традиційних ціннісних орієнтацій. На сьогоднішній день триває складний процес переоцінки індивідом своєї ціннісної системи та її змісту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Смолянюк В. Ф. Системні засади національної безпеки України. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. Серія Політологія. 2018. № 2. С. 107–126.
2. Zahorulko A. National Security Strategy of Ukraine: Conceptual Principles and Efficiency. *Hrvatska i komparativna javna uprava*. 2020. №20 (4). P. 677–698.
3. Гаврильців М.Т. Інформаційна безпека держави у системі національної безпеки України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 2. С. 200–203.
4. Чижов, Д. А. Поняття та структурні елементи механізму забезпечення прав людини у сфері національної безпеки. *Наукові записки Львівського університету бізнесу і права*. 2020. №30, С. 11–19.

Мосьяк Софія Дмитрівна
здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету

Науковий керівник:
Мацелик Михайло Олексійович,
к.ю.н., доцент
доцент кафедри теорії та історії держави і права
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету

ПРАВА І СВОБОДИ ГРОМАДЯН В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Відповідно до Закону України "Про правовий режим воєнного стану" [1] *воєнний стан* - це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень.

Правовою основою введення воєнного стану є Конституція України [2], Закон України Про правовий режим воєнного стану та указ Президента України про введення воєнного стану в Україні [3] або в окремих її місцевостях, затверджений Верховною Радою України.

24 лютого 2022 року у зв'язку з військовою агресією російської федерації проти України Указом Президента України № 64/2022 введено воєнний стан із 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року строком на 30 діб.

У зв'язку із введенням в Україні воєнного стану тимчасово, на період дії правового режиму воєнного стану, можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина, передбачені статтями 30 - 34, 38, 39, 41 - 44, 53 Конституції України, а також вводиться тимчасові обмеження прав і законних інтересів юридичних осіб в межах та обсязі, що необхідні для забезпечення можливості запровадження та здійснення заходів правового режиму воєнного стану, які передбачені частиною першою статті 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану».

Військове командування може встановлювати заборони або обмеження на вибір місця перебування чи місця проживання осіб на території, на якій діє воєнний стан, особливого режиму в'їзду і виїзду, обмеження свободи пересування громадян, іноземців та осіб без громадянства, а також руху

транспортних засобів, перевірку документів в осіб, а в разі потреби проведення огляду речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян, за винятком обмежень, встановлених Конституцією України [4].

Під час воєнного стану може бути запроваджена комендантська година – тобто заборона перебування на вулицях в певний час доби без спеціальних дозволів. Комендантська година вводиться за окремим дорученням військового командування на встановлений ним період, але не довше строку дії правового режиму воєнного стану.

Під час воєнного стану громадянам, які перебувають на військовому або спеціальному обліку у Міністерстві оборони України, Служби безпеки України чи Службі зовнішньої розвідки, може заборонятися змінювати місце проживання без дозволу військового комісара або керівника відповідного органу Служби безпеки України чи Служби зовнішньої розвідки, обмежуватися проходження альтернативної служби.

Отже, застосування катувань і жорстоке поводження повністю нівелюють принцип людської гідності. Тому їх використання є абсолютною заборонаю на теренах усього цивілізованого світу, навіть коли мова йде про війну [5].

Таким чином, основоположні права людини і громадянина не підлягають обмеженню навіть у період дії воєнного стану. Адже без їх забезпечення і гарантування неможливим є існування людини і держави у правовому демократичному полі.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 19.04.2024 № 389-VIII.
2. Конституція України: оф. текст. Київ: КМ, 2013.96 с.
3. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 № 64.
4. Питання запровадження та здійснення деяких заходів правового режиму воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 08.07.2020 № 573
5. Права людини і громадянина під час дії воєнного стану: Юридична клініка Національного юридичного університету ім. Я. Мудрого. URL: <http://legalclinic.nlu.edu.ua/2022/05/06/prava-lyudyny-i-gromadyanyna-pid-chas-diyi-voyennogo-stanu/>

*Науменко Віктор Володимирович,
здобувач ступеня доктора філософії
ПВНЗ «Європейський університет»*

РОЛЬ ІНСТРУМЕНТІВ OSINT (OPEN SOURCE INTELLIGENCE) ДЛЯ ВИЯВЛЕННЯ ТА РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ОСНОВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Закон України «Про національну безпеку України» визначає національну безпеку як «захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності, демократичного конституційного ладу та інших національних інтересів України від реальних та потенційних загроз» [2]. Таким чином національну безпеку варто розглядати як «багаторівневе й багатокомпонентне явище, що відображає стан захищеності життєво важливих інтересів особи, суспільства та держави від реальних та потенційних загроз» [1, с. 71]. Зважаючи на це, до основних показників національної безпеки прийнято відносити: «національну незалежність і суверенітет, територіальну цілісність держави; розвиненість, громадянського суспільства, рівень демократизму, сформованість та дієвість законодавчої бази правової держави, захищеність особи; економічні можливості держави, захищеність особи; економічні можливості держави, захищеність особи; наявність загальної стратегії національного розвитку, «національної ідеї», загально визнаної мети; національну згоду і єдність; внутрішньополітичну стабільність; готовність та здатність політичних сил реалізовувати загально визначені цілі [3, с. 58–59].

Саме тому забезпечення державою належної охорони відносин у сфері національної безпеки є основою функціонування всіх державних інституцій, а також необхідною запорукою забезпечення гарантування прав та свобод людини як основної цінності держави. В цьому контексті, особливо в умовах повномасштабної російсько-української війни, абсолютної актуальності набуло напрацювання якісної видової методики розслідування злочинів проти основ національної безпеки, а також напрацювання рекомендацій процесуального та тактичного характеру в межах окремих внутрішньо видових методик, наприклад, щодо колабораційної діяльності згідно ст. 111-1 КК України.

Серед криміналістичних рекомендацій для розслідування цього виду злочинів окреме місце має бути відведено вивченню та алгоритмізації використання інструментів OSINT (Open Source Intelligence) для виявлення та розслідування злочинів проти основ національної безпеки. Така розвідка з відкритих джерел відіграє важливу роль, в першу чергу, для виявлення злочинів досліджуваного виду, надаючи інструменти для оперативного збирання та аналізу значних обсягів інформації з відкритих джерел для виявлення підозрілої діяльності. Зокрема, йдеться про моніторинг соціальних мереж, аналіз публічних записів та використання спеціалізованих інструментів для збору даних, які вказують або можуть стосуватися вчинення дій, що є елементами складів злочинів проти основ національної безпеки, або вчинення інших пов'язаних кримінальних правопорушень, що може навести слідчі підрозділи на ланцюжок злочинної діяльності, кінцевою метою якої є завдати шкоди національній безпеці України.

Наприклад, як слушно відмічало Державне бюро розслідувань (ДБР), використання методів OSINT сприяє виявленню та попередженню вторгнень до комп'ютерних систем, що може бути пов'язано з діяльністю, яка підпадає під ознаки державної зради [1].

Враховуючи наведене, звертаємо увагу, що в сучасних умовах інформаційного суспільства та в поєднанні із викликами для національної безпеки, які існують у зв'язку повномасштабним вторгненням росії, проведенням інформаційних операцій державою-агресором, спрямованих підірвати основ національної безпеки України тощо, оперативним працівникам та слідчим підрозділам уповноважених органів досудового розслідування (підслідність досліджуваних злочинів належить Службі безпеки України) окрему увагу слід приділяти, по-перше, розумінню фундаментальних принципів і ключових понять розвідки з відкритих джерел (OSINT), так і поглибленому усвідомленню можливостей інструментів та методів OSINT для розслідування злочинів проти основ національної безпеки. Поряд із цим слід розвивати аналітичні навички, необхідні для роботи з відкритими джерелами інформації, а також навички ідентифікації та аналізу онлайн-даних, пов'язаних із злочинами цього виду. А оскільки результати використання методів OSINT можуть мати не лише орієнтує (оперативне) значення, а й містити відомості, які необхідні для встановлення обставин, які підлягають доказуванню, у вигляді відповідних електронних доказів, то слід також розуміти правові засади забезпечення допустимості доказів та системи охорони речових доказів при їх передачі, які здобуті таким способом.

Таким чином, інструментарій OSINT у на етапі виявлення та надалі під час досудового провадження надає можливість уповноваженим підрозділам правоохоронних органів оперативно реагувати на загрози національній безпеці, забезпечувати ефективність розслідувань вчинених діянь та залучати ефективні інституції до протидії злочинам проти національної безпеки, що дозволяє урядам та правоохоронним органам діяти більш ефективно в умовах сучасних загроз.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЕРЕЛ

1. Мельниченко Б., Фігель Н. Основні підходи до розуміння поняття «національна безпека». Вісник Національного університету «Львівська політехніка». 2021. Вип. 2(30). С. 68-72.
2. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2019 р. № 2469-VIII. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>
3. Сиволап Л. А. Теоретичні аспекти національної безпеки країни та вплив на неї економічної безпеки. Вісник Приазовського державного технічного університету. Серія : Економічні науки. Маріуполь. 2014. Вип. 27. С. 55–62.

Неборачко Микола Едуардович
здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету

Лощихін Олександр Миколайович
д.ю.н., професор, кафедри
теорії та історії держави і права
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету

ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ДИСТАНЦІЙНОГО НАВЧАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВА НА ОСВІТУ ЗДОБУВАЧІВ ЗЗСО В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Використання технологій дистанційного навчання, зокрема Google Classroom, стає важливим інструментом для забезпечення доступу до якісної освіти учнів загальноосвітніх закладів середньої ланки, особливо в умовах воєнного конфлікту. Доступ до якісної освіти є критично важливим навіть у найскладніших умовах, коли фізична присутність у навчальних закладах обмежена. Дистанційне навчання може стати ефективним рішенням, забезпечуючи учням можливість отримувати знання незалежно від географічного розташування, за умови належної інфраструктури та професійної підготовки вчителів. Зручність використання Google Classroom полягає у його інтуїтивно зрозумілому інтерфейсі, можливості організації навчального процесу та спілкування між вчителями та учнями, а також в можливості доступу до навчального матеріалу з будь-якого місця, де є Інтернет.

1. Google Classroom є ефективним інструментом для організації дистанційного навчання, оскільки він дозволяє вчителям легко створювати, розподіляти, збирати та оцінювати завдання, а також спілкуватися зі студентами.

2. Платформа інтегрується з іншими додатками G Suite for Education, що дозволяє вчителям та учням ефективно управляти навчальним процесом в онлайн-середовищі.

3. Для успішного використання Google Classroom в умовах воєнного стану, важливо, щоб навчальні заклади та здобувачі освіти мали доступ до необхідної інфраструктури, такої як інтернет та комп'ютерне обладнання.

4. Вчителі також повинні бути підготовлені до використання дистанційних технологій, щоб забезпечити якість освіти.

5. Платформа дозволяє вчителям створювати та розподіляти навчальні матеріали, проводити онлайн-оцінювання, а також підтримувати зворотній зв'язок зі студентами. Це допомагає забезпечити безперервність навчального процесу навіть в умовах воєнного стану.

Крім того, для забезпечення якості освіти в умовах дистанційного навчання, необхідні певні заходи, такі як:

- Визначення мети та змісту освіти: для забезпечення якості освіти в умовах дистанційного навчання, необхідно визначити мету та зміст освіти, а також розробити програму навчання, що відповідає цим вимогам.
- Вибір дистанційних технологій: для забезпечення якості освіти в умовах дистанційного навчання, необхідно вибрати дистанційні технології, які відповідають вимогам та потребам здобувачів ЗЗСО.
- Підготовка вчителів: для забезпечення якості освіти в умовах дистанційного навчання, необхідна підготовка вчителів до використання дистанційних технологій.
- Підтримка здобувачів: для забезпечення якості освіти в умовах дистанційного навчання, необхідна підтримка здобувачів, що включає в себе допомогу у вирішенні технічних проблем, а також психологічну підтримку.

Використання Google Classroom є ефективним інструментом для організації дистанційного навчання учнів загальноосвітніх закладів середньої ланки, особливо в умовах воєнного конфлікту. Платформа забезпечує зручність у взаємодії між вчителями та учнями, надаючи можливість доступу до навчального матеріалу з будь-якого місця, де є Інтернет. Для успішного використання Google Classroom необхідно також забезпечити доступ до необхідної інфраструктури та професійну підготовку вчителів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Google Classroom. EdTechTeacher. URL: <https://edtechteacher.org/googleclassroom/> (date of access: 09.05.2024).
2. Lab O. Google Classroom. Open Library Publishing Platform – Pressbooks for Ontario's Postsecondary Educators. URL: <https://ecampusontario.pressbooks.pub/techinthecurriculum/chapter/google-classroom/> (date of access: 09.05.2024).
3. Деякі питання організації дистанційного навчання : Наказ МОН України від 08.09.2020 р. № 1115 : станом на 11 квіт. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0941-20#Text> (дата звернення: 09.05.2024).
4. Садрицька С. В. Можливості використання додатка Google Classroom в освітньому процесі. Проблеми сучасної освіти. 2019. № 10. С. 139–144. URL: <https://periodicals.karazin.ua/issuesedu/article/view/16087> (дата звернення: 09.05.2024).

*Оверко Ігор Іванович,
здобувач третього рівня вищої освіти
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового
університету*

*Омельчук Любов Василівна
к.ю.н., доцент, доцент кафедри
кримінального права та процесу
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету*

ЩОДО ЗМІСТУ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СУДДІ ПІД ЧАС ПІДГОТОВЧОГО ПРОВАДЖЕННЯ ЩОДО КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕНЬ НА ПІДСТАВІ УГОД

Реалізація інституту диспозитивності у кримінальному процесі через передбачення у кримінальному процесуальному законодавстві можливості здійснення кримінальних проваджень на підставі угод про примирення і про визнання винуватості, серед іншого, в умовах протистояння російській загарбницькій війні дозволяє забезпечити економію кримінальної процесуальної примусу та кримінальної репресії, ефективніше розподіляти професійні зусилля компетентних слідчих підрозділів на ті кримінальні провадження, де присутній спір та потрібно здійснювати вповній мірі доказування факту вчинення та винуватості особи у вчиненні кримінального правопорушення. Так, для уповноважених органів кримінальної юстиції украдення угод, за умови дотримання всіх вимог Кримінального процесуального кодексу України, означає можливість зменшення бюджетних витрат та економія процесуального часу та зниження навантаження органів досудового розслідування та прокуратури. Як відзначає Оборонна І.В. основною причиною сприйняття та подальшої імплементації цього інституту у різних державах, у тому числі й Україні, є те, що він сприяє ефективності кримінального судочинства [5, с. 144], забезпечуючи... принцип процесуальної економії, процесуальне спрощення розгляду кримінальних проваджень, зменшення навантаження на органи досудового розслідування та суд, витрат на здійснення провадження, а також задоволення інтересів сторін, наприклад, забезпечення потерпілому права на швидке і повне відшкодування заподіяної шкоди [1, с. 100]. Позитивний ефект від інституту «угод з правосуддям» в умовах війни, безумовно, проявляється й у розвантаженні судових органів [4], що дозволить суддівському корпусу сконцентрувати увагу на більш складних справах.

Отже, якщо угоду досягнуто під час досудового розслідування, після виконання процесуальних дій, передбачених ст. 290 КПК, затверджений обвинувальний акт разом із підписаною сторонами угодою невідкладно надсилається до суду [2].

Виходячи із ч. 1 ст. 314 КПК України, головуєчий суддя, отримавши обвинувальний акт із відповідною угодою, має не пізніше п'яти днів після дати передання (надходження) до його провадження відповідного матеріалу постановити ухвалу про призначення підготовчого судового засідання, вказавши дату, час та місце його проведення [2].

Згідно ч. 2 ст. 474 КПК України розгляд щодо угоди проводиться судом під час підготовчого судового засідання за обов'язкової участі сторін угоди з повідомленням інших учасників судового провадження. Відсутність інших учасників судового провадження не є перешкодою для розгляду. Під час розгляду кримінальних проваджень на підставі угод суддя має встановити їх відповідність вимогам положень ст. ст. 471-472 КПК України, що вони є добровільними, тобто не є наслідком застосування насильства, примусу, погроз або наслідком обіцянок чи дій, будь-яких інших обставин, ніж ті, що передбачені в угоді. Крім цього, при прийнятті судових рішень суддя має з'ясувати, чи усвідомлюють сторони зміст укладених угод, свої права, а також наслідки укладання, затвердження угоди, та наслідки її невиконання. Якщо наведені вище положення дотримано, то судді відповідно до ст. 475 КПК ухвалюють вирок, якими затверджують угоду і призначають узгоджену сторонами міру покарання. [2]

Таким чином, особливістю процесуальної діяльності суду у такому випадку полягає в тому, що суд не здійснює дослідження доказів, а спрямовує свої зусилля на з'ясування обставин, які можуть бути перешкодою для затвердження угоди і ухвалення на її підставі вироку (зокрема, добровільності укладення сторонами угоди, її відповідності вимогам матеріального і процесуального закону, усвідомлення наслідків її укладення і затвердження, характеру кожного обвинувачення та виду узгодженого покарання тощо [3, с. 82]. Зауважимо, що це є відмінною особливістю діяльності суду на підготовчому провадженні щодо угод, де є можливість остаточного вирішення кримінального провадження по суті уже на цій стадії, якщо угоди досягнуто на стадії досудового розслідування, від усіх інших категорій проваджень, де по суті обвинувачення вирішується за результатами судового розгляду.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

4. Жерж Н. А., Жерж Л. А. Особливості кримінального процесуального врегулювання провадження на підставі угод. Юридичний науковий електронний журнал. 2016. № 1. С. 100–103.

5. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 11.11.2024).

6. Оборона І. В. Спрощені порядки кримінального провадження в суді першої інстанції. Теоретико-прикладні проблеми юридичної науки на сучасному етапі реформування кримінальної юстиції: збірник тез міжнародної

науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 27 травня 2022 року).
Хмельницький: ХУУП імені Леоніда Юзькова, 2022. С. 81-83.

7. Узагальнення судової практики здійснення кримінального провадження на підставі угод від 22 січня 2014 року. Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ. URL : https://zib.com.ua/ua/print/92557-uzagalnennya_vssu_sudovoi_praktiki_zdiysnennya_kriminalnogo.html

8. Nikolić D. Plea Agreements: a Representative Example of Simplified Procedure Used in Criminal Matters. Simplified forms of procedure in criminal matters: regional criminal procedure legislation and experiences in application. Belgrade, 2013. P. 144-167.

Олійник Анна Іванівна

*здобувач вищої освіти першого (бакалаврського) рівня
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету*

Косілова Ольга Іванівна

*к.політ.н., доцент кафедри
теорії та історії держави і права
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету*

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Права і свободи людини і громадянина є фундаментальними цінностями, які лежать в основі демократії та верховенства права. Вони гарантують гідність, автономію та розвиток і визнають кожну людину як особистість з унікальними потребами та прагненнями, дозволяючи виражати свої думки, переконання та ідеї, обирати життєві цілі і способи їх досягнення.

Нині Україна вперше за роки своєї незалежності опинилася в умовах воєнного стану, правовий режим якого поширився на усю її територію та став причиною обмежень прав і свобод людини. Враховуючи складні сучасні реалії, що є наслідком збройної агресії росії та повномасштабного вторгнення на територію України, потреба в охороні прав людини зростає ще більше. Держава, як учасник соціально-економічних відносин, має зобов'язання відповідати перед людиною за свої дії, включаючи забезпечення захисту прав і свобод громадян, створення умов для їх розвитку та несення відповідальності за свою діяльність перед людством. Адже, згідно зі ст. 3 КУ, що визначає людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку найвищою соціальною цінністю [1]. Відповідно до

цього, можна сказати, що під час дії воєнного стану держава не може відмовитися від свого обов'язку захищати права людини.

Введення воєнного стану в Україні 24 лютого 2022 року зумовило низку проблем щодо забезпечення прав і свобод людини і громадянина. З одного боку, держава вживає заходів, необхідних для оборони країни, з іншого - існує ризик зловживання владою та порушення прав людини. Також, може бути обмежений доступ до правосуддя, що ускладнює захист своїх прав для людей. Важливо, щоб судова система продовжувала функціонувати, а люди мали можливість ефективно захищати свої права.

В ст. 6 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» в указі Президента України про введення воєнного стану зазначається вичерпний перелік конституційних прав і свобод людини і громадянина, які тимчасово обмежуються у зв'язку з введенням воєнного стану із зазначенням строку дії цих обмежень [2].

Проте, існують права, які неможливо обмежити за жодних умов. Саме ст. 64 Основного Закону держави регламентує права людини «не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених Конституцією України. У ч. 2 ст. 64 Конституції України визначений перелік прав і свобод, які не можуть бути обмежені в умовах воєнного стану [1].

Право на життя є одним із фундаментальних прав людини, що в умовах збройного конфлікту є практично беззахисним. Адже, війна призводить до різних форм насильства, включаючи вбивства, тілесні ушкодження, викрадення, катування, які безпосередньо порушують право на життя, гідність та недоторканність, що є особливо серйозною проблемою сьогодення. У Конвенції, як і в Міжнародному пакті про громадянські і політичні права, право на життя належить до числа тих, відхилення від якого неприпустимі навіть у надзвичайних ситуаціях. Згідно із ст. 15 Конвенції «Під час війни або іншої суспільної небезпеки, яка загрожує життю нації, будь-яка Висока Договірна Сторона може вживати заходів, що відступають від її зобов'язань за цією Конвенцією, виключно в тих межах, яких вимагає гострота становища, і за умови, що такі заходи не суперечать іншим її зобов'язанням згідно з міжнародним правом» [3].

4 квітня 2024 року Україна подала заявку до Ради Європи про часткове призупинення дії в країні деяких пунктів Європейської конвенції з прав і свобод людини у зв'язку з воєнним станом. Можливість застосування заходів правового режиму воєнного стану зумовлює необхідність відступу від зобов'язань, передбачених статтями 12, 17, 19, 21, 25 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права та статтями 8, 10, 11 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [4].

У період воєнного стану, коли можливі обмеження деяких прав, важливо, щоб гідність людини залишалася непорушною. Міжнародне гуманітарне право, відоме як право війни, установлює стандарти й принципи, що обмежують застосування насильства та забезпечують захист гідності

людини під час військових конфліктів. Гарантування захисту гідності людини повинно бути закріплене як у законодавстві, так і в суспільному усвідомленні.

Незважаючи на низку проблем, держава намагається захистити суспільство та вживає заходів для їх подолання. Зокрема, було створено Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, який здійснює контроль за дотриманням прав людини в умовах воєнного стану. Крім того, діють ряд громадських організацій, які надають правову допомогу та захищають права людей.

Важливо, щоб українське суспільство залишалося пильним до проблем забезпечення прав і свобод людини і громадянина в умовах воєнного стану, а також вимагало від влади вжиття заходів для їх вирішення.

Отже, враховуючи обставини воєнного стану, потреба захисту прав і свобод зростає ще більше і є особливо ускладненим процесом. Конституція України та інші нормативно-правові акти передбачають механізм, що допускає обмеження здійснення окремих прав громадян. Однак, такі обмеження повинні бути обґрунтованими, обмежені часом та ресурсами, використовуватися згідно з принципами демократії та правової держави з метою захисту інтересів суспільства, збереження громадського порядку і безпеки, а також прав і свобод інших громадян.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України - Розділ I. ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ
URL: <https://www.president.gov.ua/ua/documents/constitution/konstituciya-ukrayini-rozdil-i>
2. ЗАКОН УКРАЇНИ «Про правовий режим воєнного стану»
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
4. Заява до Ради Європи про часткове призупинення дії в країні деяких пунктів Європейської конвенції з прав і свобод людини у зв'язку з воєнним станом. URL: <https://rm.coe.int/1680af452a>

ІСТОРИЧНИЙ РОЗВИТОК СУДУ ПРИСЯЖНИХ В МІЖНАРОДНОМУ ТА НАЦІОНАЛЬНОМУ ПРАВІ

Суд присяжних є однією з фундаментальних основ судової системи будьякої демократичної держави світу. Він розпочав своє функціонування ще до створення держави. Розвиток цього інституту ми спостерігаємо в історії багатьох зарубіжних країн, не стала виключенням і Україна.

Одним із пріоритетних напрямків судової реформи є забезпечення розгляду справи судом за участю присяжних. Практичні працівники судових органів та вчені-процесуалісти активно обговорюють прогалини і недоліки суду за участю присяжних.

Звертаємо увагу, що в Україні, наразі, відбувається реформування суду за участю присяжних: скорочують чисельність колегії присяжних в судах до її появи в районних судах. Але ефективність цієї реформи ми зможемо оцінити лише згодом. А у випадку її не достатньої ефективності - необхідно буде шукати інші шляхи вирішення проблем.

Становлення та розвиток інституту присяжних стали об'єктом дослідження ряду науковців, зокрема таких як: А.В. Бандуровича, В.С. Бігуна, М.І. Карпенка, Р.П. Качура, Н.Н. Ковалева, С.Ю. Лисникова, А.А. Солодкова, В.С. Тертишника, тощо. Проаналізувавши роботи вище згаданих науковців ми виявили, що вони не містять комплексного аналізу, носять розрізнений характер та інститут присяжних потребує більш детального дослідження як в теоретичному так і в практичному аспекті.

Зауважимо, що предками сучасного суду присяжних вважаються афінська гелієя та римський суд постійних комісій. Гелієя з'явилась і зміцніла в результаті реформ, проведених в VI–V ст. до н.е. Вона виконувала перехідну роль між судом народних зборів і судом присяжних. У Римі суд присяжних виник як суд постійних комісій, кожній з яких було підсудне певне коло справ залежно від роду злочинів [1, с. 56].

Суд присяжних у класичному вигляді вперше з'явився у Франції за часів правління Людовика Благочестливого в 829 р. І до початку XII століття суд присяжних утвердився як невід'ємний елемент англійської правової системи.

В середні віки суд присяжних зазнав занепаду та пізніше відродився в Англії. Так прийняття в 1215 р. Велика Хартія Вольностей, обмежила королівську владу на користь парламенту, та дозволила зміцнити суд присяжних [2, с. 103–105].

Наприкінці XVIII ст. у Франції після революції було прийнято Декрет про судову організацію, який заклав основу демократичного правосуддя, і підсилив роль суду присяжних.

Не дивлячись на те, що суд присяжних в США взяв за основу англійські правові звичаї, він із самого початку мав свої особливості. Зокрема, при виборі

присяжних була відкинута ідея цензових обмежень і залишений ценз осілості (тобто присяжним може стати будь-який громадянин, який прожив у даному штаті від 7 до 12 років) [3, с. 135].

В Україні суд присяжних з'являються ще до утворення давньоруської держави. Так, «Руська правда» – збірник правових норм при Ярославі Мудрому – «встановлювала, що людина, звинувачена в крадіжці, але яка не визнає своєї провини, повинна постати перед дванадцятьма мужами, які і виносили вирок». Слід зазначити, що спочатку як інститут влади народу суд присяжних в його сучасній формі утворився за часів судової реформи 50-х років XIX століття, яка повинна була врівноважити правову систему українських земель із новим соціально-економічним ладом.

Варто зазначити, що в той час суд присяжних був не самостійною постійною діючою судовою установою, а особливою формою суду. Колегіальний склад суду мав такий вигляд: двоє-троє професійних суддів і дванадцять місцевих жителів – присяжних засідателів, які були покликані до суду на невеликий термін для вирішення проблеми винуватості чи невинуватості підсудного, посилаючись на почуття справедливості і конкретного життєвого досвіду. Якщо присяжні говорили «не винен», то підсудного звільняли вже в залі суду, при вердикті «винен» – професійні судді обирали йому міру покарання [4, с. 51].

У період з 1890 р. до 1917 р. в умовах реформаторських і консервативних процесів у судовій політиці суд присяжних зазнав змін: обмежили компетенції суду присяжних; змінився склад суду присяжних.

Третій період формування суду присяжних почався після знищення монархії в лютому 1917 року і приходу до влади Тимчасового уряду. Компетенція присяжних була розширена, скасували станові та релігійні розмежування, виникали навіть пропозиції про допуск жінок до складу засідателів.

Постановами Тимчасового уряду заснувався військовий суд присяжних, який є унікальним явищем в світовій практиці. В історичний період розвитку Радянського союзу представники з народу брали активну участь у здійсненні правосуддя в ролі народних засідателів і становили із професійними суддями єдину судову колегію. Однак прийнято вважати, що народні засідателі не представляють собою самостійних суддів, які могли б критично оцінювати події і здатні до незалежних суджень. Вважали, що вони є пасивними спостерігачами, які завжди готові прийняти точку зору судді. Тому, коли в кінці XX століття перед розробниками судової реформи поставили завдання створити незалежний і самостійний суд, то згадали про суд присяжних. Створення і функціонування цього виду суду з України зумовили необхідність вивчення специфіки розгляду справ за участю присяжних. Головною особливістю розгляду справи за участю присяжних засідателів є розмежування компетенції між професійним суддею і присяжними засідателями. Згідно із Законом України «Про судоустрій і статус суддів», народ безпосередньо бере участь у здійсненні правосуддя через засідателів і присяжних. Так,

присяжними засідателями не можуть бути особи [5]: 1) які не досягли тридцятирічного віку; 2) мають не погашену або не зняту судимість; 3) визнані судом обмежено дієздатними або недієздатними; 4) перебувають на обліку в наркологічному або психоневрологічному диспансері.

А.Д. Прошляков зазначає, що до участі в розгляді судом конкретної цивільної справи в ролі присяжних не допускаються також особи, підозрювані або обвинувачені у скоєнні злочинів, які не володіють мовою, якою ведеться судочинство, мають фізичні чи психічні вади, що перешкоджають повноцінної участі в розгляді судом цивільної справи [6, с. 86].

Б.Т. Безлепкина зауважує, що зі списків кандидатів у присяжні виключаються за їх письмовою заявою особи, які не володіють державною мовою та особи старші шістдесяти років та священнослужителі [7, с. 15]. Відповідно до ч. 2 ст. 34 ЦПК України цивільні справи розглядаються колегією у складі одного судді і двох присяжних [8]. Принцип колегіального та одноособового розгляду справи закріплено у ч. 2 ст. 129 Конституції України, згідно з якою судочинство провадиться суддею одноособово, колегією суддів чи судом присяжних. Колегіальність забезпечує можливість ретельного дослідження всіх доказів, правильної їх оцінки, ухвалення законного й обґрунтованого рішення у справі. Однак сьогодні присяжні у своїй діяльності стикаються з цілим комплексом проблем як процесуального, так і організаційного характеру. Згідно з ч. 4 ст. 10 ЦПК України присяжні під час розгляду справ керуються Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. ратифікованих Верховною Радою України та практикою Європейського суду з прав людини [9, с. 111].

Механізм прийняття рішень присяжними засідателями включає в себе особливості прийняття процесуальної інформації непрофесійними учасниками судочинства. Вивчаючи практику роботи судів за участю присяжних, можна відзначити тенденцію про потребу дієвого залучення населення в діяльності судового провадження, оскільки це знижує ризик судових помилок при розгляді самостійного слухання справи суддею; знижується вплив професійного деформування на рішення суду; присутність громадських представників в особі присяжних зобов'язує до вимогливості процедури слухання справи; за участю громадян у винесенні рішення в судовому провадженні збільшується довіра населення до суду. З об'єктивної сторони присутність під час розгляду справи присяжних засідателів сприяє прийняттю неупередженого і справедливого рішення [10].

Для держави дана форма судочинства – це спосіб боротьби з упередженим розглядом цивільних справ та показник його демократичності. Для суспільства це прекрасна можливість проконтролювати судову владу, збільшити свою довіру до неї. Автор підтримує думку С.Я. Фурси, що в чинному ЦПК суд присяжних так і залишився лише декларативною формальністю Конституції України, та потребує його популяризації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Орач Є.М., Тищик Б.Й. Основи римського приватного права. Київ, 2000. С. 154.
2. Ахтирська Н.М. Судове пізнання судом присяжних: вітчизняні сподівання та зарубіжний досвід. Судова апеляція. 2012. № 2(27). С. 74.
3. Обрусна С.Ю. Механізм запровадження суду присяжних в Україні історичний досвід та сучасні перспективи. Форум права. 2012. № 2. С. 505.
4. Лисенков С. Суд присяжних в Україні. Вісник прокуратури. 2001. № 3. С. 80.
5. Закон України «Про судоустрій і статус суддів» від 02.06.2016 № 1402-VIII. URL: [https:// zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19) (дата звернення: 8.09.2024).
6. Кульчицький В., Сидорчук О. Суд присяжних і наукова думка про нього в Україні після судової реформи 1864 р. Право України. 2003 рік. № 6. С. 128.
7. Тертишник В.С. Суд присяжних: суть ідей, історичний досвід, перспективи становлення та актуальні проблеми сьогодення. Юридична Україна. 2003. № 8. С. 86.
8. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 № 1618-IV. Відомості Верховної Ради України. 2004. № 40-41, 42. С. 419.
9. Євсєєв О.П., Бруслик О.Ю. Конституційні засади запровадження суду присяжних в Україні. Державне будівництво та місцеве самоврядування. 2011. Вип. 22. С. 127.
10. Кондратенкова І.К., Полякова А.В., Дяченко С.В. Принцип публічності публічності судового розгляду як основа права на справедливий суд в цивільному судочинстві. URL: <https://nauka/online.com/wpcontent/uploads/2019/12/KondranenkovaPolyakova-Dyachenko.pdf> (дата звернення: 09.09.2024).

*Петровець Олег Федорович,
здобувач третього рівня вищої освіти
Державного податкового університету*

ПЕРСПЕКТИВИ УДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО ПРОТИПРАВНОГО ЗАВОЛОДІННЯ МАЙНОМ ПІДПРИЄМСТВА, УСТАНОВИ, ОРГАНІЗАЦІЇ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Заволодіння майном підприємства, установи або організації через неправомірні дії, відоме як рейдерство, є серйозною загрозою для економічної стабільності та розвитку в Україні, особливо під час війни. Рейдерство включає в себе незаконні дії, спрямовані на захоплення підприємств або майна, зазвичай за допомогою маніпуляцій з документами, зловживанням службовим становищем, підробкою та іншими шахрайськими методами [1].

Основними формами рейдерства на сьогодні є заволодіння активами підприємства, що це включає у себе незаконне отримання контролю над корпоративними правами підприємства, його активами або земельними ділянками, без волі законного власника або керівника, незаконна зміна власників або керівників, адже рейдери можуть підробити документи або використовувати інші шахрайські методи для зміни власників підприємства або призначення своїх людей на ключові посади, шахрайство з документами, а саме маніпуляції з реєстраційними та іншими юридичними документами, які дозволяють рейдерам здійснити захоплення, та насильницькі методи: в деяких випадках рейдери використовують тиск, фізичне насильство або загрози, щоб змусити власників передати контроль над підприємством.

І хоча статистичні дані свідчать про зменшення випадків рейдерства в останні роки, за 2023 рік кількість випадків протиправного заволодіння майном підприємства, установи, організації значно збільшилась, що свідчить про необхідність дослідження й напрацювання нових дієвих механізмів цього негативного явища.

Кількість рейдерських атак значно зросла саме в 2023 році. За п'ять місяців 2023 року в Україні обліковували 147 кримінальних проваджень за фактами рейдерських дій. Це вже на 12% більше, ніж за повний минулий рік — у 2022-ому нараховувалося 131. Поряд з тим, цього року таких справ у 2,7 рази менше, ніж у відповідний період 2021 року — тоді було зареєстровано 398 проваджень. Найбільша кількість проваджень у 2023 році — 87 — стосуються підроблення документів (ст. 205-1 ККУ). Майже така ж кількість аналогічних справ була зареєстрована протягом усього 2022 року. Водночас у період із січня по травень 2021-го правоохоронці зафіксували 305 таких проваджень — у 3,5 рази більше. За фактами протидії законній господарській діяльності (ст. 206 ККУ) протягом п'яти місяців 2023-го правоохоронці розслідували 43 справи — у півтора рази більше, ніж за весь 2022 рік, однак на 26% менше, ніж за перші п'ять місяців 2021-го [2].

Ми вважаємо, що протидія рейдерству вимагає комплексного підходу, включаючи зміцнення правових механізмів, боротьбу з корупцією, модернізацію реєстраційних органів та посилення правового захисту бізнесу.

Саме зміни до законодавства удосконалюють механізми запобігання рейдерських атак в Україні. Найбільш ефективною, на нашу думку, є положення про неможливість розірвання договору оренди сільськогосподарської землі без згоди учасників товариства. Оновлене законодавство також удосконалює правила у сфері державної реєстрації, зокрема, можливість реєстрації в автоматичному режимі, зупинення строків оскарження реєстрації.

Отже, рейдерство може суттєво впливати на бізнес-середовище та економічний розвиток країни. Основними напрямками запобігання рейдерства в Україні в сучасний період є:

- 1) впровадження законодавчих змін, які визначають чіткі норми щодо власності, захисту прав власності та кримінальної відповідальності за

рейдерські дії. Закони повинні бути направлені на запобігання, виявлення та покарання порушень.

2) зміцнення системи обігу цінних паперів і підвищення прозорості можуть допомогти уникнути фінансових маніпуляцій та захистити інвесторів.

3) забезпечення ефективної роботи правоохоронних та контролюючих органів є ключовим аспектом. Це може включати покращення службової дисципліни, професійного навчання та використання сучасних технологій для боротьби з корупцією.

4) посилення кримінальної відповідальності за рейдерські захоплення може стати ефективним засобом стримування та покарання винних осіб.

5) залучення бізнес-спільноти до процесу розробки та реалізації заходів проти рейдерства. Співпраця з підприємцями та інвесторами може допомогти виявити нові методи та підходи до боротьби з цим явищем.

Отже, загальна система боротьби з рейдерством в умовах війни повинна бути комплексною, з впровадженням законодавчих, правоохоронних та суспільних заходів. Очікується, що такі заходи допоможуть забезпечити стабільність та довіру в господарському середовищі України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Глушко Д. Рейдерство під час війни: чи доходять справи до суду. URL: <https://gwaramedia.com/yak-v-ukraincziv-pid-chas-vijni-zahoplyuyut-majno-biznes-ta-chi-dohodyat-spravi-do-sudu/>.
2. Кількість проваджень про рейдерство в 2023 році. URL: <https://drive.google.com/drive/folders/1Xe4etI9Ez0vFcHh6krMNBgxjTU1FIOnt>.

*Свінцицький Андрій Вікторович,
к.ю.н., заслужений юрист України,
доцент кафедри кримінального права та процесу
навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету*

ЗАХИСТ ПРАВ І ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ ОСОБИ ПІД ЧАС КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Зарубіжний досвід щодо забезпечення процесуальних гарантій захисту прав і законних інтересів особи в кримінальному провадженні, а також можливі шляхи вдосконалення цих гарантій в Україні, тривалий час був предметом уваги багатьох науковців. Однак, незважаючи на значний обсяг досліджень, це питання залишається недостатньо вивченим, особливо з огляду на зміни в кримінальному процесуальному законодавстві України. Відсутня також комплексна робота, яка б систематизувала зарубіжний досвід і на його основі запропонувала рекомендації для поліпшення українського законодавства. Тому дослідження цієї теми є важливим та актуальним.

Такі країни, як Сполучені Штати Америки, Велика Британія, Італія та Франція та Німеччина мають одну з найрозвиненіших законодавчих баз і демонструють реальне дотримання прав та законних інтересів осіб. Законодавство зазначених держав щодо процесуальних гарантій захисту в кримінальному провадженні загалом відповідає міжнародно-правовим актам, які були ними ратифіковані. До таких актів належать: Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод, Загальна декларація прав людини, Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання, Декларація основних принципів правосуддя для жертв злочинів та зловживання владою, Звід принципів захисту всіх осіб, які піддаються затриманню або ув'язненню, Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку, Основні принципи незалежності судових органів, Основні положення про роль адвокатів, а також Рекомендації Комітету міністрів Ради Європи державам-членам щодо спрощення кримінального правосуддя і захисту потерпілих у межах кримінального права та процесу.

Варто також відзначити, що у 1993 році під егідою Європейського комітету з питань злочинності був створений Комітет експертів з питань залякування свідків та забезпечення прав захисту. Цей комітет визначив ключові принципи, якими країни повинні керуватися при регулюванні кримінального процесу.

Не всі наведені міжнародно-правові норми та принципи дослівно відображені в національному законодавстві держав, оскільки ратифіковані міжнародно-правові норми мають вищу силу порівняно з місцевими і тому не обов'язково потребують прямого закріплення в національних актах. Однак, незважаючи на загальну правову основу, в кожній країні існують певні особливості у правовому регулюванні цих гарантій. Наприклад, законодавство США приділяє значну увагу захисту свідків, що водночас стимулює громадян до співпраці у розслідуванні злочинів, а також гарантує захист потерпілих і суспільства загалом. Зокрема, для захисту осіб, які свідчать проти небезпечних злочинців, була запроваджена Федеральна програма захисту свідків, яку доповнили Законом «Про посилення безпеки свідків». Ці заходи надають можливість свідкам, за необхідності, змінити особисті дані (ім'я, дату та місце народження), місце проживання, зовнішність, місце роботи тощо.

Гарантії захисту прав і законних інтересів підозрюваних також є надзвичайно широкими. Значний внесок у їхній розвиток зробила прецедентна практика Верховного суду США. Зокрема, у рішенні у справі Ескобедо (1964) було закріплено право кожної особи на присутність захисника після арешту; у справі Мепп (1961) запроваджено заборону на використання в суді доказів, отриманих під час незаконного обшуку; а в знаменитій справі Міранди (1966) була сформульована нова судова доктрина щодо правового статусу заарештованих. Виконання цієї доктрини є обов'язковим як для федеральних судів, так і для судів окремих штатів.

Що стосується захисту прав громадян під час арешту, варто відзначити процедуру «Хабеас корпус», яка застосовується в кримінальному процесі США. Вона надає заарештованому можливість подати скаргу з вимогою видати судовий наказ «Хабеас корпус» для захисту від незаконного арешту. За цією процедурою, заарештований має право оскаржити свій арешт у суді тієї ж судової системи – федеральної або штатної [1, с. 87].

Ця процедура також присутня в британському кримінальному процесі, проте її роль на сьогодні досить незначна. Британське законодавство, з одного боку, передбачає відповідальність за будь-які незаконні дії та їх наслідки, незалежно від того, чи передбачала винна особа ці наслідки або бажала їх. Водночас, одним із критеріїв притягнення до відповідальності є усвідомлення особою характеру своїх дій. Наприклад, діти до певного віку не можуть бути притягнуті до кримінальної відповідальності за свої вчинки.

На основі аналізу зарубіжного досвіду щодо процесуальних гарантій захисту прав та інтересів осіб під час кримінальних проваджень було запропоновано шляхи вдосконалення вітчизняних процедур. Не всі рекомендації є прямим запозиченням іноземних норм, деякі з них були розроблені на основі аналізу закордонного досвіду. Для покращення безпеки учасників кримінального процесу пропонується доповнити Закон України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» положеннями щодо захисту слідчих, прокурорів, суддів та інших посадових осіб. Також доцільно створити організацію для захисту свідків, надавши їм право вказувати місце роботи або іншу адресу замість місця проживання, якщо є загроза їхній безпеці. Під час судового розгляду може бути впроваджений допит правоохоронців, які отримали інформацію від анонімних джерел.

Відповідно до норм Кримінального процесуального кодексу України, захисником у кримінальному процесі може бути лише адвокат, внесений до Єдиного реєстру адвокатів України, щодо якого немає даних про зупинення або припинення права на адвокатську діяльність. Однак це не гарантує, що такий захисник буде висококваліфікованим професіоналом. Водночас підозрюваний (обвинувачений) може мати знайомих, які в минулому займалися адвокатською, суддівською або прокурорською діяльністю, маючи значний досвід і високу кваліфікацію, але на момент розгляду перебувають на пенсії або в іншому статусі, який заважає їм бути захисниками. Ці особи можуть виявитися більш компетентними, ніж офіційно призначений захисник, але закон наразі не дозволяє їм виконувати цю роль. Необхідно внести зміни до законодавства, щоб захисниками могли бути не лише зареєстровані адвокати, а й інші освічені та кваліфіковані фахівці в галузі права. Одночасно слід виключити можливість участі недосвідчених осіб.

Отже, наша наукова розробка проводилася в рамках аналізу міжнародного досвіду забезпечення процесуальних гарантій захисту прав і законних інтересів осіб у ході кримінального провадження. Було встановлено, що різні країни акцентують увагу на різних гарантіях для своїх учасників,

проте загалом прагнуть забезпечити дотримання прав усіх осіб, залучених до кримінального процесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гриньків О.О., Ляш А. О. Заходи забезпечення безпеки у кримінальному судочинстві. Тернопіль: Астон. 2012. 260 с.

Сегеда Сергій Миколайович
здобувач ступеня доктора філософії
ПВНЗ «Європейський університет»

РЕАЛІЗАЦІЯ СПАДКОВИХ ПРАВ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

Початок Російської агресії та вторгнення її військ на територію України створили значну кількість правових проблем, в тому числі і ускладнив процес реалізації спадкових прав.

Проблеми реалізації спадкових прав в воєнний час досліджували в своїх роботах такі науковці, як: О. В. Дзера, І. В. Желінкова, Ю. О. Заїка, Н. В. Лаговська, А.О. Мілевська, Р. Б. Шишка та ряд інших науковців-правників.

Проаналізувавши публікації вище згаданих авторів ми прийшли до висновку, що ці роботи носять розрізнений характер, автори висловлюють різні суперечливі погляди на вирішення правових проблем та потребують їх систематизації.

Найбільше проблем при реалізації спадкових прав в воєнний час пов'язані з останнім місцем проживання та перебування спадкового майна на окупованій території.

Тимчасово окупована територія України Російською Федерацією - це територія України, в межах якої військові підрозділи збройних сил Російської Федерації та окупаційні адміністрації Російської Федерації сформували свою систему загального та локального контролю, яку контролює адміністрація країни-агресора[1].

На окупованій території України фактично відбувається двовладдя: діє законодавство України, що базується на міжнародних нормах права та виконує свої повноваження окупаційна адміністрація Російської Федерації, згідно з законодавством країни-агресора, що серйозно перешкоджає реалізації спадкових прав українцями.

З метою адаптації законодавства та унормування проблем, які з'явилися з моменту оголошення військового стану, в листопаді 2023 року було прийнято два закони, які передбачили поліпшений механізм прийняття та оформлення спадщини, процедуру її отримання, передбачили альтернативні варіанти визначення місця, часу відкриття спадщини, пов'язаних із реалізацією права на спадкування в воєнний період[3].

Тобто, при вирішенні питання про відкриття спадщини та видачі свідоцтва про право на спадщину в першу чергу необхідно враховувати місце

проживання спадкодавця [2, ст. 1221]. В свою чергу, Закон України «Про міжнародне приватне право» [4] визначає місце відкриття спадщини, якщо останнє місце проживання спадкодавця було на території іноземної держави.

Юридична процедура оформлення спадкових прав була змінена під час воєнного стану: тепер спадкоємець може подати заяву про відкриття спадщини в будь-якій нотаріальній конторі незалежно від останнього місця проживання спадкодавця, якщо вже відкрито спадкову справу та населений пункт знаходиться на території, де тимчасово відсутні або не повноцінні органи державної влади України, здійснюючи свої повноваження. Подібні положення поширюються на територію України, де ще тривають бойові дії, і на тимчасово окуповану територію, де ще не прийнято рішення про припинення бойових дій або тимчасову окупацію[5].

З введенням воєнного стану в Україні, значна кількість українців вимушена була переїхати на безпечні території та за кордон. Спадкоємці, які перебувають за кордоном і не мають можливості особисто звернутися до нотаріуса в Україні, можуть направити заяву про прийняття спадщини поштою, а справжність свого підпису на заяві посвідчити нотаріально. Нотаріальне посвідчення справжності підпису можна зробити в консульській установі України в країні перебування чи іноземного нотаріуса з проставленням апостилю та перекладом заяви українською мовою, з нотаріальним посвідченням підпису кваліфікованого перекладача. Інші дії, в рамках відкритої спадкової справи, може вчинити від імені спадкоємця уповноважений представник [6].

Серйозною перешкодою для реалізації спадкових прав українцями може стати смерть спадкодавця на окупованій території і видача свідоцтва про смерть померлого видана окупаційною адміністрацією, яка не має «юридичної сили» в Україні. Для встановлення факту смерті особи, яка померла на тимчасово окупованій території України, зацікавлені особи повинні звернутися до суду на території України незалежно від місця проживання чи перебування заявника. Суд повинен винести рішення, про встановлення факту смерті, з якою метою це відбулось, містити докази, та підстави на яких суд виніс таке рішення. Реєстрація факту смерті особи та видача свідоцтва про смерть відбувається на підставі рішення суду.

Висновки. Введення на території України воєнного стану поставило перед суспільством ряд викликів та стало необхідною передумовою для запровадження нових механізмів реалізації спадкових прав.

Законотворці вже зробили ряд важливих кроків, що мають врахувати особливості воєнного стану та допомогти у реалізації спадкових прав в воєнний час. Передові європейські країни вже досліджують досвід України, щоб запровадити аналогічні механізми цифровізації процесу реалізації спадкових прав і в своїх країнах.

Разом з тим, ми вважаємо, що ряд статей проекту закону України № 5644 мають дискусійний характер та потребують доопрацювання, зокрема, ми пропонуємо: запровадити оцифрування наявних документів в заведених

спадкових справах із застосуванням Порталу «Дія»; передбачити можливість вчинення нотаріальних дій в електронній формі із застосуванням онлайн-режиму; законодавчо закріпити механізм відновлення втрачених або зіпсованих нотаріальних документів, таких як заповіт, свідоцтво про право на спадщину.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України: Закон України від 15.04.2014 р. №1207-VII: станом на 19 травня 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18> (дата звернення 10.07.2024)
2. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. №435-IV: станом на 26 червня 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення 10.07.2024)
3. Лаговська Н. В. Загальні положення про спадкування в Україні / Н. В. Лаговська // Спадкове право в Україні: навч. посібник / ред. Р. Б. Шишка. – К.: Вид. Ліра – К, 2014. – 216 с. https://scholar.google.com.ua/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=Nn3UbgsAAAAJ&citation_for_view=Nn3UbgsAAAAJ:zA6iFVUQeVQC
4. Про міжнародне приватне право: Закон України від 23.06.2005 р. №2709-IV: станом на 23.12.2022р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15> (дата звернення 10.07.2024)
5. Лаговська Н. В. Нормативно-правове регулювання спадкування за заповітом в Україні / Н. В. Лаговська // Міжнародний юридичний вісник: актуальні проблеми сучасності (теорія та практика). – 2017. – Вип. 2–3. – С. 65–70 https://scholar.google.com.ua/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=Nn3UbgsAAAAJ&citation_for_view=Nn3UbgsAAAAJ:pyW8ca7W8N0C
6. Актуальні проблеми приватного права: навчальний посібник / кол. авт. : І. В. Чеховська, Ю. Ю. Рябченко, В. А. Миколаєць та ін.; Державний податковий університет. – Ірпінь, 2024. – 306 с. https://scholar.google.com.ua/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=Nn3UbgsAAAAJ&citation_for_view=Nn3UbgsAAAAJ:XiVPGOgt02cC

*Темненко Олег Володимирович,
здобувач вищої освіти третього
(освітньо-наукового) рівня
навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету*

ДОТРИМАННЯ ПРАВ ОСОБИ ПРИ ПОВІДОМЛЕННІ ПРО ПІДОЗРУ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕННЯХ У ФІНАНСОВІЙ СФЕРІ

Процесуальний аспект повідомлення про підозру регламентується статтями 276–279 Кримінального процесуального кодексу України і вимагає вдосконалення механізмів для захисту прав і свобод осіб, забезпечення доступу до правосуддя та дотримання законності у кримінальному провадженні.

Інститут підозри включає комплекс взаємопов'язаних норм, які, з одного боку, забезпечують участь особи в кримінальному провадженні, а з іншого – гарантують реалізацію її прав та законних інтересів. Підозра є процесуальним твердженням органу досудового розслідування про зв'язок особи з кримінальним правопорушенням, що базується на зібраних доказах у матеріалах провадження.

Згідно зі ст. 3 Конституції України, людина, її життя, здоров'я, честь, гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю. Держава зобов'язана створити умови для забезпечення реалізації прав і законних інтересів особи. У межах кримінального провадження особі, якій повідомлено про підозру, повинні бути гарантовані основні конституційні права. Набуття статусу «підозрюваної» не є підставою для обмеження її прав чи інтересів, а свідчить лише про наявність у органу досудового розслідування обґрунтованих підстав вважати її причетною до кримінального правопорушення.

До ключових вимог кримінального процесуального законодавства, що забезпечують законність притягнення особи до відповідальності через повідомлення про підозру, належать: 1) наявність ознак кримінального правопорушення; 2) повідомлення про підозру виключно уповноваженою посадовою особою; 3) дотримання встановленого процедурного порядку; 4) обґрунтування підозри доказами, зібраними у межах кримінального провадження.

Проблеми, що виникають у процесі повідомлення особи про підозру, є предметом досліджень багатьох науковців, які пропонують рекомендації щодо їх вирішення. Так, Ю.П. Аленін та І.В. Гловюк у науковій праці «Повідомлення про підозру: загальна характеристика та проблеми удосконалення» [1] зазначають, що повідомлення особи про підозру відіграє ключову роль, оскільки виступає одним із механізмів забезпечення невідворотності відповідальності осіб, які вчинили кримінальне правопорушення. Надалі обґрунтована підозра дозволяє суду призначити

справедливе покарання відповідно до характеру та тяжкості злочину. Увага акцентується на обґрунтованості підозри як обов'язковій умові для призначення покарання, що прямо залежить від належності та допустимості доказів, зібраних на стадії досудового розслідування.

Н. Глинська, Л. Лобойко та О. Шило у праці «Повідомлення про підозру: правомірність застосування порядку, передбаченого КПК для вручення повідомлень» [2] дійшли висновку, що повідомлення про підозру має суттєве значення як для кримінального провадження загалом, так і для особи, яка отримала таке повідомлення, – набуття статусу підозрюваного (ч. 1 ст. 42 КПК). Цей статус є підставою для застосування запобіжних та інших заходів забезпечення кримінального провадження, що може супроводжуватися істотним обмеженням прав і свобод.

Н. Максименко у статті «Поняття та правова природа підозри» [3] запропонувала визначення поняття «підозра». Науковець зазначила, що у кримінальному процесуальному значенні підозру слід розуміти як обґрунтоване змістом та завданнями кримінальної процесуальної діяльності, перевірене у ході досудового розслідування і підтверджене доказами твердження органів досудового розслідування (слідчого, прокурора) про можливу причетність конкретної особи до вчинення кримінального правопорушення. Це твердження спричиняє виникнення особливих правовідносин між стороною обвинувачення та стороною захисту і знаходить формальне вираження у процесуальному документі – повідомленні про підозру.

Можна зробити висновок, що підозра являє собою сукупність взаємопов'язаних правових норм, які одночасно підтверджують причетність особи до кримінального правопорушення та забезпечують можливість підозрюваного реалізувати свої права і законні інтереси. Підозра має бути формалізована через відповідні процесуальні дії та рішення, що відповідають встановленим вимогам до доказів.

Процес повідомлення про підозру включає кілька ключових етапів: 1) збирання та оцінка доказів, що дозволяють об'єктивно обґрунтувати підозру; 2) процесуальне оформлення підозри шляхом складання відповідних документів; 3) повідомлення особи, якій належить вручити підозру; 4) вручення підозри з одночасним роз'ясненням прав і обов'язків підозрюваного; 5) допит підозрюваного.

Чітке розмежування цих етапів дозволяє зосередитися на кожному з них, що сприяє уникненню процесуальних порушень.

Особлива увага приділяється нормам кримінального процесуального законодавства, які спрямовані на забезпечення прав та законних інтересів особи під час повідомлення про підозру у кримінальному провадженні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Алєнін Ю.П., Гловюк І.В. Повідомлення про підозру: загальна характеристика та проблеми удосконалення. *Вісник Південного регіонального*

центру Національної академії правових наук України. 2014. № 1. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/50595392.pdf>

2. Глинська Н., Лобойко Л., Шило О. Повідомлення про підозру: правомірність застосування порядку, передбаченого КПК для вручення повідомлень. *Юридичний вісник України*. 2017. № 45.

3. Максименко Н. Поняття та правова природа підозри. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. № 7. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2018/7/30.pdf>

Уманець Андрій Сергійович
здобувач ступеня доктора філософії
ПВНЗ «Європейський університет»

ПОШКОДЖЕННЯ РЕЛІГІЙНИХ СПОРУД ЧИ КУЛЬТОВИХ БУДИНКІВ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ ЯК ПРОЯВ ПОРУШЕННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА

Свобода релігії і переконань – належить до фундаментальних свобод людини. В Конституції України закріплено, що «кожен має право на свободу світогляду і віросповідання. Це право включає свободу сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, безперешкодно відправляти одноособово чи колективно релігійні культу і ритуальні обряди, вести релігійну діяльність.

Здійснення цього права може бути обмежене законом лише в інтересах охорони громадського порядку, здоров'я і моральності населення або захисту прав і свобод інших людей» [5].

На забезпечення права свободи світогляду і віросповідання спрямована дія багатьох міжнародних нормативно-правових актів: Загальна декларація прав людини [3], Міжнародний пакт про громадянські й політичні права [6], Декларація про права осіб, що належать до національних або етнічних, релігійних та мовних меншин [1], Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод [2] та інші.

В Спеціальній доповіді Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо дотримання прав національних меншин (спільнот) та корінних народів в умовах збройної агресії Російської Федерації проти України за період з 24 лютого 2022 року по 31 грудня 2023 року, зазначено, що відповідно до норм міжнародного права, Ословських рекомендацій щодо мовних прав національних меншин, рекомендацій Верховного комісара ОБСЄ у справах національних меншин зокрема в Україні забезпечується право сповідувати свою релігію мовою національних меншин (спільнот) та корінних народів. Наприклад, згідно з інформацією, що отримана від Чернівецької ОВА станом на 31.12.2023 року, в Україні існує понад 114 румунських православних парафій, значна частина яких підпорядкована Чернівецько-Буковинській єпархії УПЦ. Богослужіння у православних церквах та монастирях

відбувається румунською мовою. У процесах зміни канонічного підпорядкування національні меншини (спільноти), при переході церковних громад до Православної церкви України, мають право вільного вибору мови здійснення богослужіння. Водночас російська агресія завдає значних втрат релігійному розмаїттю українського суспільства, що полягає у руйнуванні культових об'єктів, обмеженні можливості здійснення культових практик, демографічним втратам та розпаду релігійних громад національних меншин (спільнот) і корінних народів в Україні [7, с.32].

Необхідно відмітити, що за даними Інститут релігійної свободи, станом на лютий 2023 року, внаслідок російської агресії в Україні повністю знищено, пошкоджено або пограбовано російськими військовими щонайменше 494 релігійні споруди, духовні навчальні заклади та святині.

Найбільше церков, мечетей і синагог зруйновано в Донецькій області (щонайменше 120) і Луганській області (понад 70). Також величезні масштаби руйнувань на Київщині (70), де точилися відчайдушні бої на захист столиці України, та на Харківщині – понад 50 зруйнованих релігійних споруд. Російські повітряні атаки, в тому числі з використанням іранських дронів, торкнулися майже всіх регіонів України і тривають досі [4].

Наявна практика захоплення релігійних споруд з метою подальшого використання їх як російських військових баз або для прикриття вогневих позицій російських військ, що провокує збільшення масштабів руйнування релігійних об'єктів в Україні [7].

Пошкодження релігійних споруд чи культових будинків в умовах військової агресії продовжується і як відмітив голова Державної служби України з етнополітики та свободи совісті Віктор Єленський під час пресконференції на тему: «Свобода совісті в Україні: її вороги та захисники» в Укрінформі 13 січня 2025 року, під час повномасштабної війни російські загарбники зруйнували або пошкодили 630 культових споруд в Україні та вбили понад 40 священників і пасторів [8].

Як бачимо, росія прагне знищити релігійне розмаїття українського суспільства, руйнуючи та знищуючі культові об'єкти, обмежуючі можливості здійснення культових служб, вбиваючи священнослужителів. Вона цинічно порушує наше право на національну самобутність та ідентичність, культуру, мову, права та свободи як корінних народів так і національних меншин. На тимчасово окупованих територіях знищується українська мова, освіта, культура.

На шляху вступу до ЄС, Україна зобов'язалася забезпечити європейські стандарти захисту прав національних меншин та з цією метою удосконалити національне законодавство, розробити інструменти щодо його імплементації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Декларація про права осіб, що належать до національних або етнічних, релігійних та мовних меншин. Прийнято резолюцією 47/135

Генеральної Асамблеї ООН від 18 грудня 1992 року.
URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_318#Text

2. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод. Ратифіковано Законом № 475/97-ВР від 17.07.97.
URL:https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

3. Загальна декларація прав людини. Прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року.
URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text

4. Інститут релігійної свободи. URL: <https://irs.in.ua/p/139>

5. Конституція України: від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>

6. Міжнародний пакт про громадянські й політичні права. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text

7. Спеціальна доповідь Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо дотримання прав національних меншин (спільнот) та корінних народів в умовах збройної агресії Російської Федерації проти України за період з 24 лютого 2022 року по 31 грудня 2023 року. URL: <https://www.ombudsman.gov.ua/storage/app/media/uploaded-files/%D0%A1%D0%BF%D0%B5%D1%86%D1%96%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B0%20%D0%B4%D0%BE%D0%BF%D0%BE%D0%B2%D1%96%D0%B4%D1%8C.pdf>

8. Укрінформ. Пресконференція на тему: «Свобода совісті в Україні: її вороги та захисники». URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3948003-rosijski-zagarbniki-zrujnuvali-abo-poskodili-630-kultovih-sporud-v-ukraini-ekspert.html>

Філіпчук Олександр Георгійович,
здобувач третього рівня вищої освіти
Державного податкового університету

ДОСВІД ІТАЛІЇ У ЗАПОБІГАННІ ЗЛОЧИННОСТІ

Система джерел права Італії відзначається чіткою ієрархією, де важливе місце займають кодифіковані акти, зокрема кримінальне законодавство. Конституція Італії, прийнята в 1947 році, є найвищим нормативним актом, що встановлює основи правового порядку в країні, в тому числі принципи, які мають безпосереднє відношення до кримінального права [1].

Основними принципами кримінального права, закріпленими в Конституції Італії та в Кримінальному кодексі Італії є:

1. Принцип законності (*nullum crimen sine lege*). Конституція Італії (ст. 25) встановлює, що ніхто не може бути покараний за діяння, яке не було передбачене законом на момент його вчинення. Це базовий принцип, який гарантує правову визначеність і захист від зворотної сили законів. Стаття 2 Кримінального кодексу Італії уточнює, що кримінальні санкції можуть

застосовуватись лише на підставі закону, що був чинним на момент вчинення злочину [2].

2. Принцип заборони застосування аналогії. Відповідно до ч. 3 ст. 25 Конституції Італії, а також ст. 199 Кримінального кодексу, ніхто не може бути покараний або підданий іншим заходам безпеки, якщо це не передбачено законом. Забороняється застосування аналогії в кримінальному праві, тобто покарання чи інші заходи не можуть бути застосовані за відсутності чіткої норми в законі [3].

3. Принцип персональної кримінальної відповідальності. Кримінальна відповідальність є персональною, що означає, що особа може бути покарана лише за свої вчинки, а не за вчинки інших осіб. Це закріплено в ч. 1 ст. 27 Конституції Італії [2].

4. Принцип гуманності покарання. Відповідно до ч. 3 ст. 27 Конституції, покарання мають бути гуманними, не повинні порушувати основні права людини і спрямовані на перевиховання засудженого. Це означає, що покарання має бути таким, яке не є надмірно жорстоким або ж принизливим [2].

5. Заборона смертної кари. В Конституції Італії чітко зазначено, що смертна кара заборонена, окрім випадків, визначених військовими законами під час війни (ч. 4 ст. 27 Конституції). Це є частиною зобов'язань Італії щодо захисту прав людини [2].

6. Принцип екстрадиції. Стаття 26 Конституції Італії визначає, що екстрадиція громадян Італії можлива лише у випадках, визначених міжнародними угодами. Важливо, що екстрадиція не може бути здійснена за політичними злочинами, що є гарантією захисту осіб від політичних переслідувань [2].

У системі джерел права Італії, після Конституції, на другому місці перебувають кодекси, зокрема Кримінальний кодекс Італії, прийнятий у 1930 році та набрав чинності 1 липня 1931 року. Кодекси в Італії мають вищу юридичну силу, ніж окремі закони та підзаконні акти, які доповнюють або змінюють їх, але не можуть існувати окремо від основного кодексу. Таким чином, кодекси становлять основну структуру нормативного правового регулювання в Італії, і будь-яке відхилення від них має бути вмонтоване в їхню структуру.

Особлива частина Кримінального кодексу Італії дає чітке визначення злочинів та проступків і встановлює систему покарань для кожної категорії правопорушень. Книга друга надає детальний опис серйозних злочинів, що порушують основні права та інтереси суспільства, а Книга третя охоплює менш тяжкі правопорушення, що мають адміністративний характер.

Ця структура допомагає створити чітку систему кримінальної відповідальності, що дозволяє розрізняти тяжкість злочинів і відповідно визначати належні санкції для кожного виду правопорушення.

Реформа кримінального законодавства Італії є тривалим і постійним процесом, що відображає зміни в соціально-політичних умовах та правових

стандартах. З 1970 року значні зміни були внесені як до Загальної, так і до Особливої частин Кримінального кодексу. Ці зміни були спрямовані на вдосконалення системи кримінальної відповідальності, надання більш чітких визначень злочинів і покарань, а також на адаптацію до нових викликів суспільства та кримінальної ситуації.

Запобігання злочинності в Італії є важливою частиною кримінальної політики, яка вимагає комплексного підходу, включаючи правову, соціальну, економічну та політичну складові. Італійська система запобігання злочинності характеризується рядом стратегій, законодавчих актів та інститутів, спрямованих на зниження рівня злочинності та боротьбу з основними її проявами.

Італія активно застосовує кримінально-правові заходи для запобігання злочинності, зокрема через:

1) посилення покарань. Зміни до кримінального законодавства дозволяють посилювати санкції за тяжкі злочини, зокрема за тероризм, організовану злочинність, наркотики та насильство. Це має на меті створення стримуючого ефекту для потенційних злочинців.

2) альтернативи тюремному ув'язненню. В останні роки Італія розвиває стратегії гуманного покарання, зокрема через використання альтернативних заходів до тюремного ув'язнення, таких як робота на громадських засадах, умови для звільнення на умовах обмеження свободи та електронний контроль.

3) стратегія боротьби з організованою злочинністю. З метою боротьби з мафіозними угрупованнями, такими як Коза Ностра, Ндрангета і Каморра, Італія розробила жорсткіші заходи, включаючи конфіскацію майна злочинців та посилення боротьби з корупцією та тероризмом.

4) використання законів, що дозволяють конфіскацію активів злочинців. Законодавство Італії передбачає конфіскацію майна, отриманого злочинним шляхом, що служить засобом економічного тиску на злочинні групи.

З огляду на зростаючий вплив кіберзлочинності, Італія активно розвиває закони та стратегії боротьби з кіберзлочинністю. Важливою частиною цієї стратегії є створення спеціалізованих підрозділів у правоохоронних органах для боротьби з кіберзлочинністю та забезпечення захисту даних.

Загалом, комплексний підхід Італії до запобігання злочинності включає не лише жорсткі заходи боротьби з конкретними злочинами, але й активну роботу в сфері освіти, соціального забезпечення, реабілітації, а також міжнародної співпраці та технологічних інновацій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Основи кримінальної політики Європейського Союзу: навчальний посібник / автори-упорядники: Житний О. О., Рибалко Г.С., Слінько Д. С., Харків, 2022. 147 с. URL: <https://ec.europa.eu/programmes/erasmus-plus/project-result-content/8b815635-47c1-4af0-9502-07df38b45cd9/.pdf>.

2. Конституція Італійської Республіки (з передмовою Володимира Шаповала). В.М. Шаповал К.: Москаленко О.М., 2018. 62 с. URL: https://pravo.org.ua/wp-content/uploads/2020/10/1541579165const_italy.pdf.

3. Жукова Т.С. Правова система Італії, структурні елементи кримінального права щодо неповнолітніх в Україні та Італії. *Держава і право*. 2009. Вип. 44. С. 496-502.

Фінішин Руслан Сергійович,
здобувач вищої освіти третього
(освітньо-наукового) рівня
ПВНЗ «Європейський університет»

ПРОКУРОР, ЯК ГАРЕНТ ДОТРИМАННЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ ПРАВ ОСОБИ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Впровадження інституту представництва прокурором інтересів громадянина або держави в суді спричинило низку процесуальних проблем, зокрема стосовно юридичної природи цього представництва. Деякі науковці вважають, що роль прокурора в цивільному процесі та представника в справі є однаковими, тоді як інші вважають, що представництво прокурором інтересів «чужих» осіб у суді є лише одним із видів його участі в цивільному процесі.

Частина 1 статті 121 Конституції України визначає основну роль прокуратури у цивільному процесі — представництво інтересів громадянина або держави в суді в випадках, визначених законом [1], але не надає чіткого уявлення про форми реалізації цієї функції та відсилає до відповідних нормативних актів. Відповідно до пункту 1 статті 45 Цивільного процесуального кодексу України [2], який встановлює основні засади участі органів та осіб, наділених правом захищати права, свободи та інтереси інших осіб у цивільному процесі, прокурор має право звертатися до суду з заявами про захист прав, свобод і інтересів інших осіб або державних чи суспільних інтересів та брати участь у відповідних справах.

З урахуванням попереднього тлумачення поняття «форма участі», можна зробити висновок, що в наведеному положенні Цивільного процесуального кодексу України йдеться саме про форму (або форми) участі прокурора у цивільному процесі. Звертаючись до суду з заявами в інтересах інших осіб чи держави, а також безпосередньо беручи участь у цивільних справах, прокурор здійснює основну конституційну функцію прокуратури. Однак у контексті цього питання виникають деякі питання: скільки форм участі передбачає пункт 1 статті 45 ЦПК України? Як правильно інтерпретувати формулювання «прокурор може звертатися до суду із заявами про захист прав, свобод та інтересів інших осіб, або державних чи суспільних інтересів та брати участь у цих справах»?

Розглядаючи конституційну функцію представництва в цивільному процесі, варто зазначити, що серед науковців існують різні погляди на форми участі прокурора. Зокрема, одні вчені виділяють такі форми участі прокурора, як досудове провадження (що включає підготовку та подачу заяв і позовів до суду), участь у розгляді цивільних справ в судах, а також внесення апеляційного та касаційного подання або заяви за нововиявленими і винятковими обставинами. М. В. Руденко, досліджуючи питання представництва, зазначає, що вся діяльність прокурора в цивільному та господарському процесах, незалежно від стадії судочинства, здійснюється в двох основних процесуальних формах: ініціювання процесу у справі в суді та вступ у процес на будь-якій стадії розгляду справи [3, с. 9].

У ст. 36-1 Закону України «Про прокуратуру» [4] зазначено, що форми представництва прокуратури інтересів громадянина або держави в суді включають: подання позовів або заяв до суду для захисту прав і свобод інших осіб, невизначеного кола осіб або прав юридичних осіб, коли порушуються інтереси держави, а також для визнання незаконними правових актів, дій чи рішень органів і посадових осіб; участь у розгляді справ судами; внесення апеляційного та касаційного подання на судові рішення або заяви про їх перегляд за нововиявленими обставинами.

Визначимо наступні форми прокурорського представництва:

1) Подання прокурором відповідної заяви для захисту прав та інтересів громадян чи держави;

2) Вступ прокурора у процес у справі, порушеній за зверненням іншої особи, що може виражатися в таких формах:

- вступ прокурора в справу, розпочату за позовом іншої особи в суді першої інстанції;

- внесення апеляційного або касаційного подання прокурора на судові рішення, або заяви про їх перегляд за нововиявленими чи винятковими обставинами;

3) Участь прокурора у виконавчому провадженні з метою забезпечення реального виконання рішення суду та відновлення прав чи захисту інтересів громадян та держави.

При цьому варто зазначити, що остання форма прокурорського представництва на сьогодні не має чіткої законодавчої регламентації і є умовною та перспективною, що вимагає внесення відповідних змін до законодавства.

Участь прокурора у цивільному судочинстві, як одна з основних конституційних функцій прокуратури, є багатогранною та складною категорією. Невизначеність або недостатня чіткість законодавчих положень з цього питання можуть призвести до неналежного впровадження цього важливого напрямку діяльності органів прокуратури України, що, у свою чергу, може зашкодити інтересам громадян і держави. Незалежно від форми участі прокурора в цивільному процесі, він здійснює свою конституційну функцію - представництво інтересів фізичних і юридичних осіб, виступаючи

гарантом дотримання конституційних прав особи у цивільному судочинстві в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96- ВР. *ВВР України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 № 1618-IV. *ВВР України*. 2004. № 40–41, 42. Ст. 492.
3. Руденко М. В. Теоретичні проблеми представництва прокуратурою інтересів держави в арбітражних судах: Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук: 12.00.10 Судоустрій; прокуратура та адвокатура. Х., 2001. С. 11.
4. Про прокуратуру: Закон України від 05.11.1991 № 1789-ХІІ. *ВВР України*. 1991. № 53. Ст. 793.

*Цимбал Олександр Валентинович,
здобувач вищої освіти третього
(освітньо-наукового) рівня
ПВНЗ «Європейський університет»*

РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ВЧИНЕНИХ МЕДИЧНИМИ ПРАЦІВНИКАМИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: ПРАВОВІ ТА ЕТИЧНІ АСПЕКТИ

Сучасні реалії воєнного стану висувають особливі вимоги до системи охорони здоров'я, створюючи складні умови для професійної діяльності медичних працівників. Розслідування кримінальних правопорушень у медичній сфері набуває принципово нового значення, оскільки потребує врахування комплексу правових, етичних та соціальних чинників.

Специфіка професійної діяльності медичного персоналу в умовах воєнного стану характеризується підвищеним рівнем психоемоційного напруження, обмеженістю ресурсів та необхідністю миттєвого прийняття критично важливих рішень від яких залежать життя людей. Це об'єктивно створює передумови для потенційних професійних помилок та правопорушень.

Положення статті 3 Конституції України визнають людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю [1].

Враховуючи норми Конституції України та політику держави щодо надання якісної медичної допомоги, статтею 74 Основ законодавства України про охорону здоров'я, встановлено, що провадити медичну, фармацевтичну

діяльність, надавати реабілітаційну допомогу можуть особи, які мають відповідну спеціальну освіту і відповідають єдиним кваліфікаційним вимогам [2].

Кримінальні правопорушення медичних працівників мають складну природу та можуть бути пов'язані з різними факторами: професійною недбалістю, перевищенням службових повноважень, корупційними схемами або свідомим нехтуванням професійними обов'язками. Кожен випадок потребує глибокого та всебічного розслідування з дотриманням принципів верховенства права та захисту прав людини.

У межах комплексної системи запобігання кримінальним правопорушенням медичних працівників С. Рак пропонує пріоритетним вважати забезпечення лікарів науково обґрунтованими та впровадженими у практичну сферу охорони здоров'я галузевими стандартами професійної діяльності [3].

Процес розслідування включає детальне вивчення обставин справи, збирання та аналіз доказів, проведення судово-медичних експертиз, опитування свідків та потерпілих. Принципово важливим є забезпечення об'єктивності та неупередженості на всіх етапах провадження.

Особливої уваги потребує дотримання балансу між професійною відповідальністю медичних працівників та гуманістичними принципами захисту їхніх прав. Кожне розслідування має враховувати складні умови воєнного стану, психологічне навантаження та обмежені можливості системи охорони здоров'я.

Ключовими гарантіями захисту прав учасників провадження є забезпечення презумпції невинуватості, права на професійний захист, конфіденційності розслідування та пропорційності потенційних обмежень. Важливо створити таку систему розслідування, яка б максимально мінімізувала ризики необґрунтованих звинувачень та професійної дискримінації.

Методологія розслідування потребує постійного вдосконалення через розроблення спеціалізованих методичних рекомендацій, впровадження сучасних технологій збору та аналізу доказів, створення мобільних експертних груп. Принципово важливим є формування такого підходу, який би поєднував юридичну точність, медичну експертність та гуманістичні принципи захисту прав людини.

Як зазначає В. Топчій, розслідування злочинів у сфері медицини є надзвичайно складним та багатоаспектним процесом, що потребує глибоких медичних знань, професійних вмінь, практичних навичок та міждисциплінарного підходу. Кожен етап розслідування передбачає обов'язкове та ретельне залучення високопрофесійного медичного працівника, який виступатиме компетентним консультантом для слідчого в процесі встановлення всіх обставин справи. Розслідування медичних злочинів має складну внутрішню структуру та включає послідовність взаємопов'язаних стадій, які деталізуються на окремі змістовні етапи професійної діяльності.

Принципово важливою складовою загального процесу розслідування є стадія досудового розслідування, яка передбачає послідовне виконання низки принципів завдань, зокрема: комплексний збір та систематизацію документації, проведення ґрунтовних допитів свідків, призначення та професійне проведення судово-медичних експертиз [4].

У підсумку варто наголосити на фундаментальній необхідності впровадження комплексного, міждисциплінарного підходу до розслідування кримінальних правопорушень медичного персоналу, який враховує унікальну специфіку професійної діяльності в екстремальних умовах воєнного часу.

Адже сучасні реалії збройного конфлікту висувають принципово нові вимоги до системи розслідування професійних деліктів медичних працівників. Такий підхід має базуватися на синтезі правових, медичних, психологічних та соціальних аспектів професійної діяльності. Тому принципово важливим є забезпечення балансу між професійною відповідальністю медичних працівників та гуманістичними принципами захисту їхніх прав. Розслідування має враховувати складність професійного середовища, психологічне навантаження та обмежені можливості системи охорони здоров'я в умовах воєнного стану.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституція України : від 28.06.1996 № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
2. Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України від 19.11.1992 № 2801-ХІІ : станом на 5 січ. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2801-12#Text>
3. Рак С. Стандарти у сфері охорони здоров'я та кримінальна відповідальність медичних працівників: шляхи кореляції. Підприємництво, господарство і право. 2020. № 9. С. 191–195. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/9/34.pdf>
4. Топчій В. В. Напрями вдосконалення розслідування злочинів у медичній сфері. Науковий вісник Ужгородського національного університету. 2020. № 60. С. 186–190. URL: <https://doi.org/10.32782/2307-3322/2020.60.41>

*Чернецька Олена Василівна,
кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри міжнародного права
та права Європейського Союзу
Навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету*

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ МІЖНАРОДНИХ НОРМ ЩОДО ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ВОЄННІ ЗЛОЧИНИ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Імплементация міжнародних норм дає країнам змогу адаптувати їх до національних особливостей, не відмовляючись при цьому від основних принципів міжнародного права. Це дозволяє поступово змінювати національні правові системи у бік відповідності міжнародним стандартам.

Приклади європейських країн (Австрія, Швейцарія) демонструють, що вдосконалення кримінального законодавства сприяє запровадженню спеціальних норм, спрямованих на боротьбу з воєнними злочинами. Це є позитивним кроком до узгодження національного права з Женевськими конвенціями та Римським статутом.

Нерівномірність процесів у Європейському Союзі вказує на те, що деякі країни поки що застосовують загальні кримінальні норми замість спеціалізованих, що обмежує ефективність боротьби з воєнними злочинами. Це свідчить про необхідність ширшої гармонізації законодавства на міжнародному рівні. Роль часткової імплементації в захисті прав людини підкреслюється через можливість боротьби з безкарністю за тяжкі міжнародні злочини, такі як геноцид і злочини проти людяності [1].

З метою вирішення цих проблем потрібно налагодити тіснішу співпрацю між міжнародними та національними правовими інституціями, що дозволить забезпечити ефективність правосуддя в контексті міжнародних стандартів.

У більшості європейських країн законодавець розглядає воєнні злочини як посягання на міжнародні цінності та правопорядок, що підкреслюється в назвах відповідних розділів кримінальних кодексів. Це свідчить про загальне усвідомлення важливості захисту міжнародних правових норм на національному рівні [2].

Термін «воєнні злочини» не завжди прямо вживається у законодавствах всіх держав, але більшість країн все ж криміналізували такі злочини у різних формах. Особливо це стосується країн, які імплемтували положення Римського статуту Міжнародного кримінального суду. Статут встановлює чіткі критерії щодо відповідальності за найсерйозніші міжнародні злочини, включаючи воєнні злочини, злочини проти людяності, геноцид та злочини агресії.

Загалом можна виокремити ключові аспекти та можливі напрямки вдосконалення правової системи України:

1. Розробка окремого розділу в Кримінальному кодексі України. Так, запровадження спеціального розділу, присвяченого воєнним злочинам, злочинам проти миру та безпеки людства, дозволить:

- чітко визначити категорії таких кримінально протиправних посягань;
- забезпечити систематизацію норм, які враховуватимуть специфіку міжнародного гуманітарного права;
- зробити законодавство України більш зрозумілим та зручним для правозастосування. Прикладом можуть слугувати правові системи країн ЄС, які мають подібні розділи, зокрема Німеччина (закон про міжнародні злочини — *Völkerstrafgesetzbuch*).

2. Впровадження національного «гуманітарного трибуналу». Такий орган міг би:

- розглядати справи про воєнні злочини, злочини проти людяності та інші порушення гуманітарного права;
- забезпечити спеціалізоване правосуддя із залученням експертів у галузі міжнародного гуманітарного права;
- підвищити ефективність розгляду складних справ і зменшити навантаження на загальні суди.

3. Інтеграція нових форм злочинів, що відповідають сучасним викликам, зокрема:

1) включення відповідальності за кібератаки на гуманітарні об'єкти, системи зв'язку або інфраструктуру під час збройних конфліктів;

2) запровадження кримінальної відповідальності за поширення дезінформації, що може загрожувати безпеці цивільного населення чи гуманітарним операціям;

3) посилення відповідальності за незаконне використання чи перешкоджання доставці гуманітарної допомоги.

4. Синхронізація із міжнародними стандартами, а саме:

1) ратифікація додаткових міжнародних документів;

2) співпраця з міжнародними судами. Наприклад, активніше ініціювання розгляду справ у Міжнародному кримінальному суді чи співпраця зі спеціальними трибуналами.

Участь у міжнародних трибуналах може супроводжуватися збереженням національного контролю над процесами правосуддя. Для цього необхідно передбачити чіткий розподіл юрисдикції між міжнародними та національними судами.

Отже, на нашу думку, ці реформи можуть допомогти Україні не лише відповідати міжнародним стандартам, а й посилити внутрішню правову систему в умовах сучасних викликів. Враховуючи поточну ситуацію, це стане вагомим внеском у зміцнення верховенства права та справедливості.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Звонарьов О.Ю., Клименко С.В. Воєнні злочини в кримінальному законодавстві зарубіжних країн. Юридичний науковий електронний журнал. 2023. №3. URL: http://www.lsej.org.ua/3_2023/91.pdf.
2. Сірант М. Досвід імплементації норм про воєнні злочини в кримінальному законодавстві країн Європейського Союзу. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки*. 2016. № 845. С. 229.

Чумаков Дмитро Дмитрович
здобувач ступеня доктора філософії
ПВНЗ «Європейський університет»

РОЛЬ ДАКТИЛОСКОПІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ

Перш за все варто відмітити, що дактилоскопічною експертизою встановлюють придатність слідів для ідентифікації, час, а також механізм, послідовність їх утворення, інші обставини. При цьому питання ставлять, зважаючи на конкретні обставини розслідуваного кримінального правопорушення.

Як зазначає Г. С. Мамайчук, серед судових доказів значне місце займають саме сліди папілярних узорів рук людини і створення за їх допомогою доказової бази при розслідуванні та розкритті злочинів. Індивідуальність і стійкість будови папілярних узорів дає можливість використовувати їх для ідентифікації особи і вирішення інших не ідентифікаційних завдань [1, с. 271].

Науково-технічний прогрес, в свій час, значно розширив можливості застосування дактилоскопії в експертній практиці. Впровадження в роботу експертних підрозділів автоматизованих дактилоскопічних інформаційних системи (АДІС), за допомогою яких почав вестись облік і перевірка слідів рук, вилучених з місць вчинення кримінальних правопорушень (в тому числі й злочинів проти власності) стало свого роду «проривом» в даній сфері діяльності.

Підставою для проведення експертиз під час розслідування злочинів проти власності є процесуальний документ (постанова, ухвала) про призначення експертизи, складений уповноваженою на те особою чи органом (слідчим, слідчим суддею чи судом), або письмове звернення потерпілого чи сторони захисту кримінального провадження, у якому обов'язково зазначаються реквізити, перелік питань, поставлених експерту, а також об'єкти, що підлягають дослідженню.

Об'єктами такого дослідження з метою ідентифікації особи за папілярними узорами рук є сліди пальців та (або) долонь, речових доказів, на яких знайдено сліди рук або припускається їх наявність.

При цьому, на думку В. В. Демченка, для проведення дактилоскопічної експертизи на дослідження можуть надаватися такі об'єкти та зразки для порівняння: предмети з імовірною наявністю слідів папілярних ліній особи; предмети з виявленими слідами папілярних ліній особи, які не вилучені з поверхні

об'єктів; дактилоскопічні плівки або інші липкі та полімерні матеріали з перекопійованими слідами папілярних ліній особи; зліпки, отримані з об'ємних слідів папілярних ліній особи; кисті рук, стопи ніг або їх фрагменти з папілярними лініями особи; зображення папілярних ліній, які містяться у матеріалах експертиз: висновку експерта, ілюстративній таблиці; відбитки (відтиски), які містяться в оригіналах дактилокарт, тощо [2, с. 62].

Слід зазначити, що на ефективність проведення дактилоскопічної експертизи впливає багато чинників: якість об'єктів дослідження та порівняльних зразків, наявність сучасного обладнання, своєчасне оновлення методик проведення дактилоскопічних експертиз, належна фахова підготовка експертів, стан наповнення відповідних баз даних, що використовуються експертами при проведенні дактилоскопічних експертиз.

Під час розслідування злочинів проти власності результати дактилоскопічної експертизи мають часом якщо не вирішальне, то, поза сумнівом, істотне значення. Вони допомагають вибору основної версії серед інших, дотримуючись якої вдається з'ясувати дійсні обставини справи, а також сприяють усуненню істотних суперечностей у свідченнях допитаних раніше осіб.

Як свідчить практика діяльності експертних установ, детальне дослідження об'єктів дактилоскопічної експертизи проводиться у два етапи, які умовно поділяються на: роздільне дослідження (докладне, всебічне дослідження всіх слідів та їх ознак) і порівняльне дослідження (проводиться порівняння слідів між собою і з відбитками (відтисками) рук на дактилокарті (проводиться у разі вирішення ідентифікаційних завдань) [3, с. 106-107].

Крім того, як зазначають деякі науковці, основною серед загальних рекомендацій є недопущення випадкового знищення слідів на місці події або залишення додаткових слідів членами слідчо-оперативної групи чи учасниками огляду. До спеціальних рекомендацій, яких слід дотримуватися під час роботи зі слідами й об'єктами, що можуть містити дактилоскопічні сліди, належать: вилучення слідів, які відповідають вимогам повноти та придатності до ідентифікації, дослідження об'єктів без використання руйнівних методів, надання переваги вилученню слідів разом з об'єктами-носіями, обережна фіксація та вилучення дактилоскопічних слідів, забезпечення пакування вилучених об'єктів, яке унеможливує їх пошкодження через контакт з упаковкою та під час транспортування, тощо [4, с. 269].

Отже, під час розслідування злочинів проти власності дактилоскопічна експертиза посідає одне з ключових місць, оскільки вирішує дуже багато важливих та вагомих питань.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЕРЕЛ

1. Мамайчук Г. С. Дактилоскопічне дослідження: роль і місце в судовій експертизі, ефективність і перспективи розвитку. *Криміналістика та судова експертиза*. 2014. Вип. 59. С. 271-278.

2. Демченко В. В. Сутність дактилоскопічної експертизи. виявлення, фіксація і вилучення слідів рук. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. 2021. № 14. С. 61-64.

3. Сухомлин Т. В., Юрчик Т. В. Судово-дактилоскопічна експертиза у кримінальному провадженні. *Збірник наукових праць Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. «Право»*. 2019. Вип. 30. С. 104-109.

4. Степанюк Р. Л., Гусева В. О. Розслідування кримінальних правопорушень проти власності: типові слідчі ситуації та проблеми використання спеціальних знань. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2023. № 2(1). С. 261-275.

*Шекун Іван Валерійович,
здобувач ступеня доктора філософії
Державного податкового університету*

ЩОДО ДЕТЕРМІНАНТІВ ПРИВЛАСНЕННЯ МАЙНА У СФЕРІ СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Побудова якісної системи запобігання злочинності певного виду обумовлюється якістю розуміння розробників сутності детермінантів, які її обумовлюють, а також тих явищ та процесів, які провокують її розвиток, що відбуваються в соціально-економічному житті, оскільки варто розглядати як соціальний продукт, породжений відповідним середовищем.

Щодо детермінації злочинів, передбачених ч. 2 ст. 190 Кримінального кодексу України (далі – КК України), то їх особливість полягає в тому, цей злочин проти власності поєднує в собі як ознак привласнення або розтрати майна, передбачених ч. 1 ст. 190 КК України, так і ознаки зловживання службовим становищем згідно ст. 364 КК України. Така складна кримінально-правова конструкція зумовлює особливості детермінантів, в порівнянні із іншими злочинами проти власності, які зумовлені особливими рисами суб'єкта досліджуваних злочинів. Як слушно відзначає В.Я. Цитряк «сучасний етап розвитку суспільства серед іншого характеризується наявністю корупційних проявів, що дедалі глибше проникають у соціальне буття як окремих індивідів, їх груп, так і держави в цілому. Корупція стає системним явищем, яке провокує залучення до корупційних відносин не лише осіб, що мають повноваження в публічній сфері управління, а й широкого кола пересічних громадян, що, власне, підсилює її самовідтворювальну функцію, провокуючи водночас більш масштабне й всеохопне її поширення» [Цитряк В. Я. Підкуп у публічній сфері управління як інституціоналізована форма корупційних практик. *Право та державне управління*. 2021. № 2. С. 75-84].

Впроваджувана в Україні протягом останнього десятиліття антикорупційна політика, розроблена спільно з міжнародними партнерами, хоча і має свої позитивні результати, як в частині зменшення сприятливих умов для вчинення корупційної злочинності, так і в широкій комунікації із населенням щодо неприпустимості та нетерпимості корупційних проявів, зокрема, через правопросвітні кампанії та проекти, проте не забезпечує бажаного рівня нетерпимості до таких дій та власне мінімізації корупційних проявів, про що свідчать численні повідомлення в ЗМІ та офіційних каналах правоохоронних органів щодо випадків, в тому числі, привласнення майна у сфері службової діяльності. Свій негативний вплив на комунікацію та провадження антикорупційних ініціатив має також повномасштабна війна, яка, по-перше, створює виклики для якісного правового регулювання запобігання привласненню у сфері службової діяльності, виявлення таких фактів та притягнення до справедливої відповідальності, а по-друге, є додатковим «відволікачим» фактором громадян від проблеми незаконного привласнення майна шляхом зловживання службовим становищем.

Так, нині населення в Україні поставлено перед потребою вирішення низки питань особистого, побутового, професійного та громадського характеру, що укладено соціально-економічною нестабільністю, стресовістю через постійні загрози для життя та здоров'я в умовах війни. За таких умов навіть частина проактивного населення часто немає можливостей, сил та часу для того, аби послідовно слідкувати відповідними економічними та політичними процесами, системно впливати на них на рівні ініціатив громадянського суспільства. Сьогодні часто шкода та ризики такого незаконного привласнення сприймаються значною частиною суспільства як малозначні, невеликої суспільної небезпеки проступки, в порівнянні із воєнними злочинами та злочинами проти миру, постійними фактами тероризму тощо, які вчиняються проти України та її населення військовими формуваннями армії-окупанта, та які також на 3-му році повномасштабної війни викликають у пересічних осіб все більше нейтральне сприйняття або ж гнів на фоні відчуття неможливості вплинути особисто на перебіг війни, на дії армії-окупанта, на дії з протистояння та захисту державними інституціями України та їх представниками. Такий складний психологічний стан значної частини населення призводить до зменшення тієї проактивної частини громадянського суспільства, яке гостро реагувало на факти корупційних проявів як за допомогою громадських ініціатив, так і через офіційні звернення до уповноважених правоохоронних органів.

Крім цього варто говорити про існування тієї частини населення України, які або завжди, або в наслідок описаних вище факторів були/стали байдужими до проявів корупційних правопорушень, зокрема, привласнення у сфері службової діяльності, вважаючи що таке негативне явище як корупція сформувалося історично як частина управлінського механізму, а тому немає сенсу із таким антисоціальним явищем боротися. Погоджуємося із Осадчим Б.В., що «це стосується не тільки великих корупційних схем, але й менших

злочинів, що в результаті відносної масовості та повторюваності переростає в кримінальну практику. На жаль, сталою є відсутність довіри до правоохоронних інституцій, а це призводить до того, що люди стають менш реактивними до злочинів, таких як привласнення чи розтрата майна, оскільки вони можуть вважати, що правосуддя не буде досягнуто. Також,, в мікросоціальних середовищах існує соціальний тиск на осіб, які займають певні посади, щоб отримати додаткові переваги або вигоди. Це може призводити до раціоналізації зловживань, оскільки особа відчуває, що діє в інтересах спільноти або своєї групи.» [Осадчий, с. 120-121].

Підсумуємо, що проблема детермінантів привласнення майна через зловживання службовим становищем є дуже актуальною в сучасному суспільстві. Ці злочини, особливо якщо їх вчиняють високопосадовці, представники влади чи керівники підприємств, завдають значних збитків як державі, так і громадянам, підриваючи довіру до державних інституцій, формуючи негативне сприйняття управління ресурсами країни, спричиняють зростання рівня соціального невдоволення й нестабільності. Оскільки детермінанти таких злочинів не існують окремо, а пов'язані з ширшими суспільними проблемами, то для ефективного їх запобігання потрібен комплексний підхід, що охоплював би послідовні законодавчі реформи, покращення механізмів контролю та забезпечення прозорості управління, зміцнення законності та розвиток культури відповідальності, щоб мінімізувати ризик повторення таких злочинів у майбутньому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III // База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n3500>
2. Осадчий Б.В. Привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем: кримінологічна характеристика та протидія. Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право. Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2023. 207 с.
3. Цитряк В. Я. Підкуп у публічній сфері управління як інституціоналізована форма корупційних практик. *Право та державне управління*. 2021. № 2. С. 75-84

*Яцюк Сергій Олександрович,
здобувач вищої освіти третього
(освітньо-наукового) рівня
навчально-наукового інституту права
Державного податкового університету*

ДОТРИМАННЯ ПРАВ І ЗАКОННИХ ІНТЕРЕСІВ ОСІБ ПРИ ЗАСТОСУВАННІ ЗАПОБІЖНИХ ЗАХОДІВ

Зовнішня та внутрішня політика України тісно пов'язані з процесом європейської інтеграції, оскільки зміни, що відбуваються в країні, відкривають нові можливості для встановлення більш ефективних і якісних відносин із європейськими партнерами та світовою спільнотою. Позиціонування України як демократичної держави на міжнародній арені потребує активної участі національної правової системи і правоохоронних органів, особливо в умовах нинішніх кризових явищ. У цей період важливо розробляти нові підходи, орієнтуючись на позитивний досвід європейських країн та рішення Європейського суду з прав людини.

Одним з основних завдань державних силових структур є попередження та боротьба з злочинністю. Заходи, що здійснюються, повинні базуватися на принципах ефективності, оперативності, прозорості та динамізму.

Враховуючи гуманізацію кримінального процесуального законодавства, важливо впроваджувати заходи, що відповідають європейським стандартам, для забезпечення належного кримінального провадження.

Актуальним є також вивчення ролі домашнього арешту в системі запобіжних заходів і забезпечення прав підозрюваних та обвинувачених при його застосуванні. Це питання набуває особливої значущості в контексті глибоких реформ у країні та правоохоронній системі, що вимагає нових принципів і підходів у роботі правоохоронців.

Під час позасудового етапу застосування домашнього арешту залучаються органи внутрішніх справ. Спочатку рішення про обрання запобіжного заходу у вигляді домашнього арешту передається для виконання за місцем проживання підозрюваного або обвинуваченого. Після цього орган внутрішніх справ обов'язково реєструє особу, щодо якої застосовано домашній арешт, і інформує про це слідчого або суд, якщо цей захід був застосований під час судового розгляду [1].

Законодавство різних країн світу передбачає можливість застосування домашнього арешту як запобіжного заходу. Наприклад, такий захід передбачено в законодавствах країн, таких як Казахстан, Латвія, Литва, Німеччина, Швеція та інших. Однак порівняно з іншими запобіжними заходами практика його застосування є досить обмеженою, що може створювати певні труднощі. З цього питання О.П. Кучинська зазначає, що домашній арешт є відносно «молодою» інституцією, що потребує подальшого глибокого вивчення [2, с. 18].

Згідно з чинним кримінальним процесуальним законодавством України, домашній арешт, відповідно до частини 1 статті 181 КПК України, передбачає обмеження для підозрюваного чи обвинуваченого, що полягає у забороні залишати місце проживання цілодобово або в певні години доби. Стаття 299 КПК України встановлює застереження, що запобіжний захід у вигляді домашнього арешту не може застосовуватися під час досудового розслідування. Крім того, КПК України передбачає використання електронних засобів контролю, які передбачають встановлення на тілі обвинуваченого електронного пристрою (чіпа), що дає змогу відслідковувати і фіксувати його місцезнаходження. Застосування електронних засобів контролю, які можуть серйозно порушувати звичний спосіб життя особи, створювати значні незручності або становити загрозу для її життя та здоров'я, не допускається. Перед їх використанням слідчий або працівник органу внутрішніх справ зобов'язаний пояснити підозрюваному або обвинуваченому правила застосування пристрою, безпечне використання його технічних характеристик, а також наслідки відключення чи неправомірного втручання, що може призвести до втрати контролю.

Домашній арешт як запобіжний захід полягає в обмеженні можливості підозрюваного чи обвинуваченого залишати своє житло протягом доби. Цей захід застосовується виключно у разі обвинувачення у вчиненні злочину, за який передбачено покарання у вигляді позбавлення волі. Виконання ухвали слідчого судді або суду покладається на органи внутрішніх справ, які реєструють підозрюваного чи обвинуваченого, застосовують електронні засоби контролю та здійснюють нагляд за його поведінкою, зокрема шляхом перевірок місця проживання та використання електронного моніторингу для відстеження місцезнаходження.

Під час розгляду питання про застосування домашнього арешту суд зобов'язаний враховувати всі юридично значущі обставини в їх сукупності. До таких обставин належать: достовірність доказів, тяжкість злочину та покарання, вік і стан здоров'я обвинуваченого, його соціальні зв'язки, наявність родини, утриманців, постійного місця роботи або навчання, репутація, фінансовий стан, судимості, дотримання раніше встановлених запобіжних заходів, а також розмір заподіяної майнової шкоди.

Разом із тим, такі фактори, як незгода особи з обвинуваченням або її поведінка під час слідства чи судового процесу, не враховуються при визначенні запобіжного заходу. Закон вимагає від судді чи суду підходити до цього питання з урахуванням презумпції невинуватості, оцінюючи всі сумніви на користь обвинуваченого.

Таким чином, впровадження домашнього арешту як запобіжного заходу потребує подальшого нормативного вдосконалення. Необхідно чітко визначити, хто саме і в який спосіб має здійснювати нагляд за поведінкою особи під домашнім арештом, а також забезпечити дотримання прав підозрюваного чи обвинуваченого при його застосуванні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI (зі змінами та доповненнями) URL : <http://zakon.rada.gov.ua>.
2. Кучинська О.П. Домашній арешт як запобіжний захід в кримінально-процесуальному законодавстві. *Адвокат*. 2010. № 7.С. 17–19.